

Het World Wide Web als schoolplein: een exploratieve studie naar cyberpesten bij jongeren in het secundair onderwijs in de Brugse regio

Masterproef neergelegd tot het behalen van
de graad van Master in de criminologische wetenschappen
door (20033054) del Cioppo Stèphanie

Academiejaar 2007-2008

Promotor:
Prof. Dr. Vermeulen Gert

Commissarissen:
Lic. Stefanie Van der Burght
Lic. Wendy de Bondt

Trefwoorden:

- Cyberpesten
- Informatie- en communicatietechnologieën
- Secundair onderwijs
- Jongeren
- Nieuwe media

Verklaring inzake toegankelijkheid van de masterproef criminologische wetenschappen

Ondergetekende,

[Naam en Voornaam + stamnummer] del Cioppo Stèphanie 20033054
geeft hierbij aan derden,

zijnde andere personen dan de promotor (en eventuele co-promotor), de commissarissen of leden van de examencommissie van de master in de criminologische wetenschappen,

[de toelating] ~~[geen toelating]~~ (*schrappen wat niet past*)

om deze masterproef in te zien, deze geheel of gedeeltelijk te kopiëren of er, indien beschikbaar, een elektronische kopie van te bekomen, waarbij deze derden er uiteraard slechts zullen kunnen naar verwijzen of uit citeren mits zij correct en volledig de bron vermelden.

Deze verklaring wordt in zoveel exemplaren opgemaakt als het aantal exemplaren waarin de masterproef moet worden ingediend, en dient in elk van die exemplaren ingebonden onmiddellijk na het titelblad.

Datum: 13/05/2008

Handtekening: Del Cioppo S.

VOORWOORD

Na het lezen van heel wat boeken, tijdschriften en artikels, na urenlang surfen op het internet, na tientallen brieven, telefoontjes en e-mails, is mijn masterproef er dan uiteindelijk toch gekomen. Ze vormt het sluitstuk van mijn opleiding Criminologische Wetenschappen en het is dan ook met het oog op het behalen van de graad van Master in de Criminologische Wetenschappen dat ik deze masterproef neerleg.

Deze kwam niettemin mede tot stand dankzij de hulp van meerdere personen, die ik dan ook allen zou willen bedanken voor de steun, richtlijnen, hulp en medewerking.

Een eerste dankwoord is gericht aan mijn promotor professor Dr. Gert Vermeulen voor de ondersteuning en richtlijnen die hij mij verleende bij het schrijven van deze scriptie.

Vervolgens wil ik natuurlijk de scholen en bovenal de jongeren bedanken die hun medewerking verleenden. Daarnaast wil ik ook nog eens melden dat ik hen bewonder om zo open en eerlijk over de gebeurtenissen te praten, waardoor ik deze masterproef kon schrijven. Zonder hen en al hun moed had ik dit nooit kunnen verwezenlijken.

Een laatste bedankje werp ik naar mijn familie en vriend, die mij gedurende heel deze ervaring zoveel mogelijk steunden. Hierbij wens ik in het bijzonder mijn moeder in de bloemetjes te zetten, daar zij mijn rode draad vormde doorheen dit proces.

Je bood me je hulp aan als ik handen tekort kwam,
Je bood me je steun als niets anders mogelijk was,
Je schonk me je moed als ik het even niet meer zag zitten,
En je schonk me je raad als ik mij even geen raad meer wist.

Voor dit alles wil ik jou bedanken!

INHOUDSTAFEL

VOORWOORD.....	II
INHOUDSTAFEL.....	III
INLEIDING	1
HOOFDSTUK 1: Pesten in zijn bredere context.....	5
1.1. Inleiding.....	5
1.2. Maatschappelijke context	5
1.2.1. Historisch kader	5
1.2.2. Vandaag.....	6
1.3. (Cyber)pesten: een omschrijving.....	6
1.3.1. Pesten.....	6
1.3.2. Cyberpesten	7
1.3.3. Gelijkenissen tussen de definities	7
1.3.4. Verschillen tussen de definities	8
1.3.5. Plagen versus pesten.....	8
1.4. Vormen van (cyber)pesten.....	9
1.4.1. Pesten.....	9
1.4.2. Cyberpesten	9
1.5. Wie is wie?	10
1.5.1. De gepeste of ‘de zondebok’	10
1.5.1.1. Profiel	10
1.5.1.2. Reactie op pesterijen.....	11
1.5.2. De pester	11
1.5.2.1. Profiel	11
1.5.3. De middengroep	12
1.6. De oorzaken van pesten.....	13
1.7. Verklaringen	14
1.7.1. De sociale theorie	14
1.7.2. De opvoedingstheorie.....	15
1.7.3. De sociale leertheorie - modellering	15
1.8. De gevolgen van pesten.....	17
1.8.1. Slachtoffer	17
1.8.2. De dader	18
1.8.3. De buitenstaanders.....	18
1.8.3.1. De middengroep	18

1.8.3.2.	De ouders en het gezin	19
1.8.3.3.	De samenleving.....	19
1.9.	Conclusie	20
HOOFDSTUK 2: Twee handen op één buik: jongeren en de nieuwe media		21
2.1	Inleiding.....	21
2.2	Nieuwe media: wat?	21
2.3	ICT-gebruik van jongeren	22
2.4	Drijfveren, motieven en functies voor het gebruik van de nieuwe media	23
2.4.2	Communicatie.....	23
2.4.3	Zelfexpressie en identiteitsvorming.....	24
2.4.4	Ontspanning.....	25
2.4.4	Informatie	25
2.5	De kracht van de nieuwe media	26
2.6	Gevaren.....	27
2.6.1	Cyberpesten	27
2.6.2	Onveilig chatten	28
2.6.2.1.	Anonimiteit	28
2.6.2.2.	Inbreuk op de privacy/Vrijgeven van persoonlijke gegevens.....	28
2.6.2.3.	Computervirussen.....	29
2.7.	Conclusie	29
HOOFDSTUK 3: De exploratieve studie.....		31
3.1	Inleiding.....	31
3.2	Het eigenlijke onderzoek	31
3.2.1	Opzet.....	31
3.2.1.1	Onderzoeksvragen	32
3.2.1.2	Afbakening setting en populatie	32
3.2.1.3	Steekproef.....	33
A.	De scholen.....	33
B.	De leerlingen.....	33
3.2.1.4	Gegevensverzameling	34
3.2.1.5	Verwerking van de gegevens	35
3.2.1.6	Beperkingen	36
3.2.1.7	Conclusie.....	37
3.2.2	Onderzoeksresultaten	37
3.2.2.1	Socio-demografische kenmerken.....	37

3.2.2.2	ICT-gebruik	40
A.	Internetgebruik	40
B.	Gsm-gebruik	41
3.2.2.3	Controle op het ICT-gebruik	41
A.	Controle op het internetgebruik	42
a)	Controle door de ouders	42
b)	Controle door de school	44
B.	Controle op het gsm-gebruik	44
C.	Bedenking	46
3.2.2.4	Cyberpesten	46
A.	Slachtoffers en daders	47
a)	Het slachtoffer	47
1)	Profiel	47
2)	Perceptie dader	48
3)	Gevolgen van cyberpesten	48
4)	Het cyberpesten	49
b)	Daders	52
1)	Profiel	52
2)	Perceptie slachtoffer	55
3)	Het cyberpesten	55
c)	Bedenking	57
d)	Hulp, steun en aandacht	57
e)	Geformuleerde aanbevelingen	59
B.	De scholen	59
C.	De Vlaamse regering	60
3.2.2.5	Onderlinge samenhang?	61
3.2.3	Conclusies	62
A.	De theorie	62
a)	De sociale theorie	62
b)	De opvoedingstheorie – modelling	62
B.	De slachtoffers	63
C.	De daders	64
D.	Het beleid	65
ALGEMEEN BESLUIT EN AANBEVELINGEN		66
Algemeen besluit		66

Aanbevelingen	69
BIBLIOGRAFIE	i
BIJLAGEN.....	vii
Bijlage 1.....	vii

INLEIDING

Cyberpesten bij jongeren was een voor mij niet zo voor de hand liggende keuze. Het vloeide eerder voort uit de fascinatie die ik koesterde voor de digitale generatie of de hedendaagse jongeren die zijn opgegroeid met de (althans voor ons) 'nieuwe' media.¹ Ongelooflijk hoe zij vandaag het gros van de tijd achter een beeldscherm gekluisterd zitten, gaande van de tv en spelconsoles over de gsm tot de computer met internet. Het is voor hen een bron van ontspanning, informatie en kennis alsook van sociale contacten. Dit laatste is dan ook meteen één van de belangrijkste aspecten in het leven van een tiener.²

Ik vroeg me dan ook af of deze technologieën een dreiging vormen voor onze dochters, zonen, kleine broer of zus, nicht, neef, enzovoort. Loert het gevaar van het cybermonster om de hoek of lopen we te hard van stapel?

Het internet telt talrijke gevaren, waardoor de media allerlei vormen ervan naar voren schuift. Zo is er het seksueel gedrag via de webcam, pedofielen die hun prooien voor het kiezen hebben, cyberstalking, hacking, cyberpesten en zo gaat de lijst nog een eindje door. Ik koos er dan ook voor om het fenomeen cyberpesten eens grondig onder de loep te nemen.

Cyberpesten komt net als klassiek pesten voor bij zowel volwassenen als jongeren, zowel op het werk als thuis. Doordat digitaal pesten ook via de gsm kan voorkomen is men er nergens nog veilig voor. Bovendien kan het eveneens verschillende vormen aannemen.³

De motivatie voor mijn keuze ligt in het feit dat iedereen ooit wel eens te maken heeft gehad met pesterijen, als slachtoffer of als dader, en dus weet iedereen hoe erg de gevolgen kunnen zijn. Pesten in de reële wereld is echter beperkter dan het gepest in de virtuele wereld: zonder dat jongeren erbij stilstaan, blijft het gedane kwaad er een tijd lang staan en is het voor een zeer wijdverspreid publiek zichtbaar.⁴

Ik besloot dan ook het fenomeen dieper te exploreren door middel van een kwalitatieve studie, met als doel de concrete definiëring en ervaring van cyberpesten bij slachtoffers en daders in kaart te brengen om zo een aanzet te kunnen geven tot het ontwikkelen van een aantal die afgestemd zijn op deze doelgroep.

Het onderzoek bestond hoofdzakelijk diepte-interviews bij leerlingen uit het secundair onderwijs die al in aanraking kwamen met cyberpesten. Dit kon zowel in de hoedanigheid van dader als in die van slachtoffer zijn.

¹ DE HAAN, J., VAN 'T HOF, C. en VAN EST, R., 'De digitale generatie' in *Jaarboek ICT en samenleving 2006. De digitale generatie*, DE HAAN, J. en VAN 'T HOF, C. (eds.), Amsterdam, Boom, 2006, p. 11-12

² PARDOEN, J. en PIJPERS, R., *Verliefd op internet: Over het internetgedrag van pubers*, Amsterdam, Uitgeverij SWP, 2006, p. 9-10

³ GIELEN, G. (z.d.) Informatieve website over cyberpesten [WWW]. GIELEN GERARD: <http://www.cyberpesten.be> [7/12/2007]; X, 'Cyberpesten: eerste lijn', *Klasse voor Leraren*, 2006, afl. 163, p. 49-52

⁴ X, 'cyberpesten: eerste lijn', *Klasse voor Leraren*, 2006, afl. 163, p. 49-52

Daarnaast werd ook aan de hand van informele gesprekken, nagegaan of er op het niveau van de scholen alsook op dat van de Vlaamse overheid een beleid ten aanzien van cyberpesten voorhanden is.

In een eerste hoofdstuk wordt de literatuur met betrekking tot pesten bestudeerd. Deze literatuur bestond uit boeken, tijdschriften en internetbronnen. Het doel hiervan was het pestgedrag in zijn bredere context te plaatsen. Er kan hierbij kennis gemaakt worden met de maatschappelijke context alsook met een omschrijving van (cyber)pesten. Voorts zullen de vormen, oorzaken, verklaringen en gevolgen van (cyber)pesten onder de loep worden genomen. Dit eerste hoofdstuk biedt dus een eerste blik op de fenomenen pesten en cyberpesten.

Wat is er nu zo speciaal aan ICT (of Informatie- en CommunicatieTechnologie) én waarom zijn jongeren er tot aangetrokken? Deze vragen staan centraal in het tweede hoofdstuk. De kenmerken van ICT alsook de gevaren ervan worden er voorgedragen. Daarnaast wordt getracht om de kracht van de nieuwe media te verduidelijken zodat men tot een beter begrip kan komen van waarom jongeren er een onafscheidelijk duo mee vormen.

In een derde hoofdstuk wordt de exploratieve studie uit te doeken gedaan. Het algemeen doel van de studie en de onderzoeksvragen worden er systematisch weergegeven. Daarnaast wordt ook de methodologie stap voor stap uiteengezet, zodat U deze probleemloos kan volgen. In laatste instantie worden de resultaten gepresenteerd. In de conclusie van dit hoofdstuk worden de voornaamste resultaten samengevat en geïnterpreteerd.

Een laatste hoofdstuk omvat het algemeen besluit en de aanbevelingen. Hierin wordt alles met andere woorden nog eens op een rijtje gezet. Er wordt ook een eerste aanzet gegeven tot het formuleren van enkele aanbevelingen die kunnen bijdragen tot de concrete definiëring van maatregelen om cyberpesten te kunnen voorkomen en/of bestrijden.

Meer algemeen is het de bedoeling om cyberpesten te kaderen rekening houdend met de ervaring en definiëring ervan door de jongeren die er mee in aanraking komen. Er zal worden getracht om een aanzet te geven tot het ontwikkelen van maatregelen om dit gedrag te voorkomen of toch te kunnen bestrijden.

Zoals reeds vermeld ging het om een kwalitatieve studie waarin gebruik gemaakt werd van diepte-interviews. De steekproef is in dit geval relatief beperkt en geenszins representatief voor een bredere populatie.

Met volgende gedicht, geschreven door iemand die gepest werd en dit gedicht ter beschikking stelde voor deze eindverhandeling, wordt getracht om een menselijke factor te introduceren die in rekening dient te worden genomen bij het uitwerken van een integrale aanpak van het fenomeen. Deze kan naar mijn mening niet enkel gebaseerd zijn op theorieën die enkel effect hebben op papier, maar dienen ook de noden en behoeften van de betrokkenen omvatten.

Ruilen⁵

(Door Ninja)

Mag ik zijn wie jij bent??

Mezelf zien zoals jij me kent?

Kunnen we niet ruilen

Zodat ik zie wat jij ziet als mijn valkuilen

Gewoon wisselen voor kort

Zodat ik kan zien of het ooit nog wat wordt

Dat ik ben zoals jij

Los van mijn eigen mij

Een dag de wereld zien als jij hem ziet

Zonder de drempels van mijn eigen verdriet

Ruilen voor een korte tijd

Even gewoon mezelf kwijt

Kunnen we niet wisselen voor een paar uur

Dat ik de wereld kan zien zonder mijn eigen muur

Een tijdelijke wissel van persoon

Zien hoe ik mezelf naar de wereld toon

Mezelf zien zoals jij dat doet

Zodat ik weet hoe ik verder moet

⁵ NINJA (16/06/2006) 'Gedichten, en meer van dat moois' in Pestforum, forum tegen pesten! [WWW]. VAN WISSE, J.: <http://www.pestforum.nl/forum/index.php?showtopic=1384> [30/12/2007]

Wil je echt niet even zijn zoals ik
Een paar minuten de wereld zien met een andere blik
Mezelf zien zoals iedereen
Een seconde dan, ik zie t meteen
Jou zijn voor maar 1 tel
Gewoon om t eens te proberen, snap je wel

Mezelf zijn een heel leven,
Nooit een ander worden is een vast gegeven
Ik ben mijn eigen wonder,
Uniek en bijzonder
En toch.. Toch doet het eeuwig pijn
Al kon ik maar heel kort even iemand anders zijn.

1.1. Inleiding

De laatste jaren is er een groeiende belangstelling merkbaar voor allerlei soorten pesterijen, zoals ‘mobbing’ of pesten op het werk, pesten tussen bureaus, pesten van kinderen door volwassenen, pesten van leerkrachten door leerlingen, enzovoort. De voorbije jaren is er ook aandacht gekomen voor cyberpesten of pesten dat gebeurt via digitale wegen, zoals internet en de mobiele telefoon. Er is namelijk een verschuiving merkbaar van pesterijen op het schoolplein naar pesterijen in cyberspace. De focus in deze eindverhandeling ligt dan ook op het pesten van leerlingen door leerlingen door middel van communicatie- en informatietechnologieën.

Om te kunnen komen tot een aanpak van het fenomeen en om de ervaringen van slachtoffers en daders goed te kunnen kaderen, is het noodzakelijk dat een goede omschrijving van het fenomeen voorzien wordt. Om deze reden wordt dan ook in dit eerste hoofdstuk overgegaan tot het schetsen van de maatschappelijke context van cyberpesten.

Vervolgens wordt een omstandige omschrijving gegeven van de begrippen pesten én cyberpesten. Beide bevatten min of meer dezelfde elementen, maar er zijn toch ook enkele cruciale verschillen.

Daarnaast wordt ook duidelijk gesteld dat plagen en pesten geen gelijken zijn. Plagen kan het pesten wel voorafgaan, maar het is er in geen geval een synoniem van.

Ook worden de verschillende vormen van pesten en cyberpesten besproken, alsook de oorzaken die eraan ten grondslag liggen, de verklaringsmodellen en de gevolgen van het fenomeen voor alle betrokken partijen.

1.2. Maatschappelijke context

1.2.1. Historisch kader

De Zweed Dan Olweus wordt beschouwd als de grondlegger van het onderzoek rond pesten op school. Hij deed een grootschalig onderzoek naar aanleiding van een aantal zelfmoorden ten gevolge van pesterijen, met als doel na te gaan hoe dit kan worden voorkomen.

Uit zijn onderzoek vloeide een zeer succesvolle, bestaande uit niet-repressieve maatregelen, interventiecampagne voort: het pesten halveerde in slechts twee jaar tijd! De pesterijen hielden op, ze verdwenen effectief. Er was dus geen sprake van een verplaatsingseffect, waarbij het probleem bijvoorbeeld ook niet plaatsvond op weg naar huis in plaats van op school.

1.2.2. Vandaag

Door de toenemende opkomst van communicatiemiddelen als de gsm, computers en internet, kan een verschuiving opgemerkt worden in het pestgedrag.⁶ Het pesten stopt nu niet meer aan de schoolpoort, maar wordt verder gezet via deze 'nieuwe' communicatietechnologieën, met internet op kop⁷: het World Wide Web als schoolplein!

Cyberpesten is dus een behoorlijk nieuw fenomeen, waaraan slechts de laatste jaren onderzoek alsook media-aandacht wordt besteed.⁸ Zo was er een reportage over in "Koppen" op de VRT⁹ en ook in het tijdschrift Klasse¹⁰ werd het fenomeen meermaals aangehaald. Dat de belangstelling voor cyberpesten toeneemt, blijkt ook uit de talrijke sites die eraan gewijd zijn zoals bijvoorbeeld: www.cyberpesten.be, www.pestenslaf.nl, www.stopcyberbullying.org, www.cyberbullying.info, enzovoort.

Daarnaast ontstaan ook steeds meer preventieprojecten om cyberpesten op school tegen te gaan. Voorbeelden hiervan zijn het stappenplan van het tijdschrift Klasse, het diploma veilig internet en de lespakketten m.b.t. cyberpesten.

1.3. (Cyber)pesten: een omschrijving

1.3.1. Pesten

Olweus omschrijft pesten of treiteren als antisociaal, agressief gedrag waarbij het slachtoffer herhaaldelijk en langdurig negatieve handelingen van materiële, fysieke of psychische aard moet ondergaan door één of meerdere pestkoppen. Er is sprake van negatieve handelingen wanneer iemand met opzet een ander schade berokkent, benadeelt of lastigvalt of dat probeert te doen. Het gaat om constant negatief gedrag binnen een verstoord machtsevenwicht, waarbij er een ongelijke machtssituatie is waardoor het slachtoffer er meestal niet in slaagt om op zijn eentje de situatie te doorbreken. Bovendien kan het pesten direct of indirect zijn, opvallend en zichtbaar of onderhuis en geniepig.¹¹

Pesten is dus een proces waarbij een groep of één pester zich tegen een enkeling keert die relatief machteloos is. Vaak gaat het om één pestkop die steun krijgt van anderen. De handelingen kunnen behoorlijk banaal zijn en kunnen verbaal of fysiek zijn alsook direct of

⁶ CLEEMPUT, K., VANDEBOSCH, H., *Cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen*, Brussel, studie in opdracht van VIWTA, 2006, p. 22-33

⁷ X, 'cyberpesten: eerste lijn', *Klasse voor Leraren*, 2006, afl. 163, p.50

⁸ DUTHOO, J., 'Pesten' in *Probleemgedrag op school*, Comité Bijzondere Jeugdzorg (ed.), Leuven, Garant, 2000, p. 215

⁹ DE VILDER, W., *Cyberpesten in Vlaanderen*, VRT, 16 maart 2006, 21H40-22H25. [TV-programma]

¹⁰ X, 'Eén op vijf cyberpest', *Klasse voor leerkrachten*, 2006, afl. 166, p. 4-9; X, 'Cyberpesten', *Klasse voor leerkrachten*, 2006, afl. 163, p. 49-52; X, 'Boris stond in zijn blootje op internet', *Klasse voor ouders*, 2006, afl. 94, p. 6-7; X, 'Cyberpesten', *Klasse voor leerkrachten*, 2001, afl. 120, p. 10-14

¹¹ OLWEUS, D., *Bullying at school*, Cambridge, Blackwell Publishers, 1993, p. 8-9

indirect. Het is dan ook het onophoudelijke karakter en de verbetenheid waarmee het slachtoffer geïsoleerd wordt, dat van belang is.¹²

1.3.2. Cyberpesten

Er is tot op heden zeer weinig wetenschappelijke literatuur voorhanden voor wat betreft cyberpesten. Het grote aantal (informatieve) sites duidt er echter wel op dat het fenomeen steeds meer aandacht geniet.

Cyberpesten wordt ook wel digitaal pesten, digipesten of elektronisch pesten genoemd. Een eenduidige definitie van cyberpesten is voorlopig dan ook nog niet te vinden. Over het algemeen beschrijft men het als pesten via nieuwe informatie- en communicatietechnologieën. Soms probeert men het begrip nog te verduidelijken door voorbeelden te geven van specifieke vormen van cyberpesten en de middelen die ertoe kunnen strekken. Bill Belsey geeft op de site '<http://www.cyberbullying.org/>'¹³ de volgende definitie: *cyberpesten gebeurt door middel van informatie- en/of communicatietechnologieën zoals e-mail, sms, MSN, websites met beledigende commentaren over een persoon, dat door een individu of een groep wordt aangewend om opzettelijk, herhaaldelijk en vijandig gedrag te stellen, met de bedoeling anderen te kwetsen.*

1.3.3. Gelijkenissen tussen de definities

De bovenstaande definitie van cyberpesten verwijst in sterke mate naar de definitie van klassiek pesten. Ook hier staan de intentie en het herhaaldelijke karakter centraal.

Het machts criterium, dat wel terug te vinden is in de klassieke omschrijving van pesten, ontbreekt echter in de gegeven definitie van cyberpesten. Dit element dient ook in het geval van cyberpesten de nodige aandacht te krijgen: hoewel er geen sprake is van fysieke kracht om indruk te maken op het slachtoffer is er wel zoiets als 'technopower' of sociale macht waar men in de virtuele wereld over beschikt. Eenvoudig uitgelegd komt het neer op 'kennis is macht', waarbij men door superieure technische kennis over veel macht kan beschikken. Met andere woorden, de mate waarin men kan omgaan met complexe nieuwe technologieën en deze kan manipuleren, bepaalt je machtspositie in 'cyberspace'. De cyberpester hoeft dus niet fysiek of sociaal sterk te staan.¹⁴

¹² X, *Pesten in het jeugdwerk*, Brussel, BJD – Jeugd en Vrede, 1996, p. 11; EMMERECHECHTS, S., *Pesten: wat doen we eraan?*, Antwerpen, Icarus, 1999, p. 74; DEBOUTTE, G., *Pesten: gedaan ermee!*, Brussel, BJD – Jeugd & Vrede, 1995, p.21-22

¹³ BELSEY, B., 'cyberbullying' [WWW]. BELSEY, B.: <http://www.cyberbullying.org/> [06/12/2007]

¹⁴ JORDAN, T., *Cyberpower: the culture and politics of cyberspace and the internet*, London/New York, Routledge, 1999, p. 101-103; X, 'Boris stond in zijn blootje op internet', *Klasse voor ouders*, afl. 94, p. 6-7

1.3.4. Verschillen tussen de definities

Het is belangrijk om zich de vraag te stellen of de herhaaldelijkheid bij cyberpesten wel nog van belang is, daar sommige vormen van cyberpesten een behoorlijk continue karakter hebben. Zo staat bijvoorbeeld een haatwebsite, een treiterwebsite of een poll- of votingwebsite, lange tijd op het World Wide Web. Het aantal toeschouwers is dus ook veel groter dan bij klassieke pesterijen en het is bovendien veel moeilijker om pestgedrag op het web ongedaan te maken.¹⁵

Een ander verschil is het anonieme karakter van internet. Klassieke pesterijen vinden meestal plaats in een vertrouwde context, zoals bijvoorbeeld de school. Op het internet kan men echter ook anoniem te werk gaan. Men kan dus mensen pesten of gepest worden door personen die men in het echte leven kent, maar ook door personen die men online leert kennen. Hierin schuilt nu net een belangrijke aanzet tot cyberpesten, want de drempel ligt veel lager.¹⁶ Bovendien ziet men het slachtoffer niet, waardoor men ook directer en brutaler gaat optreden. Gevoelens als spijt, sympathie of medeleven voor het slachtoffer in hoofde van de dader, ontbreken hierdoor ook vaak. Voor het slachtoffer betekent dit dat men zich nergens nog veilig voelt, want men kan hem overal en altijd raken.¹⁷

1.3.5. Plagen versus pesten

Bij het plagen gaat het meer om een eenmalige of tijdelijke, onschuldige activiteit waarbij ook humor een rol kan spelen. Het situeert zich meer in het sociale spel, waarbij jongeren elkaar aftasten en zoeken naar de plaats van eenieder binnen de groep. Plagen gebeurt eerder tussen gelijken, waarbij niet vastligt wie de bovenhand zal halen. De ongelijke machtssituatie ontbreekt hier dus. Bovendien wisselen de partijen telkens weer.¹⁸ Bij plagen gaat men meer onbezonnen te werk, het is geenszins de bedoeling om te kwetsen of te kleineren. Plagen is meestal te verdragen en kan zelfs plezierig zijn, maar het kan ook kwetsend of agressief zijn. Het is belangrijk om in het achterhoofd te houden dat dit echter nooit echt de bedoeling is.¹⁹

¹⁵ STROM, P.S. en STROM, R.D., 'When teens turn cyberbullies', *The Education Digest*, 2005, afl. 4, p. 36; X, 'Boris stond in zijn blootje op internet', *Klasse voor ouders*, afl. 94, p. 6-7

¹⁶ BLAIR, J., 'New Breed of Bullies Torment Their Peers on the Internet', *Education Week*, 2003, afl. 21, p. 6; VAN 'T HOOFT, M. en SWAN, K., *Ubiquitous computing in education: invisible technology, visible impact*, New Jersey, Lawrence Erlbaum Association, 2007, p. 295-296; MILHORN, H.T., *Cybercrime: How to avoid becoming a victim*, Florida, Universal Publishers, 2007, p. 86; X, 'Boris stond in zijn blootje op internet', *Klasse voor ouders*, afl. 94, p. 6-7; SHORE, K., *The ABC's of bullying prevention: a comprehensive schoolwide approach*, New York, Dude publishing, 2006, p. 20

¹⁷ STROM, P.S. en STROM, R.D., 'When teens turn cyberbullies', *The Education Digest*, 2005, afl. 4, p. 36

¹⁸ DE MEYER, A., HEURCKMANS, N. en VANBILLOEN, E., *Pesten: preventiepakket voor het onderwijs*, Leuven, Accor, 1994, p. 13; X, *Pesten in het jeugdwerk*, Brussel, BJD – Jeugd en Vrede, 1996, p. 11; EMMERECHECHTS, S., *Pesten: wat doen we eraan?*, Antwerpen, Cirrus, 1999, p. 74

¹⁹ FREEDSMAN, J.M., *Easing the teasing: Helping Your Child Cope with Name-calling, Ridicule, and verbal bullying*, New York, Mc Graw-Hill, 2002, p. 5; DEBOUTTE, G., *Pester: sedan ermine!*, Brussels, BJD – Jug & Verde, 1995, p. 21

Pesten daarentegen gebeurt herhaaldelijk, systematisch of langdurig en berekend. Men gaat dus doelbewust te werk. Er is, zoals hierboven reeds vermeld, een ongelijke machtsverhouding en bovendien zijn pesters en gepesten meestal dezelfde: de partijen wisselen dus niet.²⁰

1.4. Vormen van (cyber)pesten

1.4.1. Pesten

Klassieke pesterijen kunnen direct of indirect zijn alsook verbaal en/of fysiek.

Directe pesterijen zijn voor iedereen zichtbaar en zijn dus eerder openlijke aanvallen op het slachtoffer. Het kunnen zowel pesterijen van fysieke als van verbale aard zijn. Voorbeelden van fysiek pestgedrag zijn slaan, schoppen, iets vernielen, onder dwang vasthouden, knijpen, en dergelijke. Verbale pesterijen zijn bijvoorbeeld spotten, schelden, met woorden dreigen en sarren.²¹

Wanneer men indirect pest gebeurt het meer subtiel door bijvoorbeeld te roddelen, iemand uit te sluiten, leugens te verspreiden over iemand, enzovoort.²²

1.4.2. Cyberpesten

Ook bij cyberpesten kan een onderscheid worden gemaakt worden tussen directe en indirecte vormen van pesten.

Bij de eerste categorie is het slachtoffer onmiddellijk betrokken, waar het medeweten van het slachtoffer bij indirecte pesterijen niet vereist is. Directe vormen van cyberpesten kunnen fysiek van aard zijn, verbaal, non-verbaal en sociaal.²³

Van lichamelijke fysiek geweld is bij cyberpesten uiteraard geen sprake, maar het beschadigen van iemands eigendom kan echter wel. Zo kan men een virus doorsturen om de computer van het slachtoffer vast te laten lopen, iemand een groot aantal berichten sturen via e-mail zodat de inbox van deze persoon het begeeft of 'crasht' of men kan de computer van het slachtoffer hacken om vertrouwelijke informatie te bekomen.²⁴

Verbale vormen zijn bijvoorbeeld iemand beledigen of bedreigen via het internet of de gsm. Dit wordt ook wel 'flaming' genoemd. Ook 'dissing' of het online kwaadaardig roddelen over een persoon om zo zijn/haar goede naam te schaden, is een verbale vorm van cyberpesten.

²⁰ FREEDSMAN, J.M., *Easing the teasing: Helping Your Child Cope with Name-calling, Ridicule, and verbal bullying*, New York, Mc Graw-Hill, 2002, p. 5-6

²¹ DE MEYER, A., HEURCKMANS, N. en VANBILLOEN, E., *Pesten: preventiepakket voor het onderwijs*, Leuven, Acco, 1994, p. 13

²² DEBOUTTE, G., *Pesten: sedan ermine!*, Brussel, BJD – Jug & Verde, 1995, p. 15; DE MEYER, A., HEURCKMANS, N. en VANBILLOEN, E., *Pesten: preventiepakket voor het onderwijs*, Leuven, Acco, 1994, p. 13

²³ LEE, C., *Preventing Bullying in Schools: A Guide for Teachers and Other Professionals*, London, Sage, 2004, p. 9-11

²⁴ SPITZBERG, B.H. en HOOBLER, G., 'Cyberstalking and the technologies of interpersonal terrorism', *New media & society*, AFL. 4, p. 83

Een non-verbale vorm is het versturen van bedreigende, pornografische of obscene foto's en illustraties via internet of gsm.²⁵ Iemand uitsluiten uit onlinegroepen is dan weer een voorbeeld van sociale pesterijen.²⁶

Voorbeelden van indirect cyberpesten zijn 'outing' of het verspreiden van private of gênante informatie zoals foto's en filmpjes van het slachtoffer via e-mail, MSN, sms, enzovoort, 'masquerade' of die cyberpestvormen waarbij de dader een andere identiteit aanneemt op het internet om het slachtoffer te misleiden, of om zich voor te doen als het slachtoffer bij diens vrienden.²⁷

1.5. Wie is wie?

Wil men inzicht verwerven in het fenomeen pesten, dan is het belangrijk dat we een goed beeld hebben van wie de daders, slachtoffers en middengroep nu eigenlijk zijn.

Eigenlijk kan iedereen het slachtoffer van pesterijen worden: of je bent te slim, of je bent te dom, of je hebt rood haar, of je hebt sproeten, of je werkt te hard, of je doet enkel wat nodig is, enzovoort. Het is niet voor deze redenen dat iemand gepest wordt, wel omdat de groep geen respect kan opbrengen voor jouw persoon.²⁸

Zowel slachtoffers als pestkoppen hebben een aantal specifieke kenmerken die hier zullen worden besproken. Dit is echter geen exhaustieve lijst en biedt in geen geval een verklaring voor het fenomeen. Pesterijen zijn immers niet het gevolg van enkel persoonlijkheidskenmerken! Ook de interactieprocessen in groep zijn een zeer belangrijke, en zeker niet te verwaarlozen, factor.

1.5.1. De gepeste of 'de zondebok'

1.5.1.1. Profiel

Slachtoffers van pesterijen zijn meestal angstig, ze hebben een laag zelfbeeld en weinig zelfvertrouwen. Andere kenmerken zijn dat ze verlegen zijn, in zichzelf gekeerd, goedgegelovig/naïef, voorzichtig, vaak fysiek zwakker dan hun leeftijdsgenoten en onzeker. Ze hebben weinig vrienden en treden niet graag op de voorgrond. Slachtoffers voelen niet goed aan welke waarden en normen gelden binnen de groep en reageren inefficiënt wanneer ze onder druk staan. Voorbeelden daarvan zijn aandacht trekken door te beginnen huilen, zich

²⁵ SHORE, K., *The ABC's of bullying prevention: a comprehensive schoolwide approach*, New York, Dude publishing, 2006, p. 21; DELVER, B. en HOP, L., *Pesten is laf! Cyberpesten is laffer*, Haarlem, Vives Media B.V., 2007, p. 19

²⁶ X, *Pesten*, Brussel, BJD – Jeugd en Vrede, 2007, p. 5; DELVER, B. en HOP, L., *Pesten is laf! Cyberpesten is laffer*, Haarlem, Vives Media B.V., 2007, p. 19

²⁷ DELVER, B. en HOP, L., *Pesten is laf! Cyberpesten is laffer*, Haarlem, Vives Media B.V., 2007, p. 19; SHORE, K., *The ABC's of bullying prevention: a comprehensive schoolwide approach*, New York, Dude publishing, 2006, p. 21

²⁸ EMMERRECHTS, S., *Pesten: wat doen we eraan?*, Antwerpen, Icarus, 1999, p. 57

slaafs gedragen, klikken (wat door geen enkele groep aanvaard wordt), afkoopgedrag of zich trachten vrij te kopen met bijvoorbeeld snoep. Vaak mankeren ze de sociale vaardigheden om voor zichzelf op te komen en ervoor te zorgen dat anderen hen respecteren. Zowel bij klassiek pesten als cyberpesten vertoont de gepeste één, of een combinatie, van bovenstaande aspecten.²⁹

Bij cyberpesten wordt de kans om slachtoffer te worden nog verhoogd door veelvuldig gebruik te maken van bepaalde internetfuncties, zoals profielsites, weblogs, MSN messenger, lid zijn en actief zijn in communities. Andere risicofactoren zijn het zelf veel online pesten, gepest worden in het 'echte' leven en het hebben van veel online contacten met mensen die men nog nooit heeft ontmoet, die men eigenlijk niet kent.³⁰

1.5.1.2. Reactie op pesterijen

Grofweg kunnen slachtoffers op twee manieren op pesten reageren. Ten eerste kan het slachtoffer na een tijdje in zichzelf keren. Dit worden ook wel de passieve zondebokken genoemd. Een tweede manier is dat het slachtoffer openlijk agressief wordt en zich tegen zijn/haar omgeving keert. Ze zijn driftig en slaan terug, vaak met weinig resultaat. Dit is de provocerende zondebok. Hoe men ook reageert, het lokt in ieder geval beschuldigingen uit. Dit versterkt het isolement en hun negatief zelfbeeld.³¹

1.5.2. De pester

1.5.2.1. Profiel

De pestkop wordt meestal omschreven als iemand die populair wil zijn, maar enkel 'vrienden' heeft omdat deze bang zijn anders zelf slachtoffer te worden van zijn pesterijen. Het is vaak een ouder en fysiek sterk(er) individu dat graag controleert en domineert. Doch, deze is vaak minder zeker dan hij lijkt: hij voelt zich snel bedreigd en is snel jaloers. Om deze reden heeft hij veel behoefte aan goedkeuring. Hij/zij wil bovendien altijd in de belangstelling staan. De pestkop heeft weinig tot geen inlevingsvermogen, is vooral met zichzelf bezig, is vaak impulsief, staat positief tegenover geweld en kan lijden aan negatieve faalangst. Stress, spanningen, regels en grenzen zijn zaken waar hij moeite mee heeft. De

²⁹ DEBOUTTE, G., *Pesten: gedaan ermee!*, Brussel, BJD – Jeugd & Vrede, 1995, p. 73-77; DELVER, B. en HOP, L., *Pesten is laf! Cyberpesten is laffer*, Haarlem, Vives Media B.V., 2007, p. 35; DE MEYER, A., HEURCKMANS, N. en VANBILLOEN, E., *Pesten: preventiepakket voor het onderwijs*, Leuven, Acco, 1994, p. 17

³⁰ DELVER, B. en HOP, L., *Pesten is laf! Cyberpesten is laffer*, Haarlem, Vives Media B.V., 2007, p.35

³¹ DE MEYER, A., HEURCKMANS, N. en VANBILLOEN, E., *Pesten: preventiepakket voor het onderwijs*, Leuven, Acco, 1994, p. 17-18; DEBOUTTE, G., *Pesten: gedaan ermee!*, Brussel, BJD – Jeugd & Vrede, 1995, p. 73-74

weg die pestkoppen bewandelen, is er één van agressie en tirannie. Zowel leerkrachten, klas- en/of leeftijdsgenoten en ouders kunnen met zijn agressiviteit geconfronteerd worden.³²

De pesterijen zijn vaak een uiting van dieperliggende frustraties en problemen. Deze problemen houden meestal verband met zijn/haar gevoelsleven of met een sociale handicap. Hij heeft het moeilijk om situaties en gevolgen van gedrag in te schatten en te voorzien. Hoe onveiliger hij een situatie percipieert, hoe groter de druk om zich af te reageren op een zondebok. Pestkoppen kunnen bovendien uit alle milieus komen, maar hebben over het algemeen een gemiddeld intelligentie niveau.³³

Cyberpestkoppen hebben, naast bovenstaande kenmerken, over het algemeen meer kennis van internettoepassingen en hebben ouders die minder betrokken zijn bij hun internet- en gsmgebruik. Deze pestkoppen zijn vaker dader van klassieke pesterijen. Bovendien zijn ze nogal vaak zelf het slachtoffer en/of bijstaander geweest van kwetsende handelingen door middel van internet en/of de gsm.³⁴

1.5.3. De middengroep

De middengroep zijn diegene die niet rechtstreeks bij de pesterijen betrokken zijn. Ze zijn dus geen pestkop en ook geen zondebok. Ze nemen zelf geen initiatief tot pesten.³⁵ Deze groep is echter wel belangrijk voor het al dan niet in stand houden van de pesterijen, omdat pesters een publiek nodig hebben. Ze doen het om stoer over te komen bij anderen, dus als deze anderen afwezig zijn, zijn er ook geen pesterijen.³⁶

Er zijn grofweg vijf soorten middengroepen te onderscheiden. Een eerste groep pest lekker mee met de pestkop, omdat ze bij de groep willen horen. Op deze manier ontstaat een echte 'pestklik'. Een tweede soort keuren de pesterijen af, maar reageren niet en keren zich in de grote groep van de gepeste af, uit angst om zelf slachtoffer te worden. Soms steunen zij het slachtoffer wel in persoonlijke contacten. Een andere groep zien de pesterijen niet. Ze zijn als het ware wat 'wereldvreemd', doordat ze niet geïnteresseerd zijn in het klas- en groepsgebeuren. Vervolgens is er die middengroep die de pesterijen negeert en dus ook

³² EMMERECHECHTS, S., *Pesten: wat doen we eraan?*, Antwerpen, Icarus, 1999, p. 58; DE MEYER, A., HEURCKMANS, N. en VANBILLOEN, E., *Pesten: preventiepakket voor het onderwijs*, Leuven, Acco, 1994, p. 18; DEBOUTTE, G., *Pesten: gedaan ermee!*, Brussel, BJD – Jeugd & Vrede, 1995, p. 79-82

³³ DEBOUTTE, G., *Pesten: gedaan ermee!*, Brussel, BJD – Jeugd & Vrede, 1995, p. 79-82; DE MEYER, A., HEURCKMANS, N. en VANBILLOEN, E., *Pesten: preventiepakket voor het onderwijs*, Leuven, Acco, 1994, p. 18; X, *Pesten in het jeugdwerk*, Brussel, BJD – Jeugd en Vrede, 1996, p. 16

³⁴ DELVER, B. en HOP, L., *Pesten is laf! Cyberpesten is laffer*, Haarlem, Vives Media B.V., 2007, p. 43

³⁵ X, *Pesten in het jeugdwerk*, Brussel, BJD – Jeugd en Vrede, 1996, p. 17

³⁶ MCGRATH, M.J., *School Bullying: tools for avoiding harm and liability*, Thousand Oaks, Crowin Press, 2007, p. 36

indirect aangeeft het slachtoffer niet te willen steunen. Een laatste middengroep zijn die enkele klasgenoten die het slachtoffer in bescherming durven nemen. Deze groep is echter zeer beperkt, daar het moeilijk is voor jongeren om tegen de stroom in te gaan.³⁷

1.6. De oorzaken van pesten

Om een welbepaald fenomeen aan te pakken, is het belangrijk om inzicht te hebben in de oorzaken van. Dit is echter niet altijd even eenvoudig, daar bepaalde gedragingen zich niet altijd even makkelijk laten bestuderen. In het geval van pesten, laten de pestkoppen niet zo snel in hun kaarten kijken en de slachtoffers hebben slechts het raden naar de drijfveren van de daders.

In de literatuur is men het min of meer eens over een aantal die men als oorzaken van pestgedrag beschouwt. Groepsdynamica is zo een oorzaak: wie anders is of niet aan de groepsnorm voldoet, wordt buitengesloten. Binnen deze groepsdynamica geldt onder andere de zondeboktheorie. B. Van der Meer stelt dat het slachtoffer vijandig gedrag moet ondergaan van een groep personen, omdat deze hun frustraties niet op de werkelijke bron ervan kunnen afreageren. De eigenlijke bron van de frustraties is afwezig of kan om bepaalde redenen niet worden aangevallen. De 'zondebok' is dan de persoon die zwakker staat en dus de persoon waarop de gefrustreerde zich afreageert omdat hij zijn frustraties niet kan verwerken.³⁸

Een zondebok is geen rol die men van vandaag op morgen toegewezen krijgt, het is er één waarin je als slachtoffer geleidelijk aan wordt in geduwd. Grofweg zijn er vier fasen te onderscheiden. In een eerste fase wordt het groepsevenwicht verstoord door een welbepaalde gebeurtenis binnen of buiten de groep. Indien het evenwicht niet kan worden hersteld ontstaat frustratie en bevindt men zich meteen ook in de tweede fase. De derde fase breekt aan wanneer men besluit om door middel van agressie om te gaan met deze frustraties. Andere opties zoals het zoeken naar een oplossing of zich bij de situatie neerleggen, worden dan niet aangewend. De agressie kan zich tegen een hulpeloos, weerloos en onschuldig slachtoffer keren. Op dit ogenblik wordt een zondebok gekozen en zit men in de vierde en laatste fase.³⁹

Bovendien zijn er, volgens Allport, vier factoren die de kans om slachtoffer te worden verhogen. Ten eerste is er het 'anders' zijn. Afwijken van de groepsnorm kan leiden tot de rol van zondebok. Een tweede factor is het bereikbaar zijn van het slachtoffer voor de pestkop. In derde instantie is het slachtoffer vaak weerloos en dus niet in staat om terug te slaan. Dit is

³⁷ DE MEYER, A., HEURCKMANS, N. en VANBILLOEN, E., *Pesten: preventiepakket voor het onderwijs*, Leuven, Acco, 1994, p. 18-19

³⁸ VAN DER MEER, B., *School en geweld: oorzaken en aanpak*, Assen, Van Gorcum, 2000, p. 30

³⁹ DE MEYER, A., HEURCKMANS, N. en VANBILLOEN, E., *Pesten: preventiepakket voor het onderwijs*, Leuven, Acco, 1994, p. 14; VAN DER MEER, B., *De zondebok in de klas*, Nijmegen, Katholiek pedagogisch centrum, 1988, p. 181; X, *Pesten in het jeugdwerk*, Brussel, BJD – Jeugd en Vrede, 1996, p. 17; DEBOUTTE, G., *Pesten: gedaan ermee!*, Brussel, BJD – Jeugd & Vrede, 1995, p. 85-86; RIKKEN, M., *Pesten*, Alphen aan den Rijn, Samson, 2000, p. 76-78

eigenlijk meer te wijten aan de situatie dan aan kenmerken van het slachtoffer. Een laatste belangrijke invloed is het feit dat slachtoffers meestal al eerder gepest werden of de rol van zondebok kreeg toebedeeld, waardoor zijn sociale redzaamheid reeds (voor een stuk) is verloren gegaan.⁴⁰ Opmerking hierbij is echter dat de invloed van de groep helemaal niet betrokken wordt. G. Deboutte kaart dit wel aan in zijn boek *'Pesten, gedaan ermee!'*. Hij stelt dat de oorzaken in een geheel van factoren liggen die elkaar op een negatieve wijze beïnvloeden, liggen. Deze factoren zijn de persoonlijkheid én de opvoedingssituatie van zowel de pestkop als de gepeste, alsook de houding van de andere leden van de groep én die van de leidinggevenden.⁴¹

1.7. Verklaringen

Uit de oorzaken kunnen dus eigenlijk twee grote theorieën gedistilleerd worden, in het bijzonder de sociale theorie die een verklaring biedt voor de groepsdynamica en de opvoedingstheorie die toch ook de thuissituatie van gepeste en pestkop betreft. Voor een stuk gaat hierachter de sociale leertheorie van Bandura schuil. Hierbij staat 'modellering' centraal.

1.7.1. De sociale theorie

De afgelopen tien jaar is de aandacht verschoven van individuele kenmerken van slachtoffers en daders naar de sociale processen die aan de basis van pesten kunnen liggen. Pesten wordt meer en meer beschouwd als een sociaal groepsgebeuren: Het ontstaat in de structuren waarin mensen zich bevinden.⁴² Verklaringen liggen niet in de persoonlijkheid van dader en slachtoffer, wel in de heersende mentaliteit en de manier waarop mensen met elkaar omgaan.⁴³ In deze optiek is de sociale theorie van groot belang. Deze situeert zich in de ontwikkelingspsychologie en veronderstelt dat tieners een druk ervaren om erbij te horen. Het is vanuit deze druk dat ze pesten of meedoen met de groep. Aanvaard worden en bij de groep horen streelt dan ook hun ego.⁴⁴ Eén van de belangrijkste kenmerken van pesten is dan ook het groepsaspect, waarbij elke groep haar eigen normen en waarden heeft. Het voornaamste streefdoel van jongeren bestaat er in hun positie binnen de groep te bestendigen, wat gebeurt door zich de daarin geldende normen en waarden eigen te maken. Deze bepalen onder andere hoe de groep haar verantwoordelijkheid opneemt ten aanzien

⁴⁰ ALLPORT, G.W., *The nature of prejudice*, Cambridge, Perseus Books, 1954, p. 537; RIKKEN, M., *Pesten*, Alphen aan den Rijn, Samson, 2000, p. 76-78; EMMERECHTS, S., *Pesten: wat doen we eraan?*, Antwerpen, Icarus, 1999, p.53; X, *Pesten*, Brussel, BJD – Jeugd en Vrede, 2007, p. 16

⁴¹ DEBOUTTE, G., *Pesten: gedaan ermee!*, Brussel, BJD – Jeugd & Vrede, 1995, p. 55-59

⁴² SCHOLTE, R.H.J., 'De sociale aspecten van pesten op school' in *Het belang van school, ouders, vrienden en buurt*, GERRIS, J.R.M. (ed.), Assen, Van Gorcum, 2006, p. 16

⁴³ EMMERECHTS, S., *Pesten: wat doen we eraan?*, Antwerpen, Icarus, 1999, p.15

⁴⁴ EMMERECHTS, S., *Pesten: wat doen we eraan?*, Antwerpen, Icarus, 1999, p.51-81

van pesterijen.⁴⁵ Groepsvorming is dus een belangrijke factor voor pesterijen, daar dit gepaard gaat met uitsluiting: wie anders is 'valt uit de boot'.⁴⁶

Bovendien gaat het bij pesten om meer dan enkel een pester en een slachtoffer. Er is ook altijd sprake van een middengroep. Deze groep speelt een belangrijke rol, want hoewel pesten vaak een één-tegen-één-relatie is tussen pestkop en gepeste, is de 'peergroep' er getuige van. Ze weten wat er gebeurt en als zij niet tussenbeide komen, zijn ze meelopers. Het is dus duidelijk dat zij een zekere invloed uitoefenen op de ontwikkeling en de persoonlijke groei van zowel pester als gepeste. Deze groep is dus zeer belangrijk bij de aanpak van pesterijen. Om deze reden is het belangrijk dat er aandacht aan wordt besteed, zeker met oog op het tegengaan en de preventie van pestgedrag.⁴⁷

1.7.2. De opvoedingstheorie

In de opvoedingstheorie, stelt Olweus dat ouders een voorbeeld- of modelfunctie uitoefenen ten aanzien van hun kinderen. Ze zijn dan ook verantwoordelijk voor het aanleren en doorgeven van relationele en communicatieve omgangsvormen, die zowel positief als negatief kunnen zijn. Voorbeelden hiervan zijn kwaadsprekerij, uitsluiting, negativisme, enzovoort.⁴⁸ Jongeren moeten, volgens Olweus, van thuis uit leren hoe ze respectvol met elkaar en anderen moeten omgaan. Het voorbeeld dat hun ouders geven, is hetgeen ze in eerste instantie zullen nabootsen. Het is eveneens belangrijk dat jongeren leren omgaan met geschillen. Zo proberen sommige ouders 'democratisch' om te gaan met hun kinderen door rekening te houden met hun mening. In deze gevallen is er ook meestal sprake van interne dialoog, waarbij het samen bespreken en aanpakken van problemen deel uitmaakt van de dagelijkse gang van zaken.⁴⁹

1.7.3. De sociale leertheorie - modelling⁵⁰

Deze theorie van Bandura stelt dat alle gedrag wordt aangeleerd en in zekere mate kan gekoppeld kan worden aan de opvoedingstheorie. Wie thuis regelmatig geconfronteerd wordt met agressief gedrag - maar ook op school, televisie, internet, enzovoort - zal dit al gauw gaan beschouwen als normaal gedrag.

⁴⁵ DEBOUTTE, G., *Pesten: gedaan ermee!*, Brussel, BJD - Jeugd & Vrede, 1995, p. 57; DUTHOO, J., 'Pesten' in *Probleemgedrag op school*, Comité Bijzondere Jeugdzorg (ed.), Leuven, Garant, 2000, p.218

⁴⁶ EMMERECHE, S., *Pesten op school*, Antwerpen, Manteau, 2001, p. 25-26

⁴⁷ ROBINSON, G. en MAINES, B., *Een schreeuw om hulp: de No Blame-aanpak bij pesten*, Mechelen, Bakermat, 1997, p. 72-73; DUTHOO, J., 'Pesten' in *Probleemgedrag op school*, Comité Bijzondere Jeugdzorg (ed.), Leuven, Garant, 2000, p. 216; X, *Pesten in het jeugdwerk*, Brussel, BJD - Jeugd en Vrede, 1996, p. 17; DE MEYER, A., HEURCKMANS, N. en VANBILLOEN, E., *Pesten: preventiepakket voor het onderwijs*, Leuven, Acco, 1994, p. 18-19

⁴⁸ OLWEUS, D., *Bullying at school*, Cambridge, Blackwell, 1993, p. 140

⁴⁹ DEBOUTTE, G., *Pesten: gedaan ermee!*, Brussel, BJD - Jeugd & Vrede, 1995, p. 103-105

⁵⁰ BANDURA, A., *Social learning theory*, Englewood Cliffs, Prentice Hall, 1977, p. 247

Ook leerkrachten en media hebben dus, naast de ouders, een belangrijke invloed op de ontwikkeling en groei van normen en waarden bij jongeren.⁵¹ Zo worden op televisie, op internet, in kranten, via computerspelletjes, enzovoort tal van voorbeelden gegeven van hoe mensen zich kunnen gedragen. Vaak worden deze gedragingen dan ook voorgesteld als normaal of wenselijk gedrag. Bovendien worden via de media ook emoties overgebracht en bepalen dus zo wat de hedendaagse jongeren beroert. Daarnaast is er nog het effect van de media op het normbesef van jongeren. Door de wijze waarop zij over bepaalde normen en waarden berichten, bepalen zij ook in zeker mate mee hoe jongeren erover gaan denken. Doordat de media algemeen een selectief en vertekend beeld weergeeft van de werkelijkheid, kan het idee dat jongeren hebben over wat maatschappelijk toelaatbaar en ontoelaatbaar is, vervagen.⁵²

De invloed van leerkrachten op jongeren is behoorlijk groot, daar zij een groot aantal uren per week bij hun opvoeding betrokken zijn. Hun invloed is dan ook op twee domeinen van groot belang, met name op het groeiproces van de waarden en normen in de klas alsook op de groepsvorming.⁵³ Enerzijds moet aandacht voor de normen en waarden in de klas zowel gaan naar de leerlingen als individuen, maar ook naar hun samenhang als groep. Anderzijds is de invloed op de groepsvorming belangrijk omdat hierin een belangrijke verklarende factor voor het ontstaan van pesterijen schuilt: het contact met leeftijdsgenoten staat centraal en men wil er zoveel mogelijk bij horen.⁵⁴

Leerkrachten hebben dus eigenlijk ook een voorbeeldfunctie ten aanzien van hun leerlingen: ze dienen duidelijkheid te scheppen over de omgang met elkaar. Daarnaast moeten ze er ook voor zorgen dat conflicten worden uitgesproken in plaats van uitgevochten. Bovendien kan agressief gedrag van leerlingen alsook van leerkrachten niet worden aanvaard.⁵⁵

⁵¹ DELVER, B. en HOP, L., *Pesten is laf! Cyberpesten is laffer*, Haarlem, Vives Media B.V., 2007, p.28 EMMERECHECHTS, S., *Pesten op school*, Antwerpen, Manteau, 2001, p. 27; ROBINSON, G. en MAINES, B., *Een schreeuw om hulp: de No Blame-aanpak bij pesten*, Mechelen, Bakermat, 1997, p. 25; EMMERECHECHTS, S., *Pesten: wat doen we eraan?*, Antwerpen, Icarus, 1999, p.81

⁵² NIKKEN, P., *Kind en media: weet wat ze zien*, Amsterdam, Boom, 2002, p. 46-48

⁵³ DE MEYER, A., HEURCKMANS, N. en VANBILLOEN, E., *Pesten: preventiepakket voor het onderwijs*, Leuven, Acco, 1994, p. 31-32; EMMERECHECHTS, S., *Pesten: wat doen we eraan?*, Antwerpen, Icarus, 1999, p. 81-82

⁵⁴ DUTHOO, J., 'Pesten' in *Probleemgedrag op school*, Comité Bijzondere Jeugdzorg (ed.), Leuven, Garant, 2000, p.218;

EMMERECHECHTS, S., *Pesten: wat doen we eraan?*, Antwerpen, Icarus, 1999, p.81

⁵⁵ BILLEN, G., *Een school met goede afspraken*, Antwerpen, Garant, 2006, p. 102

De media alsook leerkrachten oefenen, met andere woorden, een belangrijke invloed uit op de ontwikkeling van sociaal (on)gewenst gedrag alsook op de ontwikkeling van normen en waarden bij jongeren.⁵⁶ Ook deze actoren dragen dus bij aan hun opvoeding.

1.8. De gevolgen van pesten

Pesterijen laten niemand ongemoeid. Iedereen wordt er dus door geraakt en niemand blijft buiten schot.

In wat volgt worden de gevolgen besproken voor het slachtoffer, de pestkop en de buitenstaanders. Deze gaan op voor zowel de klassieke als de cyberpesterijen.

1.8.1. Slachtoffer

Pesten is een agressief en op macht berust groepsproces, dat destructieve gevolgen voor het slachtoffer tot gevolg kan hebben. Zo wordt zijn/haar zelfvertrouwen steeds weer geschaad en gaat hij/zij zich steeds meer minderwaardig voelen. Het slachtoffer is daarom ook vaak onzeker en kan zich gaan afsluiten omdat het naar hun gevoel normaal is dat ze onpopulair zijn. Er is dan ook vaak sprake van argwaan tegenover anderen mensen en complimentjes of grapjes die verkeerd worden opgevat. Bovendien durft men amper voor zichzelf opkomen. Naast deze gevolgen kunnen ook nog allerlei angsten optreden, zoals pleinvrees, claustrofobie, angst voor nieuwe ontmoetingen, angst voor eenzaamheid, angst om te praten. De gepeste durft vaak geen initiatieven meer nemen om bijvoorbeeld naar een feestje of bij een jeugd- of sportvereniging te gaan, wat zijn sociaal leven nog meer doet inkrimpen. Daarenboven leven slachtoffers van pesterijen vaak met volle leugens en halve waarheden. Zo veinzen ze wel eens ziekte om te kunnen thuisblijven van school. Dit versterkt ook nog eens het probleem van omgang met anderen, waardoor men ter plaatse blijft trappelen.⁵⁷

De stress kan zich ook uiten in lichamelijke klachten, zoals buikpijn, bedplassen, leerproblemen, enzovoort. De schoolprestaties kunnen er dus onder gaan leiden en algemeen treedt lusteloosheid op. Ook psychische klachten, zoals depressie kunnen de kop opsteken. In het ergste geval, gaat het slachtoffer er helemaal onderdoor, vindt hij het leven niet langer de moeite waard en onderneemt hij een zelfmoordpoging.⁵⁸

Bijstaanders die deze reacties percipiëren, leggen de schuld nogal vaak bij het slachtoffer zelf, want wie doet nu immers zo? Het slachtoffer wordt dus met de vinger gewezen en nog meer in zijn/haar slachtofferrol geduwd.

⁵⁶ DELVER, B. en HOP, L., *Pesten is laf! Cyberpesten is laffer*, Haarlem, Vives Media B.V., 2007, p. 28

⁵⁷ DEBOUTTE, G., *Pesten: gedaan ermee!*, Brussel, BJD – Jeugd & Vrede, 1995, p. 63-65

⁵⁸ BEEMSTER, J., en VAN GILS, J., *Een goed begin...: het begeleidingsplan voor beginnende leraren*, Alphen aan den Rijn, Samson, 1999, p. 59; DUTHOO, J., 'Pesten' in *Probleemgedrag op school*, Comité Bijzondere Jeugdzorg (ed.), Leuven, Garant, 2000, p.218; DE MEYER, A., HEURCKMANS, N. en VANBILLOEN, E., *Pesten: preventiepakket voor het onderwijs*, Leuven, Acco, 1994, p. 22

1.8.2. De dader

Ook voor pestkoppen zijn er een aantal negatieve gevolgen gekoppeld aan de pesterijen. Pestgedrag is eigenlijk symptoomgedrag, wat wil zeggen dat het meestal de emanatie is van dieperliggende oorzaken. De pestkop is dan ook vaak agressiever, opstandiger en heeft hij problemen met het aanvaarden en naleven van regels. Net als de gepeste mist hij dus de sociale vaardigheden voor de omgang met andere personen. Dit kan ook later een invloed hebben op zijn beroepsleven en relaties.⁵⁹

Ook pestkoppen hebben over het algemeen geen goed zelfbeeld en een gebrek aan zelfvertrouwen. Ze gebruiken de zondebok om zichzelf te overtuigen dat ze wel iets waard zijn, dat ze iémand zijn. In dit opzicht is het duidelijk dat pesters veel nood hebben aan positieve kritiek, waardering en verantwoordelijkheid.⁶⁰

Op korte termijn wint een pestkop wel aan macht en prestige, maar zijn positie is slechts afhankelijk van de houding die de middengroep ten aanzien van hem inneemt. Uit een onderzoek van Stevens & Van Oost blijkt dan ook dat de meeste pesters geen (echte) vrienden hebben. De mensen rond hem sluiten zich slechts bij hem aan uit angst om anders zelf het slachtoffer van zijn/haar pesterijen te worden. Dit kan ertoe leiden dat de pestkop er op lange termijn even alleen voor staat als de zondebok.⁶¹ Bovendien gaat men meestal uit van *'eens een pestkop, altijd een pestkop'*, waardoor het moeilijk is voor de pester om nog een ander rol te verwerven. Gevolgen hiervan zijn dat er vaak vooroordelen zijn, geënt op zijn pestverleden waardoor hij in conflictsituaties blijft terecht komen met anderen, zoals bijvoorbeeld leerkrachten, directies, klasgenoten. Pestkoppen hebben dus ook nood aan een adequate hulpverlening, zo niet dan lopen zij een verhoogd risico om ook in hun latere leven in aanraking te kunnen komen met de autoriteiten en in de criminaliteit verzeild te geraken.⁶²

1.8.3. De buitenstaanders

1.8.3.1. De middengroep

De gevolgen voor de middengroep zijn minder talrijk, maar ze zijn er wel. Zo kan er sprake zijn van een schuldgevoel, omdat ze meedoen door de groepsdruk maar eigenlijk wel meelevens met het slachtoffer. De groeps sfeer wordt verpest en in sommige gevallen treedt

⁵⁹ X, *Pesten in het jeugdwerk*, Brussel, BJD – Jeugd en Vrede, 1996, p. 22; DEBOUTTE, G., *Pesten: gedaan ermee!*, Brussel, BJD – Jeugd & Vrede, 1995, p. 67-68

⁶⁰ DEBOUTTE, G., *Pesten: gedaan ermee!*, Brussel, BJD – Jeugd & Vrede, 1995, p. 67-68

⁶¹ STEVENS, V en VAN OOST, P., *Pesten op school: een actieprogramma*, Leuven, Garant, 1995, p.141

⁶² LANE, D.A. en TATTUM, D.P., *Bullying in schools*, Oakhill, Trentham Books, 1989, p. 95-104; DE MEYER, A., HEURCKMANS, N. en VANBILLOEN, E., *Pesten: preventiepakket voor het onderwijs*, Leuven, Acco, 1994, p. 22

wantrouw op ten opzichte van elkaar. Op langere termijn went men aan de pesterijen en dreigt de kans dat men gevoel- en gewetenloos wordt.⁶³

Bovendien gebeurt het nogal vaak dat groepen waarbinnen gepest wordt, zich gaan opdelen in kleinere klikjes. Zij die buiten de groepjes vallen, krijgen het dan nog harder te verduren.⁶⁴

1.8.3.2. De ouders en het gezin

De impact van pesterijen op het gezin wordt nogal vaak buiten beschouwing gelaten, hoewel het toch ook onze aandacht verdient.

De weerslag op het gezin is afhankelijk van de mate waarin het kind/de jongere eronder lijdt. Ouders gaan twijfelen aan zichzelf, aan de wijze waarop ze hun kinderen hebben opgevoed en aan de toekomst van hun kind. Bovendien kunnen daar bovenop nog eens dokterskosten komen en de nood aan goede hulpverlening. In sommige gevallen zorgen de ouders er voor dat het slachtoffer zich nog meer schuldig gaat voelen door uitspraken als 'wat heb je nu weer in huis gehaald'. Relaties tussen partners kunnen op de klippen lopen, alle aandacht gaat naar het slachtoffer waardoor de andere kinderen van het gezin in de kou blijven staan.⁶⁵

1.8.3.3. De samenleving

Pesterijen kunnen dus een grote negatieve impact hebben op kinderen, gezinnen, de kwaliteit van het onderwijs, op het latere beroepsleven, op relaties in de toekomst en eigenlijk op de hele samenleving. De gevolgen van pesten kunnen immers doorwerken in de toekomst. Zoals hierboven reeds aangehaald hebben zowel de gepeste als de pestkop een gebrek aan sociale vaardigheden wat een belangrijke factor is voor het goed functioneren in de samenleving.⁶⁶

Het is dus duidelijk dat er nood is aan een aanpak van pesten als dit kan leiden tot een betere maatschappij, door bijvoorbeeld minder kosten op het vlak van de gezondheidszorg, een betere jeugd, betere onderwijskwaliteit en minder criminaliteit!

⁶³ MCGRATH, M.J., *School Bullying: tools for avoiding harm and liability*, Thousand Oaks, Crowin Press, 2007, p. 36; X, *Pesten in het jeugdwerk*, Brussel, BJD – Jeugd en Vrede, 1996, p. 22

⁶⁴ DEBOUTTE, G., *Pesten: gedaan ermee!*, Brussel, BJD – Jeugd & Vrede, 1995, p. 69-70

⁶⁵ DEBOUTTE, G., *Pesten: gedaan ermee!*, Brussel, BJD – Jeugd & Vrede, 1995, p. 70-72

⁶⁶ GIELEN, G. (z.d.) 'Gevolgen van pesten' in informatieve website over cyberpesten [WWW]. GIELEN GERARD: <http://www.cyberpesten.be/cyberstalken.htm> [07/12/2007]; DEBOUTTE, G., *Pesten: gedaan ermee!*, Brussel, BJD – Jeugd & Vrede, 1995, p. 72

1.9. Conclusie

Pesten is een gevaarlijk spel waarbij de negatieve gevolgen een grote impact hebben op zowel het slachtoffer, de 'dader' als alle buitenstaanders. De term dader staat tussen aanhalingstekens, daar er bij pesten eigenlijk enkel slachtoffers zijn. Het is dan ook zo klaar als een klontje dat er koste wat het kost dient te worden ingegrepen. Helaas is dit geen evidentie, want wie impulsief en ondoordacht tussenkomt kan aan de basis liggen van een escalatie van de situatie. Het is daarom belangrijk dat men zich eerst voldoende inwerkt in de materie om zo tot een goed inzicht te komen. Op deze manier kan men de situatie dan doeltreffender aanpakken, omdat de communicatie met slachtoffer, dader en middengroep gericht kan verlopen.

Het belangrijkste aspect bij pesten, maar ook bij cyberpesten, is het groepsaspect. De groepsdynamica is een belangrijke oorzaak en verdient dus zeker voldoende aandacht bij de verklaring én de aanpak ervan. Daarnaast moet ook de invloed van de ouders, de leerkrachten én de media voldoende belicht worden.

Het is belangrijk dat er een doeltreffende aanpak wordt voorzien, die niet enkel gebaseerd is op theorieën en die niet enkel uitvoerbaar is op papier. Ook de menselijke factor dient in rekening te worden gebracht. Er moet met andere woorden rekening gehouden worden met de noden van alle betrokkenen wil men het fenomeen in al zijn aspecten bestrijden.

2.1 Inleiding

De jongeren van vandaag worden ook wel de digitale generatie genoemd. Ze leven met deze nieuwe media, ze zijn ermee opgegroeid.⁶⁷ Een dag zonder tv, internet of hun gsm lijkt voor hen de hel. Bovendien ligt het in de aard van kinderen en jongeren om te ontdekken en ze hebben hier ook de tijd voor. Ze gaan op ontdekkingsreis op het World Wide Web, ze kennen vaak beter alle functies van de microgolfoven of het telefoontoestel, ze krijgen uw gsm sneller aan de praat dan u, ze kennen de televisieprogramma's sneller dan ooit dankzij teletekst of internetsites, en zo kunnen we blijven doorgaan. De samenleving van vandaag is stil en onopgemerkt omgetoverd naar het digitale tijdperk, waarin de rollen werden omgedraaid. Wij leren immers van de generatie na ons!

Jongeren van vandaag zijn dan ook de ervaringsdeskundigen bij uitstek als het gaat om nieuwe media. Ze zijn altijd bereikbaar via de gsm, e-mail, chatprogramma's, enzovoort. Met andere woorden, ze communiceren de hele dag door met behulp van deze nieuwe technologieën. Het is een nieuwe cultuur die ze zich hebben eigen gemaakt: voor hen is het een vanzelfsprekendheid. Net zoals U en ik opgroeiden met auto's, televisie, radio en vliegtuigen, groeiden zij op met Cd-rom's, internet en gsm's. Jongeren zien dit dus geenszins als 'nieuwe' media!

Het is dan ook de bedoeling van dit hoofdstuk om de digitale wereld van jongeren te verkennen en als dusdanig aan te tonen waarom ze zo aangetrokken zijn tot deze technologieën. Welke functies vervullen deze nieuwe media dat ze een onafscheidelijke duo vormen met de hedendaags jongeren? Wat zijn de voordelen ervan? Wat zijn nu juist de motieven of drijfveren van jongeren om deze technologieën te gebruiken? Waarom vinden ze het zo belangrijk?

Daarnaast is het van belang om op te merken dat de medaille echter ook een keerzijde heeft waar de jongeren zich van bewust dienen te zijn. Om deze reden worden daarom ook een aantal gevaren van de nieuwe media geduid.

2.2 Nieuwe media: wat?

De nieuwe media of de digitale cultuur omvatten alle vernieuwde communicatiemiddelen, waarvan het internet de meeste bekende is. Andere voorbeelden zijn digitale fotografie,

⁶⁷ DE HAAN, J., VAN 'T HOF, C. en VAN EST, R., 'De digitale generatie' in *Jaarboek ICT en samenleving 2006. De digitale generatie*, DE HAAN, J. en VAN 'T HOF, C. (eds.), Amsterdam, Boom, 2006, p. 11-12

videogames, webcam's, gsm's, enzovoort. Deze technologieën bieden ons de mogelijkheid om snel, eenvoudig en efficiënt mensen te bereiken en te betrekken bij een welbepaald onderwerp, maar ook om informatie te verspreiden en/of te consulteren. Denken we maar aan het World Wide Web en de daaraan verbonden zoekmachines als Google. Slechts met één druk op de 'enter' knop na het invoeren van een zoekterm, verkrijg je tientallen, honderden en zelfs duizenden 'hits'.

Naast deze functie van het verspreiden en raadplegen van talrijke informatie over de meest uiteenlopende onderwerpen, is ook de inter-persoonlijke communicatie een belangrijk aspect van deze nieuwe media. Het internet treedt op de voorgrond door middel van e-mail, forums, chatten in publieke ruimten of chatrooms, instant messaging via MSN messenger, enzovoort.

E-mail is een fenomeen dat niemand wellicht nog onbekend is. Het gaat hier om elektronische post die je ontvangt en op gelijk welke computer kan bekijken in je elektronische brievenbus.

Een chatroom of chatbox is een virtuele ruimte waarin bezoekers samenkomen om met andere mensen te kletsen. Je kunt communiceren door tekst in te tikken en door bewegende icoontjes te plaatsen, die onmiddellijk op het scherm tevoorschijn komen en voor alle bezoekers zichtbaar zijn. De meeste chatrooms zijn openbaar, hoewel ook privéconversaties kunnen worden gevoerd. Dit heet dan private messaging en gebeurt in een afzonderlijk venster.⁶⁸

MSN messenger is een specifieke chatroom met een gesloten karakter: het is een systeem waarmee men zelf bepaald met wie men chat. Men kan dus alleen communiceren met mensen die men persoonlijk heeft toegevoegd aan de contactenlijst en die jou als 'vriend' hebben aanvaard. Deze vorm heet 'instant messaging'. MSN is veiliger dan een chatbox, omdat men in principe zelf bepaalt met wie men wil communiceren. Men wordt niet geconfronteerd met toevallige bezoekers van een chatroom.⁶⁹

Een forum is een prikbord voor vragen, antwoorden en discussies. Ze kunnen zelfstandig functioneren, of deel uitmaken van een site.⁷⁰ Voor elk denkbaar onderwerp bestaat er wel één. Zo bestaat er ook het forum van de criminologiestudenten aan de Universiteit Gent.

2.3 ICT-gebruik van jongeren

De resultaten van enkele recente Vlaamse onderzoeken bevestigen dat heel wat Vlaamse jongeren beschikken over een computer met internet en een mobiele telefoon. Het spreekt

⁶⁸ X (z.d.), 'Wat doen kinderen op internet? Chatten' in mijn leerling online [WWW]. Mijn kind online: <http://www.planet.nl/planet/show/id=1222161/contentid=520270/sc=332e1f> [02/01/2008]

⁶⁹ X (z.d.), 'Wat doen kinderen op internet? instant messaging (ICQ en MSN)' in mijn leerling online [WWW]. Mijn kind online: <http://www.planet.nl/planet/show/id=1222161/contentid=520274/sc=ce3ede> [02/01/2008]

⁷⁰ X (z.d.), 'Wat doen kinderen op internet? Forums, gastenboeken en sites met reactie-faciliteiten' in Wat doen kinderen op internet [WWW]. Mijn kind online: <http://www.planet.nl/planet/show/id=1222161/contentid=520246/sc=6bd6f8> [02/01/2008]

voor zich dat toegang hebben tot een computer en het internet een noodzakelijke vereiste is voor het gebruik ervan.

Valcke, Van Keer, Gerarts en Schellens onderzochten het internetgebruik van Vlaamse leerlingen uit het vierde, vijfde en zesde leerjaar aan de hand van een schriftelijke enquête. De onderzoekspopulatie bedroeg 1700 respondenten. Er werden gemiddeld 21 leerlingen bevroegd in 78 Vlaamse at random geselecteerde scholen. Daarnaast vulden de directeurs van deze 78 scholen een aparte vragenlijst in.

Uit de resultaten bleek dat 91,2%, de hoofdmoot dus, van de bevroegde leerlingen thuis kon beschikken over toegang tot het internet. 95,7% gaf aan toegang te hebben tot internet, waarvan 62,9% frequent (dagelijks tot drie keer per week) gebruik maakte van het internet.⁷¹

De Jongerenplaneet herhaalde in 2005 het onderzoek dat werd gevoerd in 2003 naar het gebruik van de gsm bij jongeren tussen 18 en 35 jaar. Hieruit bleek dat het bezitten van een gsm bij jongeren de jongste twee jaar nog de hoogte inging. Daar waar meer dan 92 % van de bevroegden een eigen gsm had in 2003 bezat, ligt dit aantal in 2005 net boven de 94 %. De spectaculairste stijging situeert zich bij de jongste gebruikersgroep, namelijk bij de 12 tot 15-jarigen en de 16 tot 19-jarigen.⁷²

2.4 Drijfveren, motieven en functies voor het gebruik van de nieuwe media

De nieuwe technologieën oefenen, volgens de literatuur, een sterke aantrekkingskracht uit op de hedendaagse jongeren vanwege een aantal belangrijke functies, met name communicatie, het hebben van plezier, zelfexpressie en informatie.⁷³

2.6.2 Communicatie

De eerste categorie, die van het communiceren, kan nog verder worden opgedeeld. Zo is er het belang van het onderhouden van de sociale contacten. Dit vormt een zeer belangrijk aspect in het leven van jongeren.⁷⁴ Jongeren onderhouden, maar maken ook vriendschappen via internet. Dit gebeurt hoofdzakelijk door middel van chat en instant messaging, doch ook – zij het in mindere mate – door middel van forums, e-mail en profielensites. Bovendien

⁷¹ VALCKE, M., VAN KEER, H., SCHELLENS, T. en GERARTS, M., 'primary school children's safe and unsafe use of the Internet at home and at school: an exploratory study', *Computers in Human Behavior*, 2005, p. 2845

⁷² X (2005), 'GSM-gebruik bij jongeren (onderzoek in 2005)' in Dossiers [WWW]. Jongerenplaneet: http://www.jongerenplaneet.be/informatief/dossiers/dossier_gsm2005.htm#13 [04/02/2008]

⁷³ KANMAZ, M., 'Over 'conventionele' en 'verkennde' surfers', *De Standaard*, 13 feb. 2008; BAUWENS, J., *Jongeren en internet*, 2007, p. 5-6 (dossier)

⁷⁴ PARDOEN, J. en PIJPER, R., *Verliefd op internet: Over het internetgedrag van pubers*, Amsterdam, Uitgeverij SWP, 2006, p. 9-10

geldt, in geval van al bestaande vriendschappen, de regel van hoe meer men elkaar in het echte leven ziet, hoe meer men elkaar ook online gaat opzoeken.⁷⁵

Het internet laat toe dat men met heel veel personen in contact kan komen. Dit wordt deels vergemakkelijkt door het anonimiteitsgevoel, daar dit een ontremmend effect heeft. Men kan in de virtuele wereld zijn wie men wil en het hebben over zaken waar men het in 'real life' nooit zou over durven hebben. Jongeren durven er ook zaken te zeggen die ze nooit zouden durven zeggen face-to-face. Dit komt doordat ze geen non-verbale lichaamstaal opmerken, ze horen geen intonatie in de stem van de tegenpartij, enzovoort. Kortom, ze zien niet wanneer ze iemand echt kwetsen.⁷⁶

Bovendien is het internet transcendent. Dit wil zeggen dat de ruimtelijke grenzen vervagen. Men kan er dus mensen ontmoeten die dezelfde interesses hebben, ook al wonen ze aan de andere kant van de wereld. Hierdoor ontstaat er een soort gelijkheid van status. Ook wel netdemocratie genoemd.⁷⁷

Deze functie kan ook worden toegepast op het gsm-gebruik van jongeren. Het meeste maken zij gebruik van sms'en. Dit zijn korte tekstberichtjes die worden verstuurd via de mobiele telefoon. De redenen hiervoor zijn voornamelijk omdat het relatief goedkoop is en omdat het de mogelijkheid biedt om te communiceren in omstandigheden waar praten onmogelijk of moeilijk is, bijvoorbeeld een concert.

2.4.2 Zelfexpressie en identiteitsvorming

Daarnaast kan op internet gewerkt worden aan en geëxperimenteerd worden met het zelfbeeld en de identiteit. Het is spannend omdat jongeren zich anders kunnen voordoen, ze kunnen perfecter lijken en voldoen aan het ideaalbeeld dat zij, en ook de anderen, koesteren. Sommigen durven meer zichzelf te zijn en anderen kruipen in de huid van iemand anders.⁷⁸ De jongeren ontdekken en vormen als het ware hun 'ik' in hun relatie met anderen. Internetten is dus geen eenzame of solistische activiteit, zoals vele ouders denken.

Een ander aspect verbonden aan de functie communicatie, en eigenlijk ook aan het onderhouden van contacten, is zelfexpressie. Jongeren gaan immers gebruik maken van onder andere een 'weblog' of persoonlijke webpagina waarop een online-dagboek wordt

⁷⁵ X (z.d.), 'Wat doen kinderen op internet? Wat vinden kinderen zo leuk aan internet?' in mijn leerling online [WWW]. Mijn kind online: <http://www.planet.nl/planet/show/id=1222161/contentid=520233/sc=d988b6> [02/01/2008]

⁷⁶ BUDDENBERG, L., 'Bullying in cyberspace' in *No room for bullies: from the classroom to cyberspace*, BOLTON, J. en GRAEVE, S. (eds.), Nebraska, Boys town Press, 2005, p. 58

⁷⁷ DE GREVE, K., 'Internet en jongeren: psychologische aspecten', *Info UVV*, 2007, afl. 24, p. 9-10

⁷⁸ VAN EGMOND, G., KOETSHEID, D. en WIJNGAARDS, G., 'MSNen' in *Jongeren en hun digitale wereld*, WIJNGAARDS, G., FRANSEN, J. en SWAGER, P., (eds.), Assen, Van Gorcum, 2006, p. 16

bijgehouden, profielsites als MySpace en emoticons. Dit laatste is het gebruik maken van lettertekens en symbolen om een icoontje te vormen dat een emotie weergeeft, om zich te uiten en hun zelfbeeld te ontwikkelen. Een belangrijke factor verbonden aan weblogs is netwerking: ze worden gebruikt om relaties te ontwikkelen en te onderhouden.⁷⁹ Het komt echter ook voor dat jongeren deze mogelijkheden tot zelfexpressie iets te gretig benutten en aldus te ver gaan. Zo kunnen ze leeftijd- en/of klasgenoten, maar ook bijvoorbeeld leraren aanvallen.⁸⁰

De gsm is dus ook in eerste instantie een communicatiemiddel, doch ook zelfexpressie is hier mogelijk dankzij het versturen van een MMS (Multi Media Messaging), het gebruiken van smiley's, het instellen van een gepersonaliseerde ringtone en afkortingen. Een MMS is de opvolger van sms, waarmee berichten verstuurd kunnen worden met daarin tekst, geluid, plaatjes of zelfs videobestanden. Bovendien worden de mobiele telefoons steeds meer ontworpen om te voldoen aan deze functie van zelfexpressie, denken we maar aan de Giorgio Armani-telefoon van Samsung. Het wordt een 'lifestyle-item'.⁸¹

2.4.3 Ontspanning

Ontspanning is een andere functie die het internet zo aantrekkelijk maakt voor jongeren. Ze kunnen er op een creatieve, interactieve en actieve wijze de verveling tegengaan door middel van het opzoeken en beluisteren van muziek, het spelen van games, het opzoeken van informatie over hun favoriete idolen, enzovoort.⁸²

Deze functie van ontspanning is ook mogelijk via de mobiele telefoon, daar de overgrote meerderheid van de mobieltjes tal van spelletjes bevatten. Deze kunnen bovendien nog worden uitgebreid door bepaalde abonnementen die op televisie en internet worden aangeboden.

2.4.4 Informatie

Een laatste aantrekkingspool is die van de informatie. Dit omvat zowel het ontvangen of opzoeken van kennis, maar ook het verspreiden ervan. Jongeren zoeken informatie op voor school of over onderwerpen waarin ze zelf geïnteresseerd zijn. Ze maken websites waar ze

⁷⁹ X (z.d.), 'Technologie en kinderen: zelfbeeld en zelfexpressie' in *Onze kinderen veilig online* [WWW]. Child Focus: <http://www.vo.comeandgo.be/weblog> [04/01/2008]

⁸⁰ MARTINEZ, J. (z.d.), 'Vijf wetten die u kinderen online misschien overtreden' in *Uw beveiligingshulp* [WWW]. Symantec: http://www.yoursecurityresource.com/nl/articles/online_laws/index.html [04/01/2008]

⁸¹ X (15/01/2008), 'fashionphones: zelfexpressie belangrijk' in *elektrozine* [WWW]. Elektrozine.be: <http://www.elektrozine.be/functions/reportages.asp?lang=nl&pag=16&Verslag=319> [01/02/2008]

⁸² BAUWENS, J., *Jongeren en internet*, 2007, p. 5-6 (dossier)

hun eigen kennis opzetten. Kortom: ze gaan op zoek naar informatie in alle mogelijke richtingen om tot een beter begrip van de wereld te komen. Daarnaast leren ze ook bepaalde vaardigheden aan via internet, zoals digitale vaardigheden, sociale vaardigheden, creatief zijn door bijvoorbeeld het ontwerpen van een website, strategisch inzicht door het spelen van bepaalde games, het snel verwerken van informatie, enzovoort.⁸³

Het bekomen van informatie is vandaag de dag natuurlijk ook mogelijk via de gsm. De meeste mobieltjes zijn immers uitgerust met een WAP functie. Dit is de mogelijkheid om internet te raadplegen vanaf de mobiele telefoon.

2.5 De kracht van de nieuwe media

Dat de digitale generatie aangetrokken wordt door de nieuwe media werd hierboven reeds geschetst. Daarnaast oefenen de technologieën echter ook nog een zekere kracht uit die ons kunnen helpen begrijpen wat deze nu eigenlijk zo interessant maken. Deze zogenaamde 'kracht' kan worden samengevat in wat Cooper de 'Triple-A Engine' noemt.⁸⁴ Hij gebruikte dit oorspronkelijk om seksueel deviant gedrag op internet te verklaren. Ondertussen werd zijn model echter breder toegepast voor de verklaring van de aantrekkingskracht van ICT in het algemeen. Deze Triple-A Engine staat voor Accessibility, Affordability en Anonymity.

Accessibility of toegankelijkheid heeft betrekking op de bereikbaarheid en de gemakkelijker van het internet. Het gaat vooral om het feit dat de meeste onder ons tegenwoordig beschikken over een computer met internet of met andere woorden de geschiktheid van de nieuwe media in het leven van de mens. Het gaat hier dus niet enkel om een pc met internet, maar ook om bijvoorbeeld mobiele telefoons. Wie heeft er vandaag immers geen gsm of computer?⁸⁵ Toegankelijkheid slaat echter niet enkel op de computer zelf, maar ook op het grote aantal producten, diensten, sites en reclame die er worden aangeboden. Door het samenspel van vraag en aanbod worden de prijzen bovendien relatief laag gehouden.⁸⁶

Bovendien leveren de informatie- en communicatietechnologieën behoorlijk snel veel op met slechts een minimum aan inspanningen. Dit is wat Cooper affordability noemt.⁸⁷

Anonimiteit is het begrip met de meeste relevantie voor wat betreft de kracht van het internet. De identiteit van een persoon kan er verborgen blijven en dit lijkt een sterk effect te hebben op het gevoel van vrijheid dat mensen erdoor ervaren. Dit heeft dan op zijn beurt weer een

⁸³ WIJNGAARDS, G., FRANSEN, J. en SWAGER, P., 'De digitale wereld van jongeren' in *Jongeren en hun digitale wereld*, WIJNGAARDS, G., FRANSEN, J. en SWAGER, P., (eds.), Assen, Van Gorcum, 2006, p. 13

⁸⁴ COOPER, A., 'Sexuality and the Internet: Surfing into the new millennium', *CyberPsychology & Behavior*, 1998, p.181-187

⁸⁵ DEREVENSKY, J.L. en GUPTA, R., *Gambling Problems in youth*, New York, Plenum Publisher, p. 111-112; COOPER, A., 'Sexuality and the Internet: Surfing into the new millennium', *CyberPsychology & Behavior*, 1998, p.181-187

⁸⁶ DE GREVE, K., 'Internet en jongeren: psychologische aspecten', *Info UVV*, 2007, afl. 24, p. 10

⁸⁷ COOPER, A., 'Sexuality and the Internet: Surfing into the new millennium', *CyberPsychology & Behavior*, 1998, p.181-187

invloed op hoe mensen zich gedragen in cyberspace. Ze voelen zich immers meer open om over dingen te praten waarover ze in het echte leven niet of minder gemakkelijk over zouden praten. Daarenboven experimenteren jongeren meer omdat ze zich vrijer en dus meer op hun gemak voelen.⁸⁸

2.6 Gevaren

De nieuwe media kennen, naast de hierboven reeds besproken nuttige en zinvolle functies en voordelen, ook een aantal gevaren.

De lijst dreigingen die een domper op het internetplezier kunnen zetten, is behoorlijk omstandig. Deze eindverhandeling focust zich echter op jongeren uit het secundaire onderwijs, waardoor de gevaren zullen beperkt worden tot deze waarmee zij het meeste geconfronteerd kunnen worden in cyberspace. Eveneens in het licht van deze scriptie zal de focus in hoofdzaak gelegd worden op één welbepaald gevaar, met name cyberpesten.

Andere mogelijke problematische aspecten verbonden aan internet zijn de anonimiteit, inbreuken op de privacy door het vrijgeven van persoonlijke informatie met bijvoorbeeld diefstal van de identiteit tot gevolg. Dit zijn op zich gevaren verbonden aan het gebruik van de nieuwe media, maar ze zijn eigenlijk ook verbonden aan cyberpesten.

2.6.1 Cyberpesten

Het internet en de gsm bieden adolescenten de mogelijkheid om met veel mensen tegelijk in contact te staan en dit heel de dag door. Sommige van deze personen kennen ze niet persoonlijk, anderen dan weer wel. Aan dit uitgebreide netwerk zijn echter ook nadelen verbonden. Cyberpesten is er zo één van.

Nare berichtjes die worden nagelaten in het gastenboek van de profielsite van de jongere, een bedreigend sms'je van een kerel die men nog nooit gezien heeft, een e-mail in je inbox vol verwijten van god weet wie, en zo kan de lijst eindeloos worden aangevuld. Het spreekt voor zich dat hoe meer men zich op het net engageert en hoe meer personen men leert 'kennen', hoe groter de kans is om het slachtoffer van cyberpesterijen te worden.⁸⁹

Cyberpesten is een groeiend probleem dat zeker heel wat aandacht verdient. Het gaat immers niet steeds om louter berichtjes met een kwetsende boodschap: het kan zelfs gaan tot doodsbedreigingen.⁹⁰ Ook virussen kunnen worden doorgestuurd die dan het hele

⁸⁸ DEREVENSKY, J.L. en GUPTA, R., *Gambling Problems in youth*, New York, Plenum Publisher, p. 111-112; COOPER, A., 'Sexuality and the Internet: Surfing into the new millennium', *CyberPsychology & Behavior*, 1998, p.181-187; DE GREVE, K., 'Internet en jongeren: psychologische aspecten', *Info UVV*, 2007, afl. 24, p. 10

⁸⁹ DELVER, B. en HOP, L., *Pesten is laf! Cyberpesten is laffer*, Haarlem, Vives Media B.V., 2007, p. 35

⁹⁰ ROCHE, S., *Protect Your Children From Internet And Mobile Phone Dangers*, s.l., Sparkwave, 2005, p.59

systeem platleggen. Men kan de computer van het slachtoffer hacken om dan onder zijn naam beledigende berichten te plaatsen, enzovoort.

2.6.2 Onveilig chatten

Internet is vandaag voor jongeren een soort 'hangplek' geworden. Het is een plaats waar ze vriendschappen maken en/of onderhouden. Gevaren die verscholen zijn achter het onveilig chatten zijn bijvoorbeeld inbreuken op de privacy van jongeren, de kans om de prooi te worden van rare kwibussen en in het slechtste geval, de kans om het nietsvermoedende slachtoffer te worden van een pedofiel. Ook kan men gehackt worden, waarbij de identiteit wordt overgenomen of te maken krijgen met kwaadaardige software zoals computervirussen. Andere dreigingen, die in deze scriptie niet besproken zullen worden, zijn het stoten op aanstootgevend of ongepast materiaal en commerciële exploitatie.

2.6.2.1. Anonimiteit

Op het net kan men zijn wie men wil. Dit is het geval voor adolescenten en kinderen, maar dit geldt echter ook voor volwassenen. Men kan er een totaal andere identiteit aannemen: je weet nooit met zekerheid wie aan de ander kant van de computer zit.⁹¹ Zo worden jongeren meestal gewezen op het feit dat mannen van 40 jaar zich kunnen voordoen als een knul van 15 jaar om op deze manier meisjes te verleiden, die hij dan wil gaan misbruiken. Of met andere woorden, het gevaar van de internetpedofiel.

2.6.2.2. Inbreuk op de privacy/Vrijgeven van persoonlijke gegevens

Het opbouwen van een sociaal netwerk, zowel in het echte leven als in de virtuele wereld. Dit is de hoofdbekommernis van jongeren. Op internet registreren ze zich daarom met regelmaat van de klok in chatruimten, op profielsites, enzovoort. Om de registratie te kunnen voltrekken, wordt echter heel wat persoonlijke informatie gevraagd. Deze kan dan later misbruikt worden door verschillende personen.⁹² Ze kan men bijvoorbeeld deze gegevens gebruiken om reclame toe te sturen per e-mail of men kan de surfgeschiedenis van jongeren opvolgen om hun interesses vast te stellen. Vervolgens laat men pop-ups op het scherm verschijnen die aansluiten bij hun interesses om hen tot de aankoop van een bepaald product aan te zetten.⁹³

Een ander gevolg dat kan voortkomen uit het vrijgeven van je gegevens is dat men je identiteit kan stelen om op jou naam een kredietrekening te openen of ongeoorloofde

⁹¹ DE GREVE, K., 'Internet en jongeren: psychologische aspecten', *Info UVV*, 2007, afl. 24, p. 9

⁹² ROCHE, S., *Protect Your Children From Internet And Mobile Phone Dangers*, s.l., Sparkwave, 2005, p.79-80

⁹³ ROCHE, S., *Protect Your Children From Internet And Mobile Phone Dangers*, s.l., Sparkwave, 2005, p.79-81

aankopen te doen. Paswoorden vrijgeven kan ertoe leiden dat men zich aanmeldt op sites, forums, enzovoort onder de naam van de persoon tot wie het paswoord behoort en daar ongepaste berichten, leugens, roddels, en zo meer gaat plaatsen.⁹⁴

Het is belangrijk dat men aan de jongeren duidelijk maakt dat ze voorzichtig moeten zijn met de informatie die ze op internet over zichzelf prijsgeven. Bij het vrijgeven van een gsm-nummer aan een onbekende bijvoorbeeld, kan het gevaar van stalking of cyberpesten optreden.⁹⁵ Voor de jongeren zijn deze mensen echter geen onbekenden, ze denken deze mensen te 'kennen'. Ze beschouwen ze als 'vrienden'. Reden te meer dus om hen te wijzen op de gevaren van onveilig chatten.

2.6.2.3. Computervirussen

Een computervirus wordt op www.digikids.be omschreven als *'een programma dat bestanden en/of programma's op een computer infecteert en schade toebrengt. Een virus kan op verschillende manieren (via uitwisseling van diskettes, e-mail,...) op je computer terecht komen.'*⁹⁶

Deze virussen vormen een behoorlijk probleem, hoewel de meeste "ongevaarlijk" zijn. Ze vernietigen geen bestanden of leggen je hele systeem niet plat, maar bezorgen de pc louter overlast.⁹⁷ Dit wil niet zeggen dat er geen gevaarlijke virussen zijn of dat de kans dat je daarmee te maken krijgt klein is, integendeel. Uit een onderzoek van Action Innocence naar de gevaren van internet bij jongeren, bleek dat 9% al wel eens te maken kreeg met een virus.⁹⁸

Virussen kunnen ook worden doorgestuurd in het licht van cyberpesten. De jongeren versturen deze dan bijvoorbeeld via e-mail of via MSN onder de vorm van een zogezegde foto, een leuk bestand of een liedje.

2.7. Conclusie

De nieuwe media trekken jongeren dus aan omwille van de snelheid of beschikbaarheid ervan waardoor ze met anderen kunnen communiceren, informatie kunnen vinden of gewoon surfen om te ontspannen, omwille van de anonimiteit waarmee ze kunnen opereren om zo onder meer hun identiteit te ontwikkelen en omwille van de toegankelijkheid ervan.

⁹⁴ DOLCOURT, J. (30/03/2007), 'Top 5 Internet dangers for kids: A resource guide' in CNET Download [WWW]. CNET Networks: http://www.cnet.com/4520-13384_1-6721368-1.html [02/02/2008]

⁹⁵ VANLANDUYT, L. en DE CLEYN, I., 'Invloed van internet op jongeren: op school en thuis?', *Info UVV*, 2007, afl. 24, p. 16

⁹⁶ X (z.d.), 'het ABC van internet' in Digikids.be: het educatief portaal [WWW]. Smash: Multimedia: http://www.digikids.be/dk_NL/index.html [02/02/2008]

⁹⁷ GIELEN, G. (z.d.), 'Andere internetgevaren' in Informatieve website over cyberpesten [WWW]. GIELEN GERARD: <http://www.cyberpesten.be/andereinternetgevaren.htm>

⁹⁸ ACTION INNOCENCE, *Internet schokt 2 op 3 kinderen*. Brussel, september 2007, p. 2 (persbericht); X, 'Internet schokt twee op drie kinderen', *Klasse voor leerkrachten*, 2007, p. 10-15

De nieuwe informatie- en communicatietechnologieën zijn ondertussen reeds in de meeste huiskamers binnengedrongen. Ze bieden heel wat mogelijkheden alsook heel wat uitdagingen. Je zou kunnen zeggen dat deze technologieën maar zo goed zijn als diegene die ze hanteert.⁹⁹ Jongeren gebruiken en misbruiken de nieuwe media dan ook, onder andere onder de vorm van cyberpesten. Hierbij vervallen de traditionele, beschermende grenzen in tijd en ruimte, ook wel te omschrijven als 'uit het oog, uit het hart'. Deze grenzen behoedden de slachtoffers voor de constante confrontatie met de pesterijen. Nu kan gelijk wie, gelijk waar, op gelijk wel moment slachtoffer worden. Het is dan ook hierin dat het belang schuilt van bewustmaking bij jongeren over de mogelijkheden van de nieuwe media én de gevaren die ermee hand in hand gaan.

Doch ook ouders en leerkrachten moeten hierover worden ingelicht en bijgeschoold. Het zijn immers deze actoren die kennis moeten overdragen aan de jongeren. Beide partijen hebben namelijk een opvoedende rol.

⁹⁹ BUDDENBERG, L., 'Bullying in cyberspace' in *No room for bullies: from the classroom to cyberspace*, BOLTON, J. en GRAEVE, S. (eds.), Nebraska, Boys town Press, 2005, p. 51

HOOFDSTUK 3: De exploratieve studie

3.1 Inleiding

Algemeen doel van dit onderzoek is het cyberpesten dieper exploreren, waarbij de aandacht voornamelijk zal uitgaan naar de definiëring en ervaring van cyberpesten bij leerlingen uit het secundaire onderwijs. Deze informatie zou dan kunnen dienen als eerste aanzet om te kunnen komen tot de ontwikkeling van doeltreffende anti-cyberpest-maatregelen of preventieve maatregelen.¹⁰⁰

In België is er zeer weinig onderzoek voorhanden met betrekking tot cyberpesten. Het enige grootschalige onderzoek is dat van het viWTA, waarin voornamelijk de aard en omvang van het fenomeen onderzocht werd. Het was dan ook in de aanbevelingen van dit onderzoeksrapport dat de mosterd gehaald werd voor deze eindverhandeling. Hiermee wil worden geduid dat het onderzoek naar het cyberpesten in België nog grotendeels onbekend terrein is. Dit is dan meteen ook de reden waarom ervoor gekozen werd om een exploratieve studie uit te voeren. Dergelijke aanpak leent zich immers voor onderwerpen waarover weinig geweten is.¹⁰¹

Er werd voor geopteerd het onderzoek te voeren vanuit een kwalitatief oogpunt en gebruik te maken van een kwalitatieve onderzoeksmethode. Dergelijke methoden laten namelijk toe om het onderwerp vanuit het perspectief van de onderzochte populatie te leren kennen met als doel het te beschrijven en waar mogelijk te verklaren.¹⁰²

Het doel van dit hoofdstuk is dan ook om de aangewende methodologie stapsgewijs uiteen te zetten, zodat een eventuele reconstructie van het onderzoek mogelijk wordt.

3.2 Het eigenlijke onderzoek

3.2.1 Opzet

Zoals gezegd zal eerst de gebruikte methodologie uitvoerig uiteen gezet worden. De redenen hiervoor zijn tweeledig. In eerste instantie maakt dit een eventuele reconstructie van het onderzoek mogelijk. Een tweede reden die kan worden aangehaald, is dat dit beperkingen

¹⁰⁰ CLEEMPUT, K., VANDEBOSCH, H., *Cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen*, Brussel, studie in opdracht van viWTA, 2006, p.191

¹⁰¹ 'T HART, H., VAN DIJK, J., DE GOEDE, M., JANSEN, W. en TEUNISSEN, J., *Onderzoeksmethoden*, Amsterdam, Boom, 1998, p. 72

¹⁰² BOEIJE, H., *Analyseren in kwalitatief onderzoek. Denken en doen*, Amsterdam, Boom, 2005, p. 36-37

duidelijk aan het oppervlak brengt. Dit is belangrijk om de bekomen data correct te kunnen analyseren, presenteren én interpreteren.

3.2.1.1 Onderzoeksvragen

Op basis van de literatuurstudie werden de onderzoeksvragen geformuleerd. Deze hebben betrekking op de ervaring en definiëring van cyberpesten bij slachtoffers en daders, namelijk:

1. Hoe beleven slachtoffers de pesterijen via nieuwe informatie- en communicatietechnologieën?
2. Wat drijft daders drijft om over te gaan tot cyberpesten?
3. Is er een beleid voorhanden in scholen?
4. Is er een beleid voorhanden op het niveau van de Vlaamse overheid?

3.2.1.2 Afbakening setting en populatie

De populatie bestaat uit leerlingen van het secundaire onderwijs uit het arrondissement Brugge die ooit te maken hebben gehad met het fenomeen cyberpesten. Dit kan zowel in het heden als in het verleden zijn en zowel als dader of als slachtoffer.

Het onderzoek werd gevoerd in de tweede helft van het schooljaar 2007-2008

Er werd geopteerd om leerlingen uit het secundaire onderwijs te bevragen, daar verwacht wordt dat het ICT- gebruik bij deze leeftijdscategorie een deel van het dagelijkse leven geworden is, waardoor cyberpesten een fenomeen is dat zich dan voornamelijk bij hen voordoet.¹⁰³ Deze nieuwe technologieën bieden heel wat mogelijkheden met betrekking tot ontspanning en informatie alsook voor wat betreft het hebben en onderhouden van sociale contacten, wat een belangrijk aspect vormt in het dagelijkse leven van tieners.¹⁰⁴

Hoewel pesten ook veelvuldig voorkomt in basisscholen¹⁰⁵, werd dit buiten de studie gelaten om de volgende reden: in dit onderzoek staat het gsm- en internetgebruik centraal. Bij

¹⁰³ PARDOEN, J. en PIJPERS, R., *Verliefd op internet: Over het internetgedrag van pubers*, Amsterdam, Uitgeverij SWP, 2006, p.9-10

¹⁰⁴ PARDOEN, J. en PIJPERS, R., *Verliefd op internet: Over het internetgedrag van pubers*, Amsterdam, Uitgeverij SWP, 2006, p.9-10

¹⁰⁵ DUTHOO, J., 'Pesten' in *Probleemgedrag op school*, Comité Bijzondere Jeugdzorg (ed.), Leuven, Garant, 2000, p.215-216;
EMMERECHTS, S., *Pesten op school*, Antwerpen, Manteau, 2001, p.14

leerlingen in de leeftijdscategorie van de basisschool wordt verwacht dat het ICT-gebruik niet zo sterk ingeburgerd is, zoals dit het geval is bij tieners uit het secundair onderwijs.

De confrontatie met het fenomeen cyberpesten mag zowel in het verleden hebben plaatsgevonden als in het heden, om zo toch een voldoende aantal respondenten te kunnen bereiken. Bovendien ligt de drempel om erover te praten misschien lager voor zij die het gebeuren al verwerkt hebben. Doch krijgen zij in dit geval de mogelijkheid om alsnog hun verhaal te doen. Dit geldt ook voor ouders. Het zou kunnen dat zij in tussentijd tot inkeer gekomen zijn en dergelijk gedrag achter zich hebben gelaten. Ook zij moeten de kans krijgen om hun verhaal te brengen, misschien wel objectiever dan wanneer het gedrag nog steeds gesteld wordt.

3.2.1.3 Steekproef

A. De scholen

De scholen die aan deze studie hun medewerking verleenden werden niet at random gekozen, maar wel op basis van hun beschikbaarheid. Alle scholen in het arrondissement Brugge werden herhaaldelijk aangeschreven en gecontacteerd. Slechts een aantal, drie om exact te zijn, waren bereid mee te werken aan de studie.

B. De leerlingen

In kwalitatief onderzoek worden de respondenten gekozen in functie van hun relevantie m.b.t. het onderzoeksonderwerp in plaats van in functie van hun representativiteit. Er wordt meestal gebruik gemaakt van een theoretische steekproeftrekking, waarbij respondenten geselecteerd worden op basis van mogelijke nieuwe inzichten die ze kunnen bijdragen aan het ontwikkelen of toetsen van een theorie of theoretische hypothese.¹⁰⁶

In het onderzoek naar cyberpesten werd hier echter geen gebruik van gemaakt en werd de structuur van de steekproef a priori vastgelegd.¹⁰⁷ In dit geval kan men spreken van een purposive sample of doelgerichte steekproef. De respondenten werden geselecteerd omdat ze over bepaalde kenmerken of karakteristieken beschikken, die een beter begrip en een verdere verdieping van het fenomeen mogelijk maken. En net dit laatste vormt het doel van de studie.

¹⁰⁶ FLICK, U., *An introduction to qualitative research: theory, method and applications*, London, Sage, 1998, p. 126-128; RITCHIE, J. en LEWIS, J., *Qualitative research practice: A guide for social science students and researchers*, London, Sage, 2003, p. 80-81

¹⁰⁷ FLICK, U., *An introduction to qualitative research: theory, method and applications*, London, Sage, 1998, p. 123

Het aantal respondenten dat bevroegd werd, lag niet op voorhand vast, daar men slechts kan stoppen met het verzamelen van gegevens wanneer men theoretische saturatie bereikt heeft.¹⁰⁸

De criteria waarop de respondenten geselecteerd werden, zijn het in de voorbije twee jaar of het heden slachtoffer of dader (geweest) zijn en leerling zijn in het secundaire onderwijs in een school binnen het arrondissement Brugge.

Er werd voor geopteerd het slachtoffer- en daderschap in het verleden te beperken tot twee jaar, om de vertekening van het selectief geheugen wat tegen te gaan. Tenslotte gaat het hier toch in zeker mate over een gevoelig onderwerp, waardoor men zich bepaalde feiten niet meer herinnerd bijvoorbeeld omdat men ze misschien verdrongen heeft.¹⁰⁹

3.2.1.4 Gegevensverzameling

De gegevens werden verzameld door middel van diepte-interviews bij de daders en slachtoffers van cyberpesten. Het ging dus om een ongestructureerde gegevensverzameling, omdat er nog maar weinig informatie voorhanden is over het onderzoeksveld.¹¹⁰

De gegevensverzameling is echter wel een iteratief proces, waarbij de gegevensverzameling en – analyse niet strikt gescheiden verlopen. Zo kan het bijvoorbeeld zijn dat je na de analyse van de eerste interviews onvoldoende gegevens hebt, waardoor een tweede en misschien zelfs een derde ronde van gegevensverzameling nodig zullen zijn. Hierbij wordt dan gebruik gemaakt van de onderzoeksresultaten van de eerste analyse. Het onderzoeksproces wordt dus herhaald, wat als voordeel heeft dat je met de nieuwe data kunt controleren of je eerdere analyses kloppen. De betrouwbaarheid van de resultaten wordt hierdoor verhoogd.¹¹¹

In voorliggende eindeverhandeling werden, zoals reeds vermeld, diepte-interviews aangewend. Deze kunnen diepgaande inzichten genereren in de problematiek en maken een meer gedetailleerde en genuanceerde beschrijving van het fenomeen mogelijk.¹¹² De beleving van de respondent staat hierbij centraal¹¹³ en het laat ruimte voor een eigen keuze van woorden met de

¹⁰⁸ RITCHIE, J. en LEWIS, J., *Qualitative research practice: A guide for social science students and researchers*, London, Sage, 2003, p. 78-81; FLICK, U., *An introduction to qualitative research: theory, method and applications*, London, Sage, 1998, p. 126-128

¹⁰⁹ BAARDA, D.B. en DE GOEDE, M.P.M., *Basisboek methoden en technieken*, Antwerpen, Stenfert Kroese, 1992, p.135

¹¹⁰ BAARDA, D.B. en DE GOEDE, M.P.M., *Basisboek methoden en technieken*, Antwerpen, Stenfert Kroese, 1992, p.138

¹¹¹ VERHOEVEN, N., *Wat is onderzoek? Praktijkboek methoden en technieken voor hoger onderwijs*, Amsterdam, Boom, 2004, p. 205-206

¹¹² SCHREUDER PETERS, R.P.I.J., *Methoden en technieken van onderzoek: principes en praktijk*, Schoonhoven, Academic Services, 2000, p.142-145; ARKSEY, H. en KNIGHT, P., *Interviewing for social scientist*, London, Sage, 1999, p.7

¹¹³ VERHOEVEN, N., *Wat is onderzoek? Praktijkboek methoden en technieken voor hoger onderwijs*, Amsterdam, Boom, 2004, p. 127

daaraan gekoppelde betekenissen.¹¹⁴ Deze methode werd bovendien gehanteerd omdat het gaat over een situatie die gekenmerkt wordt door sterke sociale normen waardoor de respondent zou kunnen worden beïnvloed door de groep of het groepsoordeel.¹¹⁵

De topiclijst¹¹⁶ die ik hanteerde als basis voor mijn interview kwam tot stand na een uitgebreide literatuurstudie. Het is immers de bedoeling dat ik met de bekomen data de vooropgestelde onderzoeksvragen kan beantwoorden.

De topiclijst werd dan ook opgesteld aan de hand van de vragenlijst die Sonja Emmerechts aanwendde om haar boek 'Pesten: wat doen we eraan?' te schrijven. Dit boek is grotendeels gebaseerd op ervaringen van slachtoffers. Ik heb deze vragenlijst echter niet integraal overgenomen, daar sommige vragen geenszins konden bijdragen tot het beantwoorden van mijn onderzoeksvragen. Om het perspectief van de dader te betrekken werd aanvullend gebruik gemaakt van een vragenlijst, die eerder ook gebruikt werd in een onderzoek naar de ervaring van pesterijen bij zowel slachtoffers als daders.¹¹⁷ Gezien het feit dat mijn studie zich richt tot cyberpesten, heb ik op basis van de literatuur een aantal specifieke topics toegevoegd zodat wat meer diepgang bekomen kon worden.

Om meer te weten over het al dan niet bestaande beleid van de scholen en ook van de Vlaamse overheid, werd niet echt gewerkt met een welbepaalde methodologie. Wel werd met elk van hen een open gesprek gevoerd, waarbij het doel en de opzet van de studie uitgelegd werden en waarbij dan gevraagd werd naar het beleid. Van een interview kan hier evenwel niet echt gesproken worden.

3.2.1.5 Verwerking van de gegevens

Er vond een kwalitatieve analyse van de gegevens plaats. Zo werden de interviews inhoudelijk geanalyseerd door middel van te coderen of het onderscheiden van thema's of categorieën in de onderzoeksgegevens en deze te benoemen met een code. Hierbij werd open gecodeerd omdat dit vooral exploratief is en leidt tot een lijst met de belangrijkste begrippen en ideeën.

¹¹⁴ SCHREUDER PETERS, R.P.I.J., *Methoden en technieken van onderzoek: principes en praktijk*, Schoonhoven, Academic Services, 2000, p.145

¹¹⁵ BILSEN, R., LAGASSE, L. en VAN WATERSCHOOT, W., *Marketingbeleid*, Antwerpen, De Bouck, 2004, p. 341; NESBARY, D.K., *Survey research and the world wide web*, Boston, Allyn and Bacon, 2000, p.23

¹¹⁶ Zie bijlage 1

¹¹⁷ SPITAELS, N., HOSLET, A., MOENS, M.A. en WILS, S., *Pesten*. (scriptie HIG). Brussel, 2005-2006, p. 49

Vervolgens werd er ook axiaal gecodeerd om de belangrijkste begrippen te beschrijven en af te bakenen. Op die manier werden de codes geordend en omschreven. Hier werden de ideeën, die door de nieuwe gegevensverzameling verzameld werden, getoetst aan de eerdere analyses. Tenslotte werd ook selectief gecodeerd. Dit om de gegevens te integreren en zo de vraagstelling te beantwoorden. Hierbij werd alles samengebracht tot één verhaal, kwamen de relaties tussen de begrippen naar voren en werden de onderzoeksvragen beantwoord.¹¹⁸

3.2.1.6 Beperkingen

Cyberpesten komt niet enkel bij schoolgaande kinderen voor: ook volwassenen kunnen er het slachtoffer van worden. Zo kan cyberpesten ook naar leerkrachten toe, op het werk en zelfs in het dagelijkse leven bijvoorbeeld onder de vorm van cyberstalking.¹¹⁹ Het zijn echter wel enkel leerlingen die in deze studie betrokken worden. De resultaten hebben dan ook enkel betrekking op de subpopulatie leerlingen van het secundair onderwijs.

Bovendien kunnen de resultaten niet gegeneraliseerd worden naar de totale populatie leerlingen uit het secundaire onderwijs, daar enkel slachtoffers en daders bevestigd werden. De resultaten leiden dus, ab initio, slechts tot conclusies die betrekking hebben op jongeren die ooit met het fenomeen geconfronteerd werden.

Daarnaast beantwoorden de respondenten de vragen vanuit hun referentiekader. Dit kan echter beïnvloed worden door de onderzoeker. Een referentiekader is de gedachtewereld van waaruit een antwoord op de vraag geformuleerd wordt. De beïnvloeding door de onderzoeker kan gebeuren door de wijze waarop de vraag verwoord wordt, het geven van een voorbeeld en zelfs door de volgorde waarin de vragen gesteld worden.¹²⁰ Bij het bevragen naar een gevoelig onderwerp zoals cyberpesten is de kans op sociaal wenselijk antwoorden niet klein, zeker niet voor wat betreft de daders. Dit is doorgaans te wijten aan het feit dat de respondent de neiging heeft bepaalde feiten te verzwijgen of ze op een sociaal wenselijke manier aan de man te brengen. Sociaal wenselijke antwoorden vormen dan ook een bedreiging voor de validiteit van het onderzoek. Het spreekt dan ook voor zich dat zoveel als mogelijk getracht werd om dit te

¹¹⁸ BOEIJE, H., *Analysen in kwalitatief onderzoek. Denken en doen*, Amsterdam, Boom, 2005, p. 84-109

¹¹⁹ GIELEN, G. (z.d.) 'Pesten op het werk' in informatieve website over cyberpesten [WWW]. GIELEN GERARD: <http://www.cyberpesten.be/cyberpestenophetwerk.htm> [7/12/2007]; GIELEN, G. (z.d.) 'Cyberstalking' in informatieve website over cyberpesten [WWW]. GIELEN GERARD: <http://www.cyberpesten.be/cyberstalking.htm> [7/12/2007]; GIELEN, G. (z.d.) 'Leerkrachten cyberpesten' in informatieve website over cyberpesten [WWW]. GIELEN GERARD: <http://www.cyberpesten.be/leerkrachtencyberpesten.htm> [7/12/2007]

¹²⁰ SWANBORN, P.G., *Basisboek sociaal onderzoek*, Amsterdam, Boom, 2002, p. 168-169

vermijden. Daarbij dient echter ineens gesteld te worden dat niet beweerd wordt voor de volle 100% in deze opzet geslaagd te zijn.

3.2.1.7 Conclusie

Door gebruik te maken van een iteratief onderzoeksproces werden de bekomen resultaten uit de analyses telkens aangevuld door nieuwe waarnemingen totdat theoretische saturatie optrad. Op deze manier werd telkens weer richting gegeven aan de vraag welke gegevens nog verzameld moesten worden om te voldoen aan het onderzoeksdoel en de onderzoeksvragen. Bovendien is de betrouwbaarheid van de resultaten hierdoor hoog, waardoor een betrouwbaar antwoord op de probleemstelling geformuleerd kan worden.¹²¹

3.2.2 Onderzoeksresultaten

3.2.2.1 Socio-demografische kenmerken

In dit eerste deel worden de socio-demografische gegevens gepresenteerd van de jongeren die aan de studie meewerkten. Achtereenvolgens worden de rol van de respondent, het geslacht, de leeftijd en de opleidingsgraad besproken.

Hoewel het hier een kwalitatieve studie betrof, worden onderstaande gegevens weergegeven in een tabel. Dit dient dus geenszins vanuit een kwantitatief oogpunt benaderd te worden, maar louter als een overzicht. Hiermee wordt getracht om de nagestreefde variatie in de steekproef te demonstreren.

De operationele populatie of de onderzoekbare populatie bestond uit 12 jongeren die op het moment van het interview ten minste in het eerste jaar secundair onderwijs zaten en ten hoogste in het laatste jaar secundair onderwijs. De operationele populatie wordt bekomen door de beoogde populatie als dusdanig te concretiseren dat er waarnemingen kunnen bij verricht worden.¹²² Gezien de non-respons bij diepte-interviews weinig voorkomend is, diende geen enkele respondent uitgesloten te worden zodat de definitieve steekproef 12 analyse-eenheden bevatte.

¹²¹ VERHOEVEN, N., *Wat is onderzoek? Praktijkboek methoden en technieken voor hoger onderwijs*, Amsterdam, Boom, 2004, p. 205-206; BOEIJJE, H., *Analyseren in kwalitatief onderzoek. Denken en doen*, Amsterdam, Boom, 2005, p.73

¹²² T HART, H., VAN DIJK, J., DE GOEDE, M., JANSEN, W. en TEUNISSEN, J., *Onderzoeksmethoden*, Amsterdam, Boom, 1998, p. 234-235

Ook van item-non-respons en partiële non-respons was er geen sprake. Item-non-respons is het weigeren om bepaalde vragen/thema's te bespreken, daar waar de respondent bij partiële non-respons een deel van de vragen niet beantwoordt door irritatie of vermoeidheid.¹²³ De respondenten waren zeer meewerkend en hadden er geen problemen mee om over alles vrijuit te praten.

Het beperkte aantal respondenten vindt zijn verklaring deels in het feit dat de meeste scholen nogal terughoudend waren: ofwel vonden ze het onderwerp te gevoelig ofwel hadden ze er net mee te maken gehad en wilde men het niet terug oprakelen. Het wordt hiermee ineens ook duidelijk dat er nood is aan een doeltreffende aanpak, daar scholen er toch mee geconfronteerd worden en er niet echt adequaat mee kunnen omgaan.

Anderzijds heeft ook de tijdsbeperking ervoor gezorgd dat niet meerrespondenten aan een interview onderworpen werden.

Er werden in totaal vier daders geïnterviewd en acht slachtoffers. Alles samen werden 7 meisjes aan een interview onderworpen. Twee daarvan waren daders en vijf slachtoffer van cyberpesterijen. Bij de jongens waren er eveneens twee dader, de overige 3 waren slachtoffer. Samen werden dus 5 jongens geïnterviewd.

Men kan slachtoffer of dader zijn door gepest te worden of te pesten via het internet, maar ook via de gsm. Het cyberpesten kan dus door één medium gebeuren of door een combinatie van beide. In deze studie kwam de combinatie echter niet voor. Er was slechts één mannelijke dader die pestte via de gsm, alle andere daders en slachtoffers deden het of kregen het te verduren via internet.

Twee van de vijf jongens waren 12 jaar en nog eens twee waren 13 jaar op het moment van de interviews. De overige mannelijke respondent was 14 jaar. Bij de meisjes was er één respondent die op het moment van de studie 12 jaar was, drie van 13 jaar, één van 14 jaar, één van 15 jaar en ten slotte één van 18 jaar. In totaal werden dus drie 12-jarigen bevraagd, vijf 13-jarigen, twee 14-jarigen, één 15-jarige en één 18-jarige.

Verder werd ook een opdeling gemaakt naar opleidingsgraad. Alle respondenten kwamen uit het Algemeen Secundair Onderwijs, het Technisch secundair onderwijs of het

¹²³ T HART, H., VAN DIJK, J., DE GOEDE, M., JANSEN, W. en TEUNISSEN, J., *Onderzoeksmethoden*, Amsterdam, Boom, 1998, p. 242-245.

Beroepssecundair onderwijs. Vier respondenten zaten in het ASO. Dit waren 2 jongens en 2 meisjes. Zes respondenten zaten in het Technisch Secundair Onderwijs. Ook hier waren de helft meisjes en de helft jongens. Finaal kwamen slechts twee respondenten uit het BSO. Dit waren beiden meisjes.

Deze gegevens worden voor de duidelijkheid hieronder gepresenteerd in een tabel.

Tabel 1: rol van de respondenten opgedeeld naar geslacht

	Dader (N=4)		Slachtoffer (N=8)		Totaal (N=12)	Totaal (%)
	Gsm	Internet	Gsm	Internet		
Jongens	1	1	0	3	5	41,7
Meisjes	0	2	0	5	7	58,3

Tabel 2: demografische kenmerken van de analyse-eenheden

Geslacht		dader						slachtoffer						Totaal (N=12)
		Jongens (N=2)			Meisjes (N=2)			Jongens (N=3)			Meisjes (N=5)			
Opleidingsgraad		ASO	TSO	BSO	ASO	TSO	BSO	ASO	TSO	BSO	ASO	TSO	BSO	
Leeftijd	12 jaar	1	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	3
	13 jaar	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0	2	0	5
	14 jaar	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	2
	15 jaar	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
	18 jaar	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
TOTAAL		2	0	0	0	1	1	0	3	0	2	2	1	12
TOTAAL %		33,3						66,7						100

Zoals uit tabel 2 kan worden afgelezen, bestond de steekproef dus uit meer meisjes dan jongens. De percentages bedragen respectievelijk 58,3% en 41,7%. De gemiddelde leeftijd van de jongens bedroeg 12,8 jaar en van de meisjes 14 jaar. Bovendien zaten een derde van de

respondenten in het algemeen secundair onderwijs, de helft in het technisch secundair onderwijs en slechts een zesde in het beroepssecundair onderwijs.

3.2.2.2 ICT-gebruik

Cyberpesten en ICT-gebruik zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Om cyberpesten duidelijk in kaart te kunnen brengen is het dan ook noodzakelijk dat het ICT-gebruik van dichterbij bekeken wordt. Het is voornamelijk de tijd die de respondenten aan internet en de gsm besteden en de controle op hun ICT-gebruik dat hier zal worden besproken. Daarnaast wordt ook de kennis van de internetgevaaren van de respondenten geduid en de kennis die ze verwachten van hun ouders met betrekking tot de gevaren die internet en de mobiele telefoon kunnen stellen.

A. Internetgebruik

De resultaten van deze studie met betrekking tot het gebruiken van internet door jongeren bevestigen in zekere zin hetgeen hierboven in de literatuurstudie reeds geschetst werd. Het aantal respondenten dat geïnterviewd werd is echter beperkt, waardoor een juiste representatie niet echt mogelijk is.

De twaalf analyse-eenheden gaven aan toegang te hebben tot het internet en slechts één hiervan beweerde thuis geen internet te hebben. Deze respondent maakte dan gebruik van de mogelijkheden op school. Ook een aantal anderen gaven aan op school gebruik te kunnen maken van computers met internetverbinding. Een leven zonder internet lijkt voor alle geïnterviewde jongeren niet mogelijk.

Daarnaast gaven de bevroagde jongeren aan gemiddeld iets minder dan 2,5 uur op internet te surfen. Dit is de tijd die de geïnterviewde jongeren daadwerkelijk op internet surfen. Daarnaast kan het ook voorkomen dat ze televisie kijken en af en toe kijken of hun vrienden ondertussen al 'online' zijn. Dit werd in deze studie niet in rekening gebracht.

Bovendien maken ze het meeste gebruik van MSN, openbare chatprogramma's en profielsites. Ook het opzoeken van informatie voor zowel persoonlijk gebruik als voor het maken van schooltaken is een belangrijke bezigheid. De functie ontspanning wordt slechts door een beperkt aantal van de respondenten aangehaald.

B. Gsm-gebruik

Ook de resultaten met betrekking tot het gsm-gebruik van jongeren stemmen min of meer overeen met de resultaten van de studie uitgevoerd door Jongerenplaneet¹²⁴.

Elf van de twaalf respondenten lieten in het gesprek uitschijnen in het bezit te zijn van een gsm en alle twaalf de respondenten zeiden gebruik te kunnen maken van een gsm. Indien dit niet het persoonlijke mobieltje was, werd dit van ofwel de ouders ofwel van een vriend(in) gebruikt.

De meest gebruikte functie is de sms: alle jongeren maakten hiervan gebruik.

“Sms'en is net als praten én je kan het altijd en overal doen! Je zegt ook gemakkelijker dingen per sms hé: 't is een beetje als chatten... Je ziet de ander zijn reactie niet. Het is soms zelf makkelijker dan gewoon praten, daarom sms ik veel. Bellen doe ik bijna nooit”

Andere functies die door de respondenten werden aangehaald waren het maken en versturen van foto's, het beluisteren van muziek en het spelen van spelletjes.

3.2.2.3 Controle op het ICT-gebruik

In het interview werd aan de jongeren gevraagd of hun internet- en gsm-gebruik enigszins gecontroleerd werd. Dit kan voor beiden gebeuren door de ouders. Voor wat betreft het internetgebruik kan controle uitgeoefend worden door de school, aangezien de respondenten aangaven op school toegang te hebben tot en gebruik te maken van internet. Controle op het gsm-gebruik door de school kwam niet in aanmerking omdat geen van de respondenten op school een gsm mocht gebruiken.

Deze controle werd bevraagd door in te gaan op de betrokkenheid van de ouders/school bij het surfen op internet en van de ouders bij het gebruik van de gsm. Anderzijds werd gevraagd of er tijdsbeperkingen aan het surfen op internet werden opgelegd en geldlimieten aan het gebruik van de gsm. Controle valt dus uiteen in betrokkenheid en het gelden van bepaalde restricties.

¹²⁴ X (2005), 'GSM-gebruik bij jongeren (onderzoek in 2005)' in Dossiers [WWW]. Jongerenplaneet: http://www.jongerenplaneet.be/informatief/dossiers/dossier_gsm2005.htm#13 [04/02/2008]

A. *Controle op het internetgebruik*

a) **Controle door de ouders**

Onder controle door de ouders in de zin van betrokkenheid, wordt verstaan het mee volgen van conversaties, het bewustmaken van de gevaren van internet (bijvoorbeeld wijzen op de gevaren van het vrijgeven van persoonlijke gegevens), het instellen van restricties om bepaalde sites te bezoeken, het verlenen van toestemming vooraleer hun kind zich op een site mag registreren, het nakijken van welke sites bezocht werden en de gesprekken op MSN nalezen.

Het opleggen van tijdslimieten kan gebeuren aan de hand van daartoe ontwikkelde software, zoals daar is timeslot. Dit is een programma dat men gratis kan downloaden van de site van Mijn kind online. Met deze software kan men per kind instellen hoe lang en wanneer hij of zij op de computer mag. Bovendien kan de tijd eenvoudig aangepast worden, indien de ouders dit wensen. Als de tijd opgebruikt is, sluiten de computerprogramma's op het aangegeven tijdstip vanzelf af.¹²⁵

Daarnaast beschikt de nieuwe versie van Windows, namelijk Windows Vista, over 'ouderlijk toezicht' met een timerfunctie. Doch de meeste gezinnen zijn waarschijnlijk nog niet in het bezit van dit besturingssysteem.

Een andere mogelijkheid is om het kind en de klok in het oog te houden vanaf het moment deze op internet begint te surfen. Na een bepaalde tijd kan men de jongeren dan een halt toeroepen. Deze manier is echter niet altijd vanzelfsprekend.

- Slachtoffers

De jongeren die het slachtoffer werden van cyberpesten en die aangaven thuis over een computer met internet te beschikken, meenden dat hun ouders zeer betrokken waren bij hun internetgebruik.

Zo wezen de ouders hun kinderen op de gevaren, controleerden ze de 'chatlogs' of de gesprekken op MSN van hun kinderen, keken deze ouders de bezochte sites na en sommigen zouden restricties instellen, zodat bepaalde sites niet konden worden bezocht. Verder stelden een aantal respondenten ook dat ze zich niet mochten registreren op sites zonder de toestemming van hun ouders. Deze leerlingen beweerden in diezelfde adem, geen problemen

¹²⁵ PIJPERS, R. (z.d.), 'Timeslot' in Mijn Kind Online [WWW]. Stichting Mijn Kind Online: http://www.mijnkindonline.nl/timeslot_software.html [21/02/2008]

te hebben met deze vorm van toezicht. Ze menen te begrijpen dat dit voor hun eigen bestwil is.

“Ik word wel eens gecontroleerd op wat ik doe op internet. Allee ja, je weet wel... Mijn ma controleert wel eens m'n chatlogs en ik kan bepaalde sites niet bezoeken. Sites die een bepaald woord bevatten, bijvoorbeeld. Euhm... Het sexwoordenboek, dat zo'n site rond vragen over seks... Daar kan ik thuis niet op, want alle sites met het woord 'sex' kan ik niet bezoeken. Ik vind dat niet erg hoor. Het is voor mijn eigen goed, denk ik. Er zitten veel vieze mannekes op internet hé.”

Tijdslimieten worden minder toegepast door de ouders als vorm van controle. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat ouders niet op de hoogte zijn van het bestaan van software (bijv. Timeslot) die dit kan mogelijk maken. Daarenboven is het ook niet altijd vanzelfsprekend dat men in staat is om het kind en de klok in de gaten te houden om hen zelf na een bepaalde tijd van internet te roepen.

Bij de geïnterviewde slachtoffers beweerden er toch twee aan een tijdslimiet onderworpen te zijn. Ook hiermee hadden ze geen probleem.

“Ik kan elke dag één uur op internet en in het weekend een uur en een half. Dat is zo ingesteld bij ons op de computer. Soms zou ik wel langer op internet willen, je bent dan juist in gesprek ofzo op MSN en dan moet ik stoppen. Maar ja, anders zou ik waarschijnlijk heel de tijd achter de pc zitten en misschien nog meer gepest worden, enzo. Het zou ook niet goed zijn voor mijn huiswerk (lacht).”

- Daders

Het was in deze studie opvallend dat er slechts één respondent, die zichzelf profileerde als dader van cyberpesten, aangaf dat hij gecontroleerd werd op zijn internetgebruik. Ook in dit geval ging het om het nalezen van chatlogs en het instellen van restricties, zodanig dat bepaalde sites niet konden worden bezocht.

Eveneens twee respondenten haalden aan dat ze slechts een beperkte tijd toegang hadden tot internet. Hiervoor was al iets minder begrip dan bij de slachtoffers. Anderen konden zo lang op internet surfen als hun hartje begeerde.

De leerlingen, zowel ouders als slachtoffers, die geen supervisie ervoeren op hun internetgebruik, zeiden dat ze niet dachten dat hun ouders voldoende van de functies van internet op de hoogte zijn om hen bijvoorbeeld op de gevaren van internet te kunnen wijzen of om restricties te kunnen opleggen. Dit vormt een belangrijk aandachtspunt, daar het de taak is van de ouders om hun kinderen op te voeden en het verschil te leren tussen goed en kwaad. Dit houdt in de moderne samenleving ook in, dat jongeren op de hoogte gebracht worden van wat al dan niet kan in cyberspace.

b) Controle door de school

Wanneer de jongeren, die zeiden op school toegang te hebben tot internet, gevraagd werd naar vormen van controle uitgeoefend door de school op hun internetgebruik tijdens de schooluren, werd vooral de aanwezigheid van een leraar aangehaald alsook restricties om bepaalde sites te kunnen bezoeken. Enkel meenden ook enkel informatie te mogen opzoeken die verband hield met schooltaken. Nog anderen konden op school ook e-mails versturen en chatten. Het gebruik van internet was daar aan geen enkele vorm van controle onderworpen. Volgens de verhalen van deze jongeren werd op school niet gewezen op de gevaren van internet.

Het is hierbij opmerkelijk dat het beleid met betrekking tot het gebruik van computers met internetverbinding verschilt van school tot school. Waar het bij de ene sterk gelimiteerd is tot het gebruik verbonden aan schooltaken, kan het internet bij de ander in al zijn functies gehanteerd worden. Geen van de scholen wijst echter expliciet op de gevaren. Dit lijkt een belangrijke tekortkoming te zijn.

Tijdsbeperkingen werden hier niet vermeld, omdat de respondenten maar zo lang konden surfen als de speeltijd duurde. Dit wordt door alle bevroegden bevestigd.

B. Controle op het gsm-gebruik

Controle op het gsm-gebruik van jongeren gebeurde in deze studie dus enkel door de ouders, daar het gebruik van een gsm op school volgens de respondenten niet toegelaten was. Deze

controle werd, zoals de controle op het internetgebruik, gemeten door de betrokkenheid van de ouders te bevragen en eventuele limieten aan het geld dat ze ter beschikking krijgen voor hun gsm-gebruik.

Betrokkenheid werden omschreven als het controleren van de lijst contactpersonen, het nalezen van de ontvangen en/of verzonden sms'jes, controleren wie gebeld werd/heeft en het vragen naar de inhoud van telefoongesprekken.

Geldlimieten aan de jongeren toekennen, spreekt nogal voor zich. Dit bestaat er dan in dat jongeren slechts eenmaal per maand een vast bedrag toegekend krijgen op hun gsm-kaart om over te beschikken.

- Slachtoffers

Slechts één van de elf respondenten die over een eigen gsm beschikte, zei dat de sms'jes die ze ontving/verstuurde nagelezen werden en dat haar lijst van contactpersonen gecontroleerd werd door haar ouders. Anderen gaven aan dat hun ouders regelmatig eens vroegen met wie ze belden en over wat het gesprek ging. Dit werd niet echt als een vorm van controle ervaren, maar eerder als nieuwsgierigheid van de ouders.

“Mijn vader vraagt wel eens met wie ik net belde en over wat het ging, maar ja als hij aan de telefoon is, vraag ik hem dat ook. Iedereen is wel eens nieuwsgierig zeker...”

Een andere geïnterviewde beweerde dat zijn ouders systematisch controleerden wie hij belde of door wie hij gebeld werd.

Slechts een beperkt aantal slachtoffers beweerden per maand een vast bedrag te krijgen op hun gsm dat ze konden opdoen. Dit kon in de meeste gevallen niet zelf worden opgewaardeerd. De meeste slachtoffers kregen immers geen zakgeld en hadden ook nog geen baantje in het weekend.

- Daders

Net zoals bij de controle op het internetgebruik, bleek dat de ouders van de daders veel minder betrokken waren bij het gsmgebruik van hun kinderen. Zij die dan wel aan enige supervisie onderworpen waren, waren eerder al slachtoffers van klassieke pesterijen.

De vormen van betrokkenheid zijn hier dan dezelfde als bij de slachtoffers.

De daders kenden toch ook een geldlimiet. Opvallend hierbij was dat zij vaak een vast bedrag toegekend kregen, maar wel hun kaart konden opwaarderen met hun eigen (zak)geld.

Eén respondent gaf aan geen geldlimiet te kennen, waardoor hij onbeperkt kon bellen en sms'en: zijn kosten kwamen op de factuur van zijn ouders.

Zoals eerder vermeld werd, was er slechts één dader die cyberpeste via de gsm. Deze ervoer geen betrokkenheid van zijn ouders bij zijn gsm-gebruik, maar kende wel een geldlimiet van 15 euro per maand.

Wat hier in het oog springt, is dat de jongeren, ongeacht hun rol van dader of slachtoffer, duidelijk minder controle ervaren op hun gsm-gebruik dan op hun internetgebruik. Er is klaarblijkelijk meer privacy verbonden aan de gsm.

C. *Bedenking*

Met betrekking tot de controle zou kunnen geargumenteed worden dat het eigen is aan de persoon van het slachtoffer of diens karakter dat deze door de ouders aan meer controle onderworpen wordt. Anderzijds zou ook gesteld kunnen worden dat de slachtoffers net door hun opvoeding en door deze sterke controle meer kans maken om het doelwit van pesters te worden.

3.2.2.4 Cyberpesten

Alle jongeren die geïnterviewd werden, kwamen ooit in aanraking met het fenomeen cyberpesten, hetzij als dader hetzij als slachtoffer. Het ging in deze studie om diepte-interviews, waardoor de jongeren begonnen met het vertellen van hun verhaal. Er werd daarbij met een topiclijst gewerkt, zodat de inhoud van het gesprek in zekere mate gestuurd kon worden en dat er niet te veel van het onderwerp werd afgedwaald. Al bij al was het de bedoeling om te weten te komen wat er zoal leeft bij jongeren die slachtoffer of dader van cyberpesterijen zijn.

A. *Slachtoffers en daders*

a) **Het slachtoffer**

1) *Profiel*

- Waarom gepest?

Algemeen bleek uit de gesprekken dat de slachtoffers in sterke mate het profiel bezaten dat in de literatuur (cfr. Supra 1.6 Oorzaken) wordt vooropgesteld. Het kenmerk dat het meeste aanleiding gaf tot slachtofferschap was het *'anders zijn'*. Dit kon zich uiten door een lichamelijke aandoening zoals bijvoorbeeld het hebben van een hartaandoening waardoor men fysiek zwak(ke) is, door het behoren tot een bepaalde subcultuur zoals bijvoorbeeld de *'emo's'* waardoor men uiterlijk sterk verschilt van de hoofdmoot of door bepaalde uiterlijke kenmerken zoals bijvoorbeeld het dikkerdje van de klas zijn.

Andere redenen waren *moeite hebben met veranderende situaties* zoals bijvoorbeeld de overgang naar het middelbaar en het niet goed zijn in het leggen van sociale contacten zoals het moeten maken van nieuwe vrienden. Wat opviel bij de interviews was dat een groot aandeel van de bevroegde jongeren een *sterke bescherming genoot van thuis uit*. Ze mochten niet veel weggaan met vrienden en werden sterk gecontroleerd. Hoewel ze dit niet leuk vonden, beweerden ze de drijfveren van hun ouders hiervoor te begrijpen en hadden ze toch een goede band met hun ouders.

- Pester en voorgeschiedenis

Uit de interviews bleek dat alle slachtoffers *gepest werden door iemand die ze in de echte wereld kenden*. De meeste werden dan ook *klassiek gepest door dezelfde pester*. Dit ging echter niet op voor alle bevroegden. Een aantal werden nooit eerder klassiek gepest. Anderen dan weer wel, maar niet door dezelfde pester die hen het leven in cyberspace zuur maakt. In tegenstelling tot wat de literatuur vermeldt, werd het belang van het groepsaspect in deze studie niet echt bevestigd. Bijna alle slachtoffers werden gepest door één pester, niet door een groep. Slechts één respondent vormde hierop een uitzondering.

Er had nog niemand eerder zelf iemand gepest, niet klassiek en niet in cyberspace. Ten gevolge van het cyberpesten, gingen een aantal wel over tot klassiek pesten.

- Zelfbeeld

In het interview werd ook gevraagd naar hun *zelfbeeld*. Het beeld dat hier naar voor kwam verschilt in zekere mate van het beeld dat geschetst wordt in de literatuur. Algemeen omschrijven de slachtoffers zichzelf immers als *vrolijk, grappig, vol levenslust, aardig, enzovoort*. Wel leggen de meeste jongeren de *schuld bij zichzelf*. Slechts een *aantal* zien zichzelf als *zwak, weinig geliefd, niet populair en angstig*.

2) *Perceptie dader*

Zoals eerder vermeld waren de daders geen onbekenden. Alle slachtoffers waren reeds vertrouwd met hun pester. Ondanks deze consensus, waren er wel sterke verschillen in de manier waarop de gepesten hun daders zagen als persoon.

Grofweg kunnen twee groepen onderscheiden worden, waarbij de eerste groep eerder overeenstemming vertoond met de literatuur (cfr. Supra 1.5.2.1 Profiel pester). Zij zien de pester eerder als een dominant, sterk persoon die zich stoer wil voordoen. Deze slachtoffers koesteren angst voor de pester en omschrijven hem ook als een “probleemgeval”. Hij zou regelmatig problemen hebben met de leerkrachten en andere leerlingen. Deze dader zou naar de mening van de gepesten graag in de belangstelling staan, ongeacht of dit positief of negatief is.

De overigen zien hun pester als een zwak persoon die niet echt populair zijn, maar er door te pesten trachten bij te horen. Ook werd vermeld dat ze denken dat hun pester pest om zich beter te voelen of om iemands leven te verpesten omdat dat van hen ook maar betoeterd is. Een laatste vaak aangehaalde vermoede reden is verveling.

Alle respondenten zijn het er wel over eens dat de pester zich niet bewust is van de impact dat het cyberpesten heeft. Een ander gemeenschappelijk kenmerk van de twee categorieën is dat ze de cyberpester laf vinden.

3) *Gevolgen van cyberpesten*

Er kwamen in de interviews met de slachtoffers een aantal gevolgen aan bod die te wijten zijn aan het cyberpesten. Ook hier is er een duidelijke overeenstemming met de hierboven geschetste literatuur (cfr. Supra Gevolgen slachtoffer). Het is hierbij belangrijk om op te merken dat hoewel de pesterijen in cyberspace plaatsvinden, ze toch ook hun invloed laten

gelden in de reële wereld. Dit kan onder meer te wijten zijn aan het feit dat de alle slachtoffers betrokken in deze studie hun pester ook echt, als fysiek persoon, kenden.

Opvallend was dat alle slachtoffers gelijkaardige emoties aangeven als gevolg van de pesterijen. Zo voelden ze zich *machteloos, boos en angstig*. Een aantal voelde daarbovenop ook nog eens *schaamte*.

Ondanks het toch positieve zelfbeeld dat de meeste jongeren koesterden, werd toch ook duidelijk dat het cyberpesten aanleiding gaf tot een *verminderde eigenwaarde*. Dit kan onder meer te wijten zijn aan het feit dat een groot aandeel van de slachtoffers de schuld bij zichzelf legt.

Een derde vermeldenswaardig gevolg blijkt de *aantasting van de schoolresultaten* door de pesterijen. Jongeren claimen zich immers minder te concentreren op hun school(taken), doordat de gebeurtenissen steeds door hun hoofd spoken. Bovendien worden ze er ook thuis door achtervolgd, waardoor ze geen moment rust meer kennen en het pesten niet achter zich kunnen laten.

Daarnaast werd meermaals aangehaald dat men *angstig is om sociale contacten te leggen*, ook op internet. Dit uit zich onder andere in een verminderd verenigingsleven, daar de jongeren zich niet durven aan te sluiten bij een sportclub, scouts, en zo meer. De slachtoffers zeggen ook steeds *minder op internet te willen surfen*: ze zitten alsmaar minder op MSN of in openbare chatruimten, ze onderhouden hun profielsite niet meer zoals ze dat voordien deden, et cetera. Ze zijn met andere woorden schuw om nieuwe mensen te leren kennen en om zichzelf te moeten blootgeven. Er ontstaat eigenlijk een vorm van *eenzaamheid*.

Een laatste gevolg dat een aantal slachtoffers aanhaalden kan samengevat worden als *depressieve gevoelens*. Ze hebben nergens nog zin in, ze zijn humeurig, hebben vaak zin om te huilen, enzovoort.

4) *Het cyberpesten*

- Aanvangsleeftijd

Het cyberpesten ving over het algemeen aan op de leeftijd van 13 jaar, ook wel te verwoorden als bij aanvang van het secundair onderwijs. Ook bij de oudere respondent begon alles op die leeftijd en duurde het voort tot vorig jaar.

- Vormen van cyberpesten

De meest voorkomende vormen in deze studie waren flaming of schelden op MSN en in openbare chatruimten, dissing of online roddels/leugens verspreiden en in mindere mate het uitsluiten van het slachtoffer in gesprekken in cyberspace. Opmerkelijk is dat de pesterijen op internet of via de gsm vaak voortbouwen op ruzies ontstaan in de klas of op het schoolplein. Om de lezer een beeld te kunnen geven van hoe deze scheldpartijen er aan toe gaan, werden hieronder twee voorbeelden gegeven.

1. Op MSN

X: jmoete vele begin met '!!!!' wi of je got ki me vuste en

Y: je moe komen eh altijd me je slaan!

X: oh oed tog je mulle me je lelijke bakkes

Y: da kwetst me erg wi

2. In een openbare chatruimte

"heej vieze kankerhomo!

waarom viel je me aan?!

mij moet je niet tegenkomen want dan maak je ik je kankerdood!!

ik sla je kankertanden uit je kankersmoel vieze kankernatte!!

ik hoop dat je familie en je vrienden uitsterven aan een ongeneeslijke ziekte!!"

In een aantal gevallen ging het om doodsbedreigingen per telefoon en op MSN alsook het dreigen om compromitterende foto's die gemaakt werden van het slachtoffer in het zwembad, te verspreiden.

- Perceptie cyberpesten

De gepesten die zowel klassiek gepest werden als gecyberpest, gaven aan dat ze het cyberpesten veelal harder vinden. Het achtervolgt hen immers en ze voelen zich nergens veilig. Het ergste vinden ze dat iedereen de commentaren op sites of in chatruimten kan

lezen. Het is voor iedereen zichtbaar. Ze hebben bovendien het gevoel dat de normen en waarden in cyberspace verschillen van deze in de echte wereld.

“Jongeren gebruiken meer scheldwoorden op MSN die zie in real life nooit zouden durven uitspreken. Ze weten best wel dat dit niet door de beugel kan!”

Het internet zet de deur open voor jongeren om de conventionele normen en waarden die in de meer directe interactie tussen personen gelden, te laten varen. Jongeren laten zich leiden op het internet door andere regels, die alleen daar gelden, en in het echte leven niet van toepassing zijn.

- Copingstrategieën

Een volgend aspect dat in alle interviews spontaan aan bod kwam, was de *reactie op de pesterijen*. Hoe gingen de slachtoffers ermee om? Wat waren hun copingstrategieën?

Een opmerkelijke bevinding was dat *geen enkele respondent* het als een mogelijke optie beschouwde om het *internet of de gsm links te laten liggen*. De meest naar voor komende reacties op het cyberpesten was zichzelf op de één of andere manier in ‘real life’ verdedigen. Dit gebeurde dan op het schoolplein en mondde naar verluid uit in nog meer pesterijen, zowel klassiek als in cyberspace.

Andere waren de *pester blokkeren op MSN, het proberen uit te praten met de pester* en hulp inroepen van een leerkracht of ouder. Met betrekking tot dit laatste gaven de respondenten aan zich in de eerste plaats te wenden tot hun ouders. Op de tweede plaats kwam hulp vragen aan leerkrachten en slechts in laatste instantie aan vrienden. Zich wenden tot het CLB werd door geen van de jongeren aangehaald.

Een aantal *respondenten* zeiden hun leven volledig aan te passen aan de pesterijen. Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat het om extreme gevallen van pesterijen ging, waarbij de jongeren claimden doodsb bedreigingen te hebben gekregen via internet of de gsm, achtervolgt te worden, opgewacht te worden, enzovoort. Eén van hen bood onder andere al eens geld om zich van de pester te kunnen ontdoen of stelde met andere woorden *afkoopgedrag*. Dit is zoals eerder vermeld (zie 1.5.1 de gepeste of ‘de zondebok’) inefficiënt reageren op de pesterijen. Deze respondent was echter niet de enige die

doodsbedreigingen kreeg. Nog een slachtoffer meende dergelijke bedreigingen te krijgen per telefoon.

Anderen *negeerden* de pesterijen, *ondernamen niets* en lieten het dus gewoon gebeuren. “Ik wacht wel tot het overwaait”, zeiden ze met enig ongeloof. Het waren ook deze slachtoffers die als gevolgen aangaven onverschillig te worden, weinig vrienden te hebben en de bestaande contacten te verwaarlozen. Dit gebeurde zowel in het echte leven als in cyberspace. Deze groep vertonen dus in zeker zin de kenmerken van de *passieve zondebok*. Een aantal respondenten brachten *agressiviteit en driftbuien* ten opzichte van hun ouders, broers en/of zussen, vrienden en soms zelfs ten opzichte van de leerkrachten ter sprake. Ze zeiden, echter met niet zoveel woorden, gefrustreerd te zijn en dit uit te werken op de verkeerde personen en op de foute manier. Hoewel ze zelf wisten dat dit eigenlijk niet de beste manier was om met het gebeuren om te gaan, hadden ze geen idee wat een betere strategie zou kunnen zijn. Deze jongeren kunnen omschreven worden als de *provocerende zondebokken*.

Daarnaast werden het veranderen van e-mailadres of hulp zoeken op internet, bijvoorbeeld op een pestforum, informatiesites, enzovoort aangehaald als eventuele mogelijke reacties. Helaas werden ze door geen enkele respondent zelf toegepast, ondanks het feit dat dit de strategieën zijn waarbij het internet zelf een belangrijke rol kan vervullen.

b) Daders

1) Profiel

- Waarom pesten?

De daders of pesters in deze studie blijken allemaal een slachtoffer te hebben dat ze kennen van op school. Opvallend was dat het cyberpesten vaak in het verlengde ligt van een conflict op de speelplaats. Hiermee hangt dan samen dat de redenen om te cyberpesten dezelfde zijn als deze van klassiek pesten. Net zoals ook de slachtoffers aangaven is de hoofdreden het ‘*anders zijn*’. Er is in de klas en ook op het internet een wij-zij denken aanwezig, waarbij zij die niet tot de populaire groep behoren een geliefkoosd doelwit vormen. Een andere reden die de pesters aangaven was het pesten uit *wraak*. Een aantal van de daders waren immers eerder het slachtoffer van klassieke pesterijen. Ze voelen zich sterker op internet of met de gsm door het gebrek aan face-to-face contact. De drempel ligt

dus lager en dit omdat ze de reactie van de tegenpartij niet gewaar worden. Deze reactie kan bijvoorbeeld een gelaatsuitdrukking zijn en wordt ook wel een sociale cue genoemd.¹²⁶ Het is voor hen de uitgelezen mogelijkheid om zich eens te verdedigen.

Daarnaast werd indirect geduid dat ook de *gebrekkige zelfcontrole* een belangrijke drijfveer is. Principieel wordt de zelfcontrole beïnvloedt door factoren als het internaliseren van de geldende normen en waarden, toezicht of sociale controle en sociale cues of de reactie van anderen.¹²⁷ Net zoals de slachtoffers suggereerden, menen de pesters op internet gedrag te stellen dat niet door hun ouders of leerkrachten aanvaard zou worden. Zo gebruiken ze er bijvoorbeeld scheldwoorden, waarvan hun ouders niet eens weten dat het tot hun actieve woordenschat behoort. Ze durven dit te doen, omdat ze niet echt op hun internetgebruik gecontroleerd worden. De ouders, maar ook leerkrachten, zijn zich niet bewust van het doen en laten op internet van de kinderen.

“Ik denk niet dat mijn ouders het zouden goedkeuren als ze wisten dat ik scheld op het internet. Ik vertel het ook niet. Maar ik doe het dan ook niet in het echt hoor. Echt iemand pesten is verkeerd vind ik. Via internet noem ik het niet echt pesten. Je scheldt wel, maar die ander kan je toch gewoon blokkeren ofzo. Ouders begrijpen niet dat het op internet anders is.”

Hieruit wordt dan ook meteen duidelijk dat de jongeren het internet en de realiteit beschouwen als twee afzonderlijke werelden, waarin andere regels gelden.

- Waarom juist cyberpesten?

Waarom gingen deze jongeren nu eigenlijk over tot cyberpesten? Het antwoord op deze vraag was behoorlijk eenduidig: de hoofdreden bleek de beschikbaarheid te zijn. Net nu het hen allemaal teveel werd, was die computer of die gsm binnen handbereik. Ze hadden er toegang toe, zonder dat ze enige controle ervoeren. De anonimiteit van de technologieën kwam in deze studie niet zozeer aan bod, maar wel het gebrek aan directe confrontatie. Dit

¹²⁶ GUADAGNO, R.E. en CIALDINI, R.B., ‘Online persuasion and compliance: social influence on the internet and beyond’, *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, afl. 6, p. 39-40

¹²⁷ GUADAGNO, R.E. en CIALDINI, R.B., ‘Online persuasion and compliance: social influence on the internet and beyond’, *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, afl. 6, p. 39-40; VAN OOSTRUM, J. H. A., *Toevallige weetbaarheden*, Den Haag, Boom, 2002, p. 78

heeft een drempelverlagende werking. Uitspraken als onderstaande bevestigen deze verminderde remming.

“De ander weet wel wie ik ben hoor, maar ziet me niet. En ik zie hem ook niet, hé... Dan zeg je wel sneller en gemakkelijker dingen, die je anders niet zou durven zeggen”

De daders zijn dus vaak *zelf het slachtoffer van pesterijen* geweest, maar dit gaat niet op voor alle respondenten. Ook bij de pesters werd snel duidelijk dat het *niet altijd* gaat om een *groep* getrokken door een leider. Slechts in één geval ging het om een daadwerkelijke groep waarbij één leerling de voortrekkersrol had.

Zoals eerder vermeld, waren een deel van de jongeren zij die in de klas iets minder mondig waren. De drempelverlagende aspecten van het internet en de gsm bood hen de mogelijkheid om zich te verzetten.

- Zelfbeeld

Met betrekking tot het *zelfbeeld* van de respondenten bleek ook hier, net zoals bij de gepesten, dat ze zichzelf over het algemeen *positief* beschreven. Kernwoorden als vrolijk, levensgenieter en gelukkig zetten hier de trend. Het is echter ook belangrijk te vermelden dat de gewezen slachtoffers zich toch ook als *zwak en minder populair* omschrijven.

- Relatie ouders

De band met de ouders is naar de mening van de respondenten goed. Ze ervaren ook minder bemoeienissen vanwege hun ouders in vergelijking met de slachtoffers. De bevraagde daders waren veel minder beschermd, in die zin dat ze al eens met een vriendje weg mochten. Ze werden ook minder tot niet gecontroleerd voor wat betreft hun huistaken en ook hun gsm- en internetgebruik werd algemeen minder aan controle onderworpen.

De ouders hadden onderling een goede relatie en de jongeren vonden dat ze een goede opvoeding genoten. Ze omschreven hun ouders en leerkrachten dan ook als goede rolmodellen.

2) *Perceptie slachtoffer*

Ook hier kunnen twee groepen onderscheiden worden. Dit onderscheidt loopt gelijk met zij die klassiek gepest werden voorafgaand aan het cyberpesten en zij die nog nooit zelf gepest werden.

De eerste groep zien hun slachtoffers als sterk, populair, dominant en vol zelfvertrouwen. Deze pesters koesteren angst voor hun doelwit. Ze slaan dan ook slechts terug via het internet of de gsm, omdat ze zich dan sterker voelen. Deze respondenten zouden zich nooit durven verweren in het echte leven, waar ze direct in confrontatie staan met de persoon die hen zoveel angst en boosheid inboezemt. Deze leerlingen geven aan dat ze zich bewust zijn dat ze het 's anderdaags harder te verduren zullen krijgen op school. In dezelfde adem zeggen ze echter ook om dat er voor over te hebben: ze hebben immers hun hart eens kunnen luchten. Het zijn dus vooral deze jongeren die pesten uit wraak.

De anderen omschrijven hun zondebokken als zwak, niet populair, anders, lelijk, raar, enzovoort. Ze voelen zich eigenlijk beter dan hun slachtoffer en pesten hen dan ook uit verveling of voor het plezier. Hier heerst in sterke mate het wij-zij denken.

Slachtoffers die hulp vragen aan ouders of leerkrachten worden door deze laatste groep bestempeld als verraders. Ze verklikken immers hun leeftijdsgenoten of 'peer-group'. Hiervoor is maar weinig begrip aanwezig.

De eerste groep houdt er een andere mening op na. Ze zitten of zaten immers ooit in dezelfde situatie. Deze respondenten begrijpen waarom hun slachtoffers dit doen en brengen er dan ook meer begrip voor op. Zij vinden het eerder een dappere daad, die ze vaak zelf nooit hebben durven stellen.

3) *Het cyberpesten*

- Aanvangsleeftijd

Net zoals bij de slachtoffers, waren de meeste pesters 13 à 14 jaar toen ze voor de eerste keer iemand hebben gecyberpest.

- Vormen

Ook de vormen van cyberpesten zijn gelijkaardig aan deze omschreven bij de gepesten. Het gaat hier dus eveneens voornamelijk over *flaming en dissing*. Over het (dreigen om) foto's en dergelijke via internet of de gsm te verspreiden, werd hier niet gesproken.

Nogmaals, het cyberpesten bouwde voort op situaties uit de realiteit.

- Besef impact

Opmerkelijk was dat de meeste pesters spontaan aankaartten dat ze op het moment zelf *niet echt beseften dat hun daden een impact hadden*. Het waren meestal impulsieve handelingen, waarbij niet stilgestaan werd bij de gevolgen. Nadat ze op de vingers getikt werden en er met hun slachtoffer over moesten praten, kwamen ze tot het besef dat hun acties ook gevolgen hadden. Sommigen (zij die niet eerder klassiek gepest werden) daarentegen, geloven helemaal niet dat de pesterijen kwetsen. Deze vinden het cyberpesten eerder grappig.

“Je kwetst er echt niemand mee. Je kan toch altijd de computer uitzetten of blokkeren ofzo.”

“Gewoon uitdagen, is wel grappig. En kijken wat je allemaal voor elkaar kan krijgen met het internet is wel leuk vind ik zelf. Proberen te hacken, iemand uitschelden,...”

- Perceptie cyberpesten

Algemeen stelden de meeste daders dat cyberpesten minder hard is dan klassiek pesten. Ze menen dat men verder kan gaan in het echte leven, omdat men daar daadwerkelijk rake klappen, zowel letterlijk als figuurlijk, kan krijgen.

Enkelen waarschuwen echter wel voor de verdere ontwikkeling van vaardigheden van jongeren, wat zou kunnen leiden tot wat zij 'echte' vormen van cyberpesten noemen. Hieronder worden dan het maken en verspreiden van foto's en filmpjes verstaan, iemands computer laten crashen, en dergelijke. Dit zou dan volgens hen wel een zware impact kunnen hebben op de slachtoffers.

c) **Bedenking**

Het viel sterk op dat het cyberpesten voortbouwde op conflicten die hun oorsprong vinden op school. Er dient hier echter meteen een kanttekening bij geplaatst te worden: de bevraagde slachtoffers, en ook daders, waren immers leerlingen die door de leerlingenbegeleid(st)er werden aangebracht. Hoewel het niet de bedoeling is van dit onderzoek om te generaliseren, gaat deze bevinding enkel op voor die gevallen die bekend zijn bij de school. Er kunnen nog heel wat leerlingen zijn die te maken krijgen met cyberpesten dat helemaal niet schoolgerelateerd is. Het kan ook zijn dat dit aandeel jongeren groter is dan zij die gecyberpest als gevolg van conflicten ontstaan op school. Hierover kunnen echter geen uitspraken worden gedaan in het licht van deze studie. Verder onderzoek is dus aangewezen, zodanig dat kan worden uitgeklaard of cyberpesten en klassiek pesten inderdaad in elkaars verlengde liggen.

d) **Hulp, steun en aandacht**

- Algemeen

Het globaal beeld dat uit de interviews naar voren kwam, was dat de slachtoffers *niet* echt het *gevoel* hebben daadwerkelijk *bij iemand terecht te kunnen* die hen ook ten volle begrijpt. Sommigen gaven aan zich soms toch te wenden tot hun ouders voor hulp. In tweede instantie gaan ze daarvoor naar een leerkracht. Het is wel belangrijk op te merken dat de meeste dit slechts doen op aanraden van hun ouders.

Zelf nemen de slachtoffers de pesterijen serieus, maar ze zijn *bang niet serieus genomen te worden* door anderen. Een aantal van hen hebben dit ook echt ervaren. Het krijgen of vragen van steun aan vrienden gebeurt slechts in beperkte mate.

De pesters menen alleen te pesten: de groepsdynamiek komt er niet aan te pas. Ze hebben geen steun van hun vrienden nodig om iemand het leven zuur te maken of te kleineren. Deze leerlingen geven zelfs aan dat hun gedrag door de groep afgekeurd wordt. Het is echter wel belangrijk om hierbij op te merken dat de meerderheid van de geïnterviewde daders het slachtoffer waren van klassieke pesterijen en dus niet echt veel vrienden hadden. De andere daders beweerden dat het cyberpesten een solistische activiteit is, maar dat ze het wel doen om hun vrienden te kunnen imponeren.

- Groepsaspect?

Hoewel de leerlingen in deze studie niet gepest werden door een groep, vinden ze wel dat pesten voornamelijk een *groepsgebeuren* is. Pesters pesten om bij de groep te horen, om stoer over te komen bij de anderen of om in de belangstelling te staan. Deze belangstelling krijgen ze dan van anderen, een groep.

Ook de pesters duiden het belang van de groep: hoewel ze vaak alleen iemand pestten via internet, deden ze het om erover te kunnen vertellen en om erbij te horen.

“Pesten is een groepsgebeuren. Zou er geen groepswerking zijn dan zou iedereen een individu zijn. Pesten zou dan echt bijna nooit tot in het algemeen niet gebeuren, denk ik. Maar de mens is sociaal dus de tijd dat dat gebeurt, is nog lang niet aangebroken, denk ik.”

- Scholen en ouders

De *scholen* zijn eigenlijk niet opgewassen tegen dergelijke pesterijen en kunnen er volgens de geïnterviewden *niet adequaat op reageren*. Ze beschouwen het dan ook als een zaak die buiten de schoolmuren gebeurt en dus buiten hun bevoegdheid valt.

Met betrekking tot de *ouders*, blijkt dat de meeste volgens hun kinderen over *onvoldoende kennis* beschikken om hun kroost erbij te kunnen helpen. Dit behoeft toch enige nuancering: de meeste respondenten zeiden dat hun ouders wel weten wat cyberpesten is, op papier dan. Ze weten echter niet hoe het in de praktijk in zijn werk gaat. Juist die *kenniskloof* zorgt ervoor dat jongeren zich niet begrepen voelen en de feiten vaak voor zich houden.

De *daders* wijzen eveneens op het belang van ouders. Ze geven eerlijk toe dat ze doen wat ze doen, omdat ze het kunnen doen. Hun ouders weten niet waar ze mee bezig zijn en slagen er dus niet in om hen te begeleiden en te sturen in hun activiteiten op internet.

- Nood aan aandacht!

Meer algemeen kon uit de interviews afgeleid worden dat de slachtoffers vinden dat er *nood is aan meer aandacht voor het fenomeen op school*. Er dient meer over gesproken worden, zowel naar de leerlingen toe als naar de ouders toe als onderling. Reden hiervoor is dat ze vinden dat hoewel het cyberpesten buiten de school plaatsvindt, het wel zijn aanvang vindt binnen de schoolmuren.

e) **Geformuleerde aanbevelingen**

Een eerste aanbeveling dat de respondenten, zowel daders als slachtoffers, deden was *communicatie*. Er moet meer over gepraat worden: iedereen moet weten wat het is en wat het met een mens doet. De pesters moeten weten welke impact het heeft op hun slachtoffers. Ook de ouders moeten er meer en beter over geïnformeerd worden, zodat ze hun kroost met raad en daad kunnen bijstaan. Veel leerlingen sturen hierbij aan op het organiseren van een themaweek rond cyberpesten. Velen kregen dit eerder in hun schoolcarrière reeds rond klassiek pesten en vinden dat nu ook de nood aangebroken is om dit ook rond cyberpesten te organiseren. Daarnaast geven de respondenten aan dat het ook *meer bespreekbaar* gemaakt moet worden, zodat ze het gevoel hebben dat ze zich niet hoeven te schamen en dat ze serieus genomen worden.

Dit is dan ook meteen een tweede aanbeveling. Jongeren die met een klacht van (cyber)pesten komen aandraven, *dienen serieus genomen te worden*. Ook op school, zelfs al vinden de feiten plaats buiten de schoolmuren. Het punt van oorsprong is echter al te vaak het schoolplein.

Daarnaast wordt ook het belang van de *ouders* aangehaald. Deze zouden het *internetgebruik van hun kinderen meer* moeten *controleren*. Ze moeten een beter zicht krijgen op de bezigheden van hun zoon/dochter en hen sensibiliseren.

Een laatste tip die gegeven werd is er één die gericht is naar de gepesten zelf en kan eigenlijk ook geklasseerd worden onder communicatie. Er werd aangegeven dat men erover moet *praten* met iemand die men vertrouwt. Dit kan een (groene) leerkracht zijn, een broer, zus, vriend, ouder, enzovoort. Echter, opdat dit mogelijk zou zijn, dient het onderwerp eerst meer bespreekbaar gemaakt te worden.

B. De scholen

Aan deze studie werkten slechts drie scholen mee uit het arrondissement Brugge. Waarvan er slechts één min of meer een *beleid* had met betrekking tot cyberpesten of pesten in het algemeen. Dit beleid bestaat uit *themalessen* en een *pestbus* waarin klachten rond pesterijen - en dus ook cyberpesterijen - gedeponeerd kunnen worden. Deze klachten gebeuren al dan niet anoniem en worden nadien besproken met de pester. Indien mogelijk wordt dan ook de gepeste betrokken in het gesprek. Voorts is er ook de *leerlingenbegeleidster*. Zij is een soort vertrouwenspersoon, waarbij jongeren steeds met allerhande problemen terecht kunnen.

De overige twee scholen vermelden louter iets over *pesten in het schoolreglement*. Een echt beleid daaromtrent is onbestaande. Wel kunnen leerlingen met problemen bij de leerlingenbegeleid(st)er terecht.

Opvallend in deze studie was dat de leerlingen zelf aangaven nood te hebben aan meer informatie omtrent het fenomeen, de gevolgen en hoe ze ermee zouden kunnen omgaan. Een regelmatig terugkerend voorstel was het organiseren van een themaweek met een soort van workshops.

Alle scholen gaven wel aan al met cyberpesten geconfronteerd te worden. Op de vraag hoe ze er dan mee omgingen, werd geantwoord voor elke case afzonderlijk een oplossing te bedenken. Deze bleek wel niet altijd effectief te zijn.

De scholen meenden *nood* te hebben aan een *maatregelenpakket* om doeltreffend te kunnen optreden bij gevallen van cyberpesten. De strategieën die van toepassing waren op klassieke pesterijen, lijken immers hun doel te missen als het gaat om cyberpesten.

De uiteindelijk bekomen resultaten werden teruggekoppeld naar de scholen, zodat ze de kans kregen om hierop in te spelen en te reageren. Jammer genoeg bleef het vanuit alle hoeken windstil. Niemand leek voldoende geïnteresseerd te zijn in het fenomeen om een feedback te verzorgen. Dit is een zeer spijtige zaak en illustreert eens te meer dat er zeker meer rond het thema gewerkt dient te worden. Het fenomeen doet zich immers voor en de scholen zijn er niet op voorbereid. Wanneer blijkt dat het cyberpesten zich maar al te vaak op het schoolplein ontwikkelt, én de scholen daar ook op gewezen worden, lijkt men er zijn handen van af te houden.

C. De Vlaamse regering

Het beleid rond cyberpesten maakt deel uit van het globale antipestbeleid van het ministerie van onderwijs en vorming. Dat beleid is er vooral op gericht om scholen te ondersteunen in het uitwerken van een warm schoolklimaat, met aandacht voor het welbevinden van alle leerlingen. Een visie en beleid rond (het voorkomen en/of aanpakken van) pesten zou een essentieel onderdeel moeten zijn van een goed zorgbeleid op school. Iedere school kiest echter zelf de voor haar meest geschikte strategie en methodes om tot een dergelijk beleid te komen. Het ministerie van onderwijs en vorming ondersteunt de scholen door een aantal overkoepelende maatregelen te nemen, door scholen op regelmatige tijdstippen over

bestaande initiatieven te informeren en hen met regelmaat van de klok te sensibiliseren. Belangrijk hierbij is dat deze preventieve maatregelen geregeld voorzien worden: herhaling op tijd en stond is dus zeker aangeraden daar de maatregelen anders slechts korte termijn effecten zullen hebben. Daarnaast is het ook belangrijk dat er interactief gewerkt wordt: eenrichtingsverkeer waarbij de leerling enkel luistert, zal slechts een zeer gering effect hebben.¹²⁸

Naar aanleiding van de studie van het VIWTA¹²⁹ werd vorig jaar een apart hoofdstuk over cyberpesten opgenomen in een campagne rond veilig ICT-gebruik. Daarvoor werd een publicatie “*veilig online Tips voor veilig ICT-gebruik op school*” verspreid naar alle scholen. De brochure belicht nieuwe fenomenen zoals cyberpesten, phishing, enzovoort, want net zoals de ICT zelf, zijn ook de mogelijke misbruiken voortdurend in beweging. Deze publicatie bevat dan ook up-to-date informatie over verschillende onderwerpen en wijst scholen de weg naar een geschikte preventieve of curatieve aanpak. Dit initiatief loopt in samenwerking met Child Focus en het Onderzoeks- en Informatiecentrum van de Verbruikersorganisaties (OIVO) in het kader van “safer internet”. De scholen komen zo voor nieuwe uitdagingen zoals cyberpesten, phishing, ... te staan.

Nog in deze campagne werd een pedagogisch dossier uitgewerkt over de film BenX. Dit dossier gaat uitgebreid in op de problematiek van cyberpesten.

3.2.2.5 Onderlinge samenhang?

Het betrof hier een kwalitatief onderzoek met een kwalitatieve onderzoeksmethode, waardoor het niet echt mogelijk was om enkele verbanden vast te stellen. De steekproef was in dit geval veel te beperkt. Het is dan ook niet het doel van een kwalitatieve studie dergelijke correlaties aan het oppervlak te brengen.

In dit verband verwijs ik de nieuwsgierige lezer, die wel interesse heeft in het fenomeen en eventuele onderlinge relaties, graag door naar de (kwantitatieve) studie gevoerd door het viWTA in opdracht van de Vlaamse overheid.

¹²⁸ Persoonlijke mededeling door T. Degrauwe, Assisterend academisch personeel universiteit Gent, Gent, 27 november 2007.

¹²⁹ CLEEMPUT, K., VANDEBOSCH, H., *Cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen*, Brussel, studie in opdracht van VIWTA, 2006, p. 191

3.2.3 Conclusies

Om het fenomeen cyberpesten en de concrete definiëring en ervaring ervan bij slachtoffers en daders in kaart te brengen, werd gekozen voor een kwalitatief onderzoek. Hierdoor werd meer informatie gegenereerd dan mogelijk zou geweest zijn met een kwantitatief onderzoek. Door gebruik te maken van diepte-interviews werden immers meer inzichten bekomen dan dat cijfers aan de oppervlakte hadden kunnen brengen.

Bij het onderzoek naar de beleving van cyberpesten bij jongeren bleek voornamelijk dat het cyberpesten vaak voortbouwde op conflicten en pesterijen ontstaan op school of in de klas. Anderzijds werd ook duidelijk dat slachtoffers van cyberpesten vaak de daders zijn van klassieke pesterijen. Ook de daders van cyberpesten zijn in dit opzicht verwisselbaar: de daders zijn meestal diegene die klassiek gepest werden.

Daarnaast bleek het gsm-gebruik van jongeren veel minder aan controle onderworpen te zijn dan hun internetgebruik.

A. *De theorie*

a) *De sociale theorie*

De groepsdynamiek had in deze studie niet een zodanig sterk effect. Het pesten gebeurde niet door een groep. Er was vaak geen leider die het hele gebeuren leidde. De invloed van de groep liet zich wel gelden voor wat betreft het willen indruk maken. Het is immers op de medeleerlingen dat men indruk wil maken.

De positie in de klas is dus voor de meeste leerlingen wel belangrijk. Het is om net om deze positie veilig te stellen of te verwerven dat sommigen gaan pesten. Ze willen er hun kracht mee bewijzen, zodat anderen naar hen gaan opkijken. Algemeen kan dus gesteld worden dat de sociale theorie zijn invloed hier laat vigeren.

b) *De opvoedingstheorie – modelling*

Ook ouders en leerkrachten hebben een invloed op het gedrag van jongeren. Niet zozeer het voorbeeld dat ze stellen, maar wel de mate waarin ze betrokken zijn bij het ICT-gebruik van jongeren blijkt een belangrijke factor. Uit de onderzoeksresultaten bleek ook dat de ouders van de daders minder betrokken waren dan deze van de slachtoffers. Deze betrokkenheid impliceert echter niet dat ouders weet hebben van de gangbare praktijken in cyberspace. De leerlingen zeggen wel dat er een kenniskloof bestaat tussen zichzelf en hun ouders. Voor de

dadere heeft dit een negatief effect op de zelfcontrole, waardoor ze op internet gedrag gaan stellen dat ze niet in het echte leven zouden stellen. Voor de slachtoffers, aan de andere kant, lijkt dit gebrek aan kennis ertoe te leiden dat ouders hen onvoldoende kunnen bijstaan met het zoeken naar een adequate oplossing.

Daarnaast lijken scholen zich van het fenomeen te distantiëren. Het is volgens hen een fenomeen dat hen niet onmiddellijk aanbelangt, daar het zich buiten de schoolmuren ontwikkelt. In dit kader kan het belangrijk zijn de scholen te wijzen op het feit dat het cyberpesten vaak voortbouwt op ruzies, pesterijen en conflicten die ontstaan zijn binnen de schoolmuren. Jongeren geven zelf aan onvoldoende over het fenomeen geïnformeerd te worden op school, waardoor ze geen besef hebben van de gevolgen. Scholen hebben dus inderdaad een soort van voorbeeldfunctie, in die zin dat ze het fenomeen bespreekbaar dienen te maken. De leerlingen moeten geïnformeerd en ook gesensibiliseerd worden, wat in de eerste plaats op de schouders van de scholen komt te liggen. Het is tenslotte een kerntaak van leerkrachten om jongeren te onderwijzen en ook om voor een deel bij te dragen tot de opvoeding. Indirect kan dit ook worden afgeleid uit het beleid dat de Vlaamse overheid vooropstelt. Zij vinden het thema immers belangrijk genoeg om er voldoende informatie rond te verzamelen en ter beschikking te stellen van de Vlaamse scholen. Anderzijds blijkt dit ook uit de opdracht die ze gaven aan het Vlaams instituut voor wetenschappelijk en technologisch aspectenonderzoek om een grootschalig kwantitatief onderzoek naar cyberpesten te verrichten, met als doel het fenomeen in kaart te brengen.

B. De slachtoffers

Met betrekking tot de slachtoffers kan gesteld worden dat het voornamelijk gaat om dezelfde leerlingen die ook de klassiek gepesten zijn, behoudens enkele uitzonderingen. Deze jongeren zijn nauw verwant met beide pestvormen en menen cyberpesten erger, zwaarder en harder te vinden. De gevolgen, gevoelens en emoties die het digitaal pesten teweegbrengen zijn in ruime mate dezelfde als bij klassieke pesterijen, maar daar komt nog eens bij dat ze zich nergens nog veilig voelen. De slachtoffers worden immers overal achtervolgd door dit naar gedrag.

De copingstrategieën van deze jongeren bestond er in hoofdzaak in zichzelf te verdedigen in de echte wereld. Dit leidde echter in de meeste gevallen tot nog meer pesterijen. Een aantal waren zo bang dat ze hun hele leven aanpasten aan de gebeurtenissen.

Indien er hulp gevraagd werd, was dit voornamelijk aan de ouders. Op aanraden van deze laatste werd dan ook wel eens hulp gevraagd aan een leerkracht. De vrienden, in zover deze al aanwezig waren, werden bijna nooit om hulp of steun gevraagd. De geïnterviewde slachtoffers menen wel te vinden dat er op school te weinig aandacht aan het nieuwe fenomeen geschonken worden. Daders weten niet wat de gevolgen kunnen zijn en denken dat het allemaal geen kwaad kan. Cyberpesters worden wel als laffer omschreven dan klassieke pesters.

Daarnaast dient opgemerkt te worden dat geen enkele gepeste belaagd werd via de gsm. Hierover kunnen dus geen uitspraken worden gedaan. Er wordt echter wel verwacht dat dit zeer grote gelijkenissen zal vertonen met gepest worden via internet.

C. De daders

De daders bleken vooral slachtoffers van klassieke pesterijen te zijn. Hun belangrijkste drijfveer om over te gaan tot cyberpesten was in dit geval dan ook wraak. Deze jongeren gaven aan dat hun gedrag door de groep werd afgekeurd.

De daders die niet eerder het slachtoffer waren geweest van pesterijen, pesten gewoon uit verveling, voor de lol of om indruk te maken op de medeleerlingen.

In beide gevallen speelt dus het groepsaspect. Bij de eerste groep ging men gaan pesten net omdat ze buitengesloten werden door de groep en in het tweede geval was het om de positie in de groep te verwerven of versterken.

Alle geïnterviewde daders hadden geen besef van de gevolgen van hun handelingen. Ze waren zich niet bewust van de impact dat dit kan hebben op iemands (gevoels)leven. De leerlingen wijten dit deels aan een tekort aan informatie. Duidelijk werd dat ze verwachtten dat de school hen die nodige onderbouw verschaft.

Daarnaast geven ook deze jongeren aan dat er een gebrek aan controle is van de ouders. Dit kwam overeen met de bekomen resultaten, daar slechts één cyberpester sterke betrokkenheid van zijn ouders ervoer bij zijn internetgebruik. Ze kunnen zich hun gedrag permitteren omdat hun ouders geen idee hebben van waar hun kinderen eigenlijk mee bezig zijn. Deze gebrekkige supervisie van ouders en ook van de leerkrachten leidt tot een verminderde zelfcontrole, waardoor deze jongeren gedrag gaan stellen waar ze zich in het echte leven zouden voor schamen. Zeker wanneer de ouders dit zouden te weten komen. Er is dus een gevoel van straffeloosheid die het gedrag versterkt. Ook de anonimiteit - of beter gezegd het gebrek aan face-to-face contact - is een faciliterende factor.

D. Het beleid

Op het niveau van de Vlaamse overheid is er aandacht voor dit nieuwe, snel groeiende fenomeen. Dat blijkt uit het beleid dat zij voeren en de materialen en instrumenten die zij ter beschikking stellen voor de scholen. Ook de opdracht die zij gaven aan het viWTA om cyberpesten in Vlaanderen in kaart te brengen, is hier een bewijs van.

Voor wat betreft de scholen werd al snel duidelijk dat er een meestal geen beleid voorhanden was. Dit is problematisch, daar het fenomeen zich vaak binnen de schoolmuren ontpopt. Ook de leerlingen zijn vragende partij voor meer informatie, sensibilisatie en ondersteuning.

ALGEMEEN BESLUIT EN AANBEVELINGEN

Algemeen besluit

(Cyber)pesten is een gevaarlijk spel waarbij de negatieve gevolgen een grote impact hebben op zowel het slachtoffer, de dader als alle buitenstaanders. Belangrijke opmerking hierbij is echter dat er bij pesten enkel slachtoffers zijn, wat duidelijk maakt dat er hoe dan ook dient te worden ingegrepen. Dit is slechts mogelijk indien er voldoende inzicht in de materie aanwezig, zodat een gerichte communicatie met alle betrokkenen kan gerealiseerd worden.

Cyberpesten hangt logischerwijze nauw samen met het gebruik van de nieuwe media. Deze informatie- en communicatietechnologieën vormen een onafscheidelijk duo met de hedendaagse jongeren door de functies die ze bezitten, in het bijzonder de mogelijkheid tot constante communicatie, het eindeloos vergaren van informatie, het surfen ter ontspanning en het ontdekken en ontplooiën van de identiteit en zelfbeeld. De kracht van de nieuwe media kan worden samengevat in wat Cooper de triple-A engine noemt. Dit is de anonimiteit, de toegankelijkheid en de snelheid of beschikbaarheid waarmee jongeren er gebruik kunnen van maken. Dit alles samen zorgt ervoor dat deze technologieën heel wat mogelijkheden hebben, die gebruikt maar ook misbruikt kunnen worden. Een dergelijke vorm van misbruik is cyberpesten, waarbij de traditionele, beschermende grenzen in tijd en ruimte verdwijnen. Deze grenzen dienden het slachtoffer te beschermen tegen de constante confrontatie met de pesterijen.

Cyberpesten verdient dan ook serieuze aandacht, ondanks het feit dat het minder hard lijkt dan klassiek pesten. Pesten in het echte leven komt nu eenmaal harder en duidelijker over dan pesten op internet. Dit leidt ertoe dat cyberpesten minder snel herkend wordt. Helaas is er nood aan aandacht voor dit fenomeen omdat het een meer continue karakter kreeg met de komst en inburgering van internet alsook de gsm.

Om het fenomeen cyberpesten en de concrete definiëring en ervaring ervan bij slachtoffers en daders in kaart te brengen, werd gekozen voor een kwalitatief onderzoek. Het doel bestond er immers in diepgaande inzichten te bekomen in de beleving van het fenomeen bij jongeren die ermee geconfronteerd werden. De diepte-interviews waren het instrument bij uitstek om deze te genereren. Cijfermateriaal had nooit dezelfde waardevolle resultaten aan de oppervlakte kunnen brengen.

Bij het onderzoek naar de concrete definiëring en ervaring van cyberpesten bij slachtoffers en daders bleek voornamelijk dat het cyberpesten vaak voortbouwde op conflicten en pesterijen ontstaan op school of in de klas. In dit licht, houdt het argument van de scholen, dat het een fenomeen is dat zich buiten de schoolmuren voordoet, niet langer stand. De oorsprong ervan bevindt zich immers op hun terrein en dus moeten ze zich ook buigen over een mogelijke aanpak. Anderzijds werd ook duidelijk dat slachtoffers van cyberpesten vaak de daders zijn van klassieke pesterijen en omgekeerd: de daders van cyberpesten zijn veelal diegene die klassiek gepest werden.

Daarenboven is gebleken dat jongeren niet echt een besef hebben van de verreikende consequenties van hun activiteiten op het internet. Ook de anonimiteit, het gevoel van straffeloosheid en de idee dat er op het internet nu eenmaal meer mag en kan, speelt bij diegenen die bewust pesten een versterkende rol. Aan de kant van de slachtoffers is het duidelijk dat iedereen slachtoffer kan worden.

Uit de onderzoeksresultaten kwam eveneens voort, net zoals de literatuur (cfr. Supra 1.7.1 de sociale theorie) al aanhaalde, dat het groepsaspect een belangrijke factor is bij alle vormen van pestgedrag. Dit vormt immers een belangrijke, zij het niet de belangrijkste, oorzaak. Jongeren pesten en dus ook cyberpesten om hun positie in te groep te verwerven of kracht bij te zetten. Een andere belangrijke drijfveer is wraak. Dit geldt in het geval de cyberpesters oorspronkelijk klassiek gepest werden. Daarnaast moet ook de invloed van de ouders, de leerkrachten én de media voldoende in rekening genomen worden. Het blijkt immers dat jongeren meer nood hebben aan ondersteuning en informatie van zowel de ouders als de school of leerkrachten. De bestaande kenniskloof die hoofdzakelijk aanwezig is bij de ouders zorgt er enerzijds immers voor dat de leerlingen gedrag gaan stellen waarvan ze weten dat het onaanvaardbaar is. Enkel en alleen omdat ze weten dat ze er mee kunnen weggomen. Anderzijds leidt dit tot een gebrekkige hulpverlening aan de kinderen. Ouders weten niet wat er speelt en welke impact dit kan hebben op hun kind. Ze weten dan ook niet hoe ze kunnen voorzien in een adequate oplossing. In het gros van de gevallen verwijzen ze hun oogappel door naar de leerkrachten. Om deze reden moet ook op de scholen voldoende gewerkt worden rond cyberpesten en moeten er maatregelen voorhanden zijn om gericht te kunnen ingrijpen. Scholen zouden eventueel ook een campagne kunnen opstarten gericht op de ouders.

Het beleid dat momenteel gevoerd wordt op het niveau van de Vlaamse overheid dient dringend te worden doorgetrokken naar de Vlaamse scholen. Hierbij moeten ook de ouders betrokken

worden, zodat een bewustmaking van deze laatste, de leerkrachten alsook de leerlingen kan worden gerealiseerd.

Na een terugkoppeling van de resultaten naar de deelnemende scholen, kwam er helemaal geen reactie. Dit is een belangrijke vaststelling, daar het hiermee duidelijk wordt dat men er liever over zwijgt, dan het doeltreffend aan te pakken. De scholen reikten wel de leerlingen aan, maar verder is er blijk van weinig interesse voor het thema. Hierop dient dus zeker te worden ingespeeld. Sensibilisatie is hier dan ook zeker op zijn plaats.

Bij het opstellen van een preventieve en curatieve maatregelen en projecten is het belangrijk deze regelmatig te herhalen. Zo niet, zullen er slechts korte termijn effecten optreden en is alle moeite voor niets geweest. Er dient eveneens interactief te werk gegaan worden. De situatie waarbij er louter informatieoverdracht is, zal zijn effect MSN. Jongeren, ouders, leerkrachten en iedereen die men wil sensibiliseren omtrent het thema, dienen er dus best actief bij betrokken te worden.

Algemeen kan gesteld worden dat het nodig is grenzen te stellen aan het internetgebruik van jongeren. Niemand is immers nog veilig en ook cyberpesten kan leiden tot depressieve gevoelens. Deze grenzen moeten echter niet te strikt zijn, daar het internet en ook de gsm de eenzaamheid reduceren, jongeren stimuleren bepaalde vaardigheden te ontwikkelen en hen aanzet positief gedrag te stellen.

Dit onderzoek was een kwalitatief onderzoek waarin gebruik gemaakt werd van een iteratief onderzoeksproces. Dit wil zeggen dat de bekomen resultaten uit de analyses telkens werden aangevuld met nieuwe waarnemingen totdat theoretische saturatie optrad. Op deze manier werd telkens weer richting gegeven aan de vraag welke gegevens nog verzameld moesten worden om te voldoen aan het onderzoeksdoel en de onderzoeksvragen. Dergelijk proces zorgt ervoor dat de betrouwbaarheid van de resultaten hoog is, waardoor een betrouwbaar antwoord op de probleemstelling geformuleerd kon worden. Er werd gekozen voor een kwalitatieve studie omdat cijfermateriaal nooit dezelfde diepgaande inzichten had kunnen genereren.

Het doel van deze studie bestond erin een aanzet te geven tot het ontwikkelen van maatregelen om cyberpesten te voorkomen of toch te kunnen bestrijden. De meest relevante bevindingen werden vertaald naar een aantal die de basis kunnen vormen voor dergelijke maatregelen.

Dit onderzoek werd gevoerd met een zeer beperkte steekproef en is zoals eerder vermeld in geen geval generaliseerbaar naar een bredere populatie. De resultaten die bekomen werden brachten enkele opmerkelijke inzichten naar voor die wel een belangrijke vertrekpositie kunnen bieden. Verder kwalitatief onderzoek is dus zeker aangewezen, zodat uiteindelijk gekomen kan worden tot zeer concrete en doeltreffende maatregelen.

Aanbevelingen

Cyberpesten vormt effectief een probleem dat serieus dient te worden genomen, daar ook deze vorm jongeren in hun zelfbeeld kan treffen.

Het internet is een belangrijk deel geworden van het dagdagelijkse routine van jongeren. Het heeft zo zijn positieve kanten: jongeren kunnen immers makkelijker communiceren met elkaar. Dit vormt echter ook meteen de keerzijde van de medaille: jongeren kunnen er misbruik van gaan maken. Om deze redenen is er dan ook nood aan maatregelen om het cyberpesten tegen te gaan of toch zeker om er adequaat mee te kunnen omgaan als het voorvalt.

Jongeren, ouders en scholen dienen bewust gemaakt te worden van de ernst en de omvang van het probleem. De actoren die aan de aanpak kunnen bijdragen zijn dan ook de overheid, de scholen en de ouders.

Hieruit blijkt duidelijk dat het ontwikkelen van doeltreffende maatregelen die inwerken op en rekening houden met de beleving van jongeren, een aanpak zal vragen die zich op deze diverse niveaus situeert. Een geïntegreerde benadering waarbij een nauwe samenwerking voorop staat, dient zich hier dan ook aan.

- **De Vlaamse overheid**

De overheid kan verschillende acties ondernemen om het cyberpesten aan te pakken, zowel voor wat betreft de incidentie als voor wat betreft de impact dat het heeft op jongeren. Mogelijke initiatieven kunnen het zelf organiseren van voorlichtingscampagnes zijn of het ondersteunen van andere initiatieven. De voorlichtingscampagnes zouden gericht kunnen worden op jongeren en ouders. Ze moeten als doel hebben het duidelijk maken wat cyberpesten precies is en wat het inhoud. Deze campagnes moeten eveneens benadrukken dat cyberpesten verregaande gevolgen heeft voor de slachtoffers en richtlijnen geven voor een veiliger internetgebruik.

Een voorstel zou een campagne kunnen zijn die leerlingen, leerkrachten en ouders informeert rond cyberpesten door middel van reclame(spotjes) en bijvoorbeeld een website. Richtlijnen rond veilig internetgebruik en bepaalde software zouden er ter beschikking gesteld kunnen worden. Zoals in de resultaten immers al aan bod kwam, wisten heel wat ouders van het bestaan van timersoftware af. Daarnaast kan zo duidelijk gemaakt worden wat cyberpesten, hoe men ermee kan omgaan en welke gevolgen het kan hebben op de slachtoffers.

- Scholen en ouders

Het is belangrijk dat ouders gestimuleerd worden om meer betrokken te zijn bij het internetgebruik van hun kinderen. Ze dienen ook aangespoord te worden om hun kinderen op een ethisch verantwoorde manier met anderen te leren communiceren. Uit de resultaten bleek immers dat ouders niet altijd weten waar hun kinderen mee bezig zijn.

Ook scholen moeten hier een grotere rol in gaan spelen. Leerkrachten dienen op de hoogte te zijn van de technische mogelijkheden, de gevaren en risico's van het internet. Daarnaast vormen deze ook een belangrijke factor in de aanpak van cyberpesten omdat deze nieuwe vorm van pesten vaak in het een verlengde ligt van het (sterk schoolgerelateerde) klassieke pesten. Beiden kunnen immers verregaande consequenties hebben voor het schoolklimaat en het functioneren van jongeren binnen de klascontext. Permanente bijscholing is hier dus aan de orde. Ook kunnen thema-avonden georganiseerd worden, zodat de ouders de kans krijgen zich in de problematiek in te werken.

Het men het ook draait of keert, het is vooral belangrijk dat aan de hulpkreet van de leerlingen tegemoet gekomen wordt. Ze schreeuwen om meer informatie, sensibilisatie en ondersteuning rond het fenomeen cyberpesten. De respondenten kwamen daarvoor zelf aandragen met een mogelijk middel om dit te realiseren, met name een themaweek die naast klassiek pesten ook cyberpesten behandelt. In deze themaweek zouden workshops georganiseerd kunnen worden, sprekers zouden kunnen worden uitgenodigd en ook slachtoffers en daders van cyberpesten zouden eens hun verhaal kunnen doen. Er zou daarenboven kunnen getracht worden ouders bij deze themaweken te betrekken. Op die manier dienen geen aparte thema-avonden voor hen gerealiseerd te worden.

Dergelijke initiatieven worden al opgezet door private organisaties zoals bijvoorbeeld, de bond MSN, Link in de Kabel, en zo meer. Het kan dus zeker geen onmogelijke opdracht zijn voor scholen.

- De jongeren

Natuurlijk kunnen jongeren niet altijd in de gaten gehouden worden. Het internet is ook belangrijk voor de sociale contacten voor jongeren. Internet of de gsm uit hun leven bannen is dus niet meteen de beste oplossing. Wel belangrijk is het informeren van jongeren en slachtoffers de kans bieden het onderwerp aan te kaarten. Het moet dus bespreekbaar gemaakt worden. Communicatie is dus de belangrijkste aanbeveling die hier gedaan kan worden. Pesten en zeker cyberpesten dient uit de taboesfeer gehaald te worden en moet overal meer op de agenda komen. Net zoals bij vele andere problemen, geldt hier de slogan 'Praten helpt!'

- Link klassiek pesten en cyberpesten

Daarnaast is het eveneens belangrijk om rekening te houden met het feit dat cyberpesten een gebeuren is dat in bepaalde gevallen, in deze studie in alle gevallen, volgt op een conflict ontstaan op school. Of dit nu al dan niet de uitzondering op de regel is, men stelt vast dat het wel aanwezig is. Het is dan ook aanbevolen om bij het zoeken naar een oplossing te denken aan een gecombineerde aanpak tussen klassiek pesten en cyberpesten. Beide staan immers niet (altijd) los van elkaar. Als dit een klein percentage van het cyberpesten kan voorkomen, is het zeker de moeite waard.

BIBLIOGRAFIE

ACTION INNOCENCE, *Internet schokt 2 op 3 kinderen*. Brussel, September 2007, p. 2 (persbericht)

ALLPORT, G.W., *The nature of prejudice*, Cambridge, Perseus Books, 1954, p. 537

ARKSEY, H. en KNIGHT, P., *Interviewing for social scientist*, London, Sage, 1999, p. 208

BAARDA, D.B. en DE GOEDE, M.P.M., *Basisboek methoden en technieken*, Antwerpen, Stenfert Kroese, 1992, p. 304

BANDURA, A., *Social learning theory*, Englewood Cliffs, Prentice Hall, 1977, p. 247

BAUWENS, J., *Jongeren en internet*, 2007, p. 7 (dossier)

BEEMSTER, J., en VAN GILS, J., *Een goed begin...: het begeleidingsplan voor beginnende leraren*, Alphen aan den Rijn, Samson, 1999, p. 313

BIJLEVELD, C.C.J.H., *Methoden en technieken in de criminologie*, Den Haag, Boom, 2006, p. 316

BILLEN, G., *Een school met goede afspraken*, Antwerpen, Garant, 2006, p. 115

BILSEN, R., LAGASSE, L. en VAN WATERSCHOOT, W., *Marketingbeleid*, Antwerpen, De Bouck, 2005, p. 768

BOEIJE, H., *Analyseren in kwalitatief onderzoek. Denken en doen*, Amsterdam, Boom, 2005, p. 180

BUDDENBERG, L., 'Bullying in cyberspace' in *No room for bullies: from the classroom to cyberspace*, BOLTON, J. en GRAEVE, S. (eds.), Nebraska, Boys town Press, 2005, p. 51-60

DEBOUTTE, G., *Pesten: gedaan ermee!*, Brussel, BJD – Jeugd & Vrede, 1995, p. 179

DE HAAN, J., VAN 'T HOF, C. en VAN EST, R., 'De digitale generatie' in *Jaarboek ICT en samenleving 2006. De digitale generatie*, DE HAAN, J. en VAN 'T HOF, C. (eds.), Amsterdam, Boom, 2006, p. 11-24

DE MEYER, A., HEURCKMANS, N. en VANBILLOEN, E., *Pesten: preventiepakket voor het onderwijs*, Leuven, Acco, 1994, p. 76

DELVER, B. en HOP, L., *Pesten is laf! Cyberpesten is laffer*, Haarlem, Vives Media B.V., 2007, p. 157

DELNOOZ, P., *Onderzoekspraktijken*, Breda, Boom, 1996, p. 244

DEREVENSKY, J.L. en GUPTA, R., *Gambling Problems in youth*, New York, Plenum Publisher, p. 263

DUTHOO, J., 'Pesten' in *Probleemgedrag op school*, Comité Bijzondere Jeugdzorg (ed.), Leuven, Garant, 2000, p.215-228

EMMERECHTS, S., *Pesten op school*, Antwerpen, Manteau, 2001, p.

EMMERECHTS, S., *Pesten: wat doen we eraan?*, Antwerpen, Icarus, 1999, p. 278

FLICK, U., *An introduction to qualitative research: theory, method and applications*, London, Sage, 1998, p. 443

FOWLER, F.J., *Survey research methods*, Thousand Oaks, Sage, 2002, p.179

FREEDSMAN, J.M., *Easing the teasing: Helping Your Child Cope with Name-calling, Ridicule, and verbal bullying*, New York, Mc Graw-Hill, 2002, p. 256

JORDAN, T., *Cyberpower: the culture and politics of cyberspace and the internet*, London/New York, Routledge, 1999, p. 254

LANE, D.A. en TATTUM, D.P., *Bullying in schools*, Oakhill, Trentham Books, 1989, p. 117

LEE, C., *Preventing Bullying in Schools: A Guide for Teachers and Other Professionals*, London, Sage, 2004, p. 128

MILHORN, H.T., *Cybercrime: How to avoid becoming a victim*, Florida, Universal Publishers, 2007, p. 324

NESBARY, D.K., *Survey research and the World Wide Web*, Boston, Allyn and Bacon, 2000, p. 139

NIKKEN, P., *Kind en media: weet wat ze zien*, Amsterdam, Boom, 2002, p. 156

OLWEUS, D., *Bullying at school*, Cambridge, Blackwell, 1993, p. 140

PARDOEN, J. en PIJPERS, R., *Verliefd op internet: Over het internetgedrag van pubers*, Amsterdam, Uitgeverij SWP, 2006, p.140

RIKKEN, M., 'sociale weerbaarheid van kinderen in groep 6,7 en 8' in *Pesten*, X (ed.), Alphen aan den Rijn, Samson, 2000, p. 47-93

RITCHIE, J. en LEWIS, J., *Qualitative research practice: A guide for social science students and researchers*, London, Sage, 2003, p. 336

ROCHE, S., *Protect Your Children From Internet And Mobile Phone Dangers*, s.l., Sparkwave, 2005, p. 96

SAUNDERS, M., LEWIS, P. en THORNHILL, A., *Methoden en technieken van onderzoek*, Amsterdam, Pearson Education, 2004, p.523

SCHREUDER PETERS, R.P.I.J., *Methoden en technieken van onderzoek: principes en praktijk*, Schoonhoven, Academic Services, 2000, p.340

SHORE, K., *The ABC's of bullying prevention: a comprehensive schoolwide approach*, New York, Dude publishing, 2006, p. 115

SWANBORN, P.G., *Basisboek sociaal onderzoek*, Amsterdam, Boom, 2002, p. 319

'T HART, H., VAN DIJK, J., DE GOEDE, M., JANSEN, W. en TEUNISSEN, J., *Onderzoeksmethoden*, Amsterdam, Boom, 1998, p. 381

VAN DER MEER, B., *School en geweld: oorzaken en aanpak*, Assen, Van Gorcum, 2000, p. 116

VAN DER MEER, B., *De zondebok in de klas*, Nijmegen, Katholiek pedagogisch centrum, 1988, p. 181

VAN EGMOND, G., KOETSHEID, D. en WIJNGAARDS, G., 'MSNen' in *Jongeren en hun digitale wereld*, WIJNGAARDS, G., FRANSEN, J. en SWAGER, P., (eds.), Assen, Van Gorcum, 2006, p. 14-23

VAN OOSTRUM, J. H. A., *Toevallige weetbaarheden*, Den Haag, Boom, 2002, p. 341

VAN 'T HOOFT, M. en SWAN, K., *Ubiquitous computing in education: invisible technology, visible impact*, New Jersey, Lawrence Erlbaum Association, 2007, p. 369

VERHOEVEN, N., *Wat is onderzoek? Praktijkboek methoden en technieken voor hoger onderwijs*, Amsterdam, Boom, 2004, p. 271

X, *Pesten*, Brussel, BJD – Jeugd en Vrede, 2007, p. 78

X, *Pesten in het jeugdwerk*, Brussel, BJD – Jeugd en Vrede, 1996, p. 79

Internet

DOLCOURT, J. (30/03/2007), 'Top 5 Internet dangers for kids: A resource guide' in CNET Download [WWW]. CNET Networks: http://www.cnet.com/4520-13384_1-6721368-1.html

GIELEN, G. (z.d.) Informatieve website over cyberpesten [WWW]. GIELEN GERARD: <http://www.cyberpesten.be/>

MARTINEZ, J. (z.d.), 'Vijf wetten die u kinderen online misschien overtreden' in *Uw beveiligingshulp* [WWW]. Symantec: http://www.yoursecurityresource.com/nl/articles/online_laws/index.html [04/01/2008]

X (z.d.), 'Technologie en kinderen: zelfbeeld en zelfexpressie' in Onze kinderen veilig online [WWW]. Child Focus: <http://www.vo.comeandgo.be/weblog> [04/01/2008]

X (15/01/2008), 'fashionphones: zelfexpressie belangrijk' in elektrozone [WWW]. Elektrozone.be: <http://www.elektrozone.be/functions/reportages.asp?lang=nl&pag=16&Verslag=3119> [11/01/2008]

X (z.d.), 'het ABC van internet' in Digikids.be: het educatief portaal [WWW]. Smash: Multimedia: http://www.digikids.be/dk_NL/index.html [02/02/2008]

Tijdschriften

BLAIR, J., 'New Breed of Bullies Torment Their Peers on the Internet', *Education Week*, 2003, afl. 22, p. 6-6

Cooper, A., 'Sexuality and the Internet: Surfing into the new millennium', *CyberPsychology & Behavior*, 1998, p.181-187

DE GREVE, K., 'Internet en jongeren: psychologische aspecten', *Info UVV*, 2007, afl. 24, p. 8-11

GUADAGNO, R.E. en CIALDINI, R.B., 'Online persuasion and compliance: social influence on the internet and beyond', *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 2002, afl. 6, p. 38-51

SPITZBERG, B.H. en HOOBLER, G., 'Cyberstalking and the technologies of interpersonal terrorism', *New media & society*, 2002, afl. 4, p. 71-92

STROM, P.S. en STROM, R.D., 'When teens turn cyberbullies', *The Education Digest*, 2005, afl. 4, p. 35-42

VALCKE, M., VAN KEER, H., SCHELLENS, T. en GERARTS, M., 'Primary school children's safe and unsafe use of the Internet at home and at school: an exploratory study', *Computers in Human Behavior*, 2005, p. 2838-2850

VANLANDUYT, L. en DE CLEYN, I., 'Invloed van internet op jongeren: op school en thuis?', *Info UVV*, 2007, afl. 24, p. 12-17

Grijze literatuur

KANMAZ, M., 'Over 'conventionele' en 'verkennde' surfers', *De Standaard*, 13 feb. 2008

X, 'Internet schokt twee op drie kinderen', *Klasse voor leerkrachten*, 2007, p. 10-15

BIJLAGEN

Bijlage 1

Topiclijst Cyberpesten: slachtoffer

Instructies

1. stel jezelf voor, doel studie, garandeer anonimiteit
2. laat respondenten zoveel mogelijk verhaal vertellen
3. vermijdt dat er teveel wordt afgedwaald
4. Zorg dat onderstaande aspecten zeker in gesprek aan bod komen

- PERSOONLIJKE GEGEVENS

1. geslacht
2. Leeftijd
3. Studierichting
4. Klas/graad

- INTERNET & GSM GEBRUIK

1. toegang tot pc met internet
 - A) thuis
 - B) op school
2. hoe lang? Wat?
3. controle
 - A) ouders (hoe, waarom, kennis gevaren,...)
 - B) school
4. toegang tot een gsm
 - A) persoonlijke gsm
 - B) gsm van vrienden, ouders, ...
5. controle ouders (hoe, waarom, kennis gevaren,...)

- CYBERPESTEN

- algemeen
 1. definitie
 2. 1^e ervaring (leeftijd, hoe, aard,...)
 3. Ergste vorm: waarom

4. dader
5. groepsaspect
6. steun medeleerlingen (ja/nee, wie, hoe,...)
7. steun derden (ja/nee, wie, hoe,...) → mogelijk tot praten, begrip
8. Slachtoffer/dader klassieke pesterijen (ja/nee, hoe, zelfde dader/slachtoffer, steun,...)
9. relatie met ouders
10. houding leerkrachten
11. Aanpak school

- persoonlijk

1. zelfbeeld
2. Beeld dader
3. slachtofferschap
 - A) waarom jij
 - B) aan wie te wijten
 - C) reden
4. Omgang/coping pesterijen (negeren, stoppen, hulp vragen,...)
5. Reactie op pesterijen
6. daderschap
 - A) reden/oorzaak pesten
 - B) Aanpak
7. Zelf ooit dader (reden, gevoel daarbij, klassiek of cyberpesten,...)
8. idee aanpak pesterijen
 - A) hoe
 - B) wie
 - C) waarom

Topiclijst Cyberpesten: dader

Instructies

1. stel jezelf voor, doel studie, garandeer anonimiteit
 2. laat respondenten zoveel mogelijk verhaal vertellen
 3. vermijdt dat er teveel wordt afgedwaald
 4. Zorg dat onderstaande aspecten zeker in gesprek aan bod komen
- **PERSOONLIJKE GEGEVENS**
1. geslacht
 2. Leeftijd
 3. Studierichting
 4. Klas/graad
- **INTERNET & GSM GEBRUIK**
1. toegang tot pc met internet
 - A) thuis
 - B) op school
 2. hoe lang? Wat?
 3. controle
 - A) ouders (hoe, waarom, kennis gevaren,...)
 - B) school
 4. toegang tot een gsm
 - A) persoonlijke gsm
 - B) gsm van vrienden, ouders, ...
 5. controle ouders (hoe, waarom, kennis gevaren,...)
- **CYBERPESTEN**
- algemeen
 1. definitie
 2. i^e ervaring (leeftijd, hoe, aard,...)
 3. profiel slachtoffer (jongen, meisje, klasgenoot,...)
 4. groepsaspect (groep ja/nee, leider, invloed,...)
 5. Slachtoffer steun medeleerlingen (ja/nee, wie, hoe,...)
 6. Slachtoffer steun derden (ja/nee, wie, hoe,...)

7. Slachtoffer/dader klassieke pesterijen (ja/nee, hoe, zelfde dader/slachtoffer, steun,...)
8. relatie met ouders
9. houding leerkrachten
10. Aanpak school

- persoonlijk

1. zelfbeeld
2. Beeld slachtoffer
3. daderschap
 - A) reden/oorzaak pesten, waarom
 - B) waarom juist cyberpesten
 - C) doel
4. Aanpak
5. slachtoffer
 - A) waarom
 - B) aan wie te wijten
 - C) reden
6. besef gevolgen
7. gevoel bij pesten
8. Zelf ooit slachtoffer (reden, gevoel daarbij, klassiek of cyberpesten,...)
9. idee aanpak pesterijen
 - A) hoe
 - B) wie
 - C) waarom